

868 4-1
K-15

Ш-1
K-55

X

КОБЗАРЬ

2103

~~Зел. ут. 1~~

КОБЗАРЬ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кóштомъ Платона Семерѣнка

С. ПЕТЕРБУРГЪ

ВЪ ДРУКАРНІ П. А. КУЛІША

1860

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи было представлено въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. С. Петербургъ, 28 ноября 1859 года.

Ценсоръ *В. Бекетовъ.*

**ПИСЬМО Т. Г. ШЕВЧЕНКА КЪ РЕДАКТОРУ
НАРОДНАГО ЧТЕНІЯ.**

Милостивый государь

Александръ Александровичъ!

Я вполне сочувствую вашему желанію познакомить читателей *Народнаго Чтенія* съ исторіею жизни людей, выбившихся своими способностями и дѣлами изъ темной и безгласной толпы простолюдиновъ. Подобныя свѣдѣнія поведутъ, мнѣ кажется, многихъ къ сознанію своего человѣческаго достоинства, безъ котораго не возможны успѣхи общественнаго развитія въ низшихъ слояхъ населенія Россіи. Моя собственная судьба, представленная въ истинномъ свѣтѣ, могла бы навести не только простолюдина, но и тѣхъ, у кого простолюдинъ находится въ полной зависимости, на размышленія глубокія и полезныя для обѣихъ сторонъ. Вотъ почему я рѣшаюсь обнаружить передъ свѣтомъ нѣсколько печальныхъ фактовъ моего существованія. Я бы желалъ изложить ихъ въ такой полнотѣ въ какой покойный С. Т. Аксаковъ представилъ свои дѣтскіе и юношескіе годы, — тѣмъ болѣе, что исторія моей жизни составляетъ часть исторіи моей родины. Но я не имѣю духу входить во всѣ ея подробности. Это могъ бы сдѣлать человѣкъ, успокоившійся внутренно и усвоенный на счетъ себѣ подобныхъ внѣшними обстоятельствами. Все, что я могу покаместъ сдѣлать въ

исполненіе вашего желанія, это — представить вамъ въ короткихъ словахъ фактическій ходъ моей жизни. Когда вы прочтете эти строки, вы, я надѣюсь, оправдаете чувство, отъ котораго у меня сжимается сердце и коснѣетъ рука.

Я — сынъ крѣпостнаго крестьянина, Григорія Шевченка. Родился въ 1814 году февраля 25, въ селѣ Кириловкѣ, Звенигородскаго уѣзда Кіевской губерніи, въ имѣніи одного помѣщика. Лишившись отца и матери на осьмомъ году жизни, пріютился я въ школѣ у приходскаго дьячка, въ видѣ школяра - *попѣхача*. Эти школяры въ отношеніи къ дьячкамъ то же самое, что мальчики, отданные родителями, или иною властью, на выучку къ ремесленникамъ. Права надъ ними мастера не имѣютъ никакихъ опредѣленныхъ границъ: они — полные рабы его. Всѣ домашнія работы и выполненіе всевозможныхъ прихотей самого хозяина и его домашнихъ лежатъ на нихъ безусловно. Предоставляю вашему воображенію представить, чего могъ требовать отъ меня дьячекъ, — замѣтте, горкій пьяница, — и что я долженъ былъ исполнять съ рабской покорностію, не имѣя ни единого существа въ мірѣ, которое заботилось бы, или могло заботиться, о моемъ положеніи. Какъ бы то ни было, только въ теченіе двухъ-лѣтней тяжелой жизни въ такъ называемой школѣ, прошелъ я *Грама́тку*, *Часлѡвецъ* и наконецъ Псалтырь. Подъ конецъ моего школьнаго курса, дьячекъ посылалъ меня читать, вмѣсто себя, Псалтырь по усопшихъ крѣпостныхъ душахъ и благоволилъ платить мнѣ за то десятую копейку, въ видѣ поощренія. Моя помощь доставляла суровому моему учителю возможность предаваться больше прежняго любимому своему занятію, вмѣстѣ съ своимъ другомъ Іоною Лімаремъ, такъ что, по возвращеніи

отъ молитвословнаго подвига, я почти всегда находилъ ихъ обоихъ мертвецки пьяными. Дьячекъ мой обходился жестоко не со мною однимъ, но и съ другими школярами, и мы всѣ глубоко его ненавидѣли. Безтолковая его придирчивость сдѣлала насъ въ отношеніи къ нему лукавыми и мстительными. Мы надували его при всякомъ удобномъ случаѣ и дѣлали ему всевозможныя пакости. (Этотъ первый деспотъ, на котораго я наткнулся въ моей жизни, поселилъ во мнѣ на всю жизнь глубокое отвращеніе и презрѣніе ко всякому насилію одного человѣка надъ другимъ.) Мое дѣтское сердце было оскорблено этимъ исчадіемъ деспотическихъ семинарій милліонъ разъ, и я кончилъ съ нимъ такъ, какъ вообще оканчиваютъ выведенные изъ терпѣнія беззащитные люди, — местию и бѣгствомъ. Найдя его однажды безчувственно пьянымъ, я употребилъ противъ него собственное его оружіе — розги и, на сколько хватило дѣтскихъ силъ, отплатилъ ему за всѣ его жестокости. Изъ всѣхъ пожитковъ пьяницы дьячка драгоцѣннѣйшею вещью казалась мнѣ всегда какая-то книжечка съ *кунштিকা*ми, то есть гравированными картинками, вѣроятно, самой плохой работы. Я не счелъ грѣхомъ или не устоялъ противъ искушенія — похитить эту драгоцѣнность, и ночью бѣжалъ въ мѣстечко Лысянку.

Тамъ я нашелъ себѣ новаго учителя въ особѣ маляра-діакона, который, какъ я скоро убѣдился, очень мало отличался своими правилами и обычаями отъ моего перваго наставника.) Три дня я терпѣливо таскалъ на гору ведрами воду изъ рѣчки Тикача и растиралъ на желѣзномъ листѣ краску мѣдянку. На четвертый день терпѣніе мнѣ измѣнилось, и я бѣжалъ въ село Тарасовку къ дьячку-маляру, славившемуся въ околоткѣ изображеніемъ великомученика Никиты и Ива-

на Воина. Къ сему-то Апеллесу обратился я съ твердою рѣшимостью—перенести всѣ испытанія, какъ думалъ я тогда, неразлучныя со всякою наукою. Усвоить себѣ его великое искусство хотъ въ самой малой степени желалъ я страстно. Но, увы! Апеллесъ посмотрѣлъ внимательно на мою лѣвую руку и отказалъ мнѣ на отрѣзъ. Онъ объявилъ мнѣ, къ моему крайнему огорченію, что во мнѣ нѣтъ способности ни къ чему, ни даже къ *шѣвству* или *бѣндарству*.

Потерявъ всякую надежду сдѣлаться когда-нибудь хотъ посредственнымъ маляромъ, съ сокрушеннымъ сердцемъ возвратился я въ родное село. У меня была въ виду скромная участь, которой мое воображеніе придавало, однакожъ, какую-то простодушную прелесть: я хотѣлъ сдѣлаться, какъ выражается Гомеръ, «пастыремъ стадъ непорочнымъ», съ тѣмъ чтобы, ходя за громадкою *ватагою*, читать свою любезную краденную книжку съ кунштниками. Но и это не удалось мнѣ. Помѣщику, только что наслѣдовавшему достояніе отца своего, понадобился расторопный мальчикъ, и оборванный школяръ-бродяга попалъ прямо въ тиковую куртку, въ такіе же шаровары и наконецъ—въ комнатные козачки.

Изобрѣтеніе комнатныхъ козачковъ принадлежитъ цивилизаторамъ заднѣпровской Украины, Полякамъ; помѣщики иныхъ національностей перенимали и перенимаютъ у нихъ козачковъ, какъ выдумку, неоспоримо умную. Въ краю нѣкогда козацкомъ сдѣлать козака ручнымъ съ самаго дѣтства—это то же самое, что въ Лапландіи покорить произволу человѣка быстроногаго оленя.... Польскіе помѣщики былого времени содержали козачковъ, кромѣ лакейства еще въ качествѣ музыкантовъ и танцоровъ. Козачки играли, для панской потѣхи, веселыя двусмысленныя пѣсенки, сочиненныя

народною музою съ горя подъ пьяную руку, и пускались передъ панами, какъ говорятъ Поляки, *сіуды-туды навприсіуды*. Новѣйшіе представители вельможной шляхты, съ чувствомъ просвѣщенной гордости, называютъ это покровительствомъ украинской народности, которымъ-де всегда отличались ихъ предки. Мой помѣщикъ, въ качествѣ русскаго Нѣмца, смотрѣлъ на козачка болѣе практическимъ взглядомъ и, покровительствуя моею народности на свой манеръ, вмѣнилъ мнѣ въ обязанность только молчаніе и неподвижность въ уголку передней, пока не раздастся его голосъ, повелѣвающій подать стоящую тутъ же возлѣ него трубку, или налить у него передъ носомъ стаканъ воды. По врожденной мнѣ продерзости характера, я нарушалъ барскій наказъ, напѣвая чуть слышнымъ голосомъ гайдамацкія унылыя пѣсни и срисовывая украдкою картины суздальской школы, украшавшія панскіе покои. Рисовалъ я карандашомъ, который — признаюсь въ этомъ безъ всякой совѣсти — укралъ у конторщика.

Баринъ мой былъ человѣкъ дѣятельный: онъ безпрестанно ѣздилъ то въ Кіевъ, то въ Вильно, то въ Петербургъ и таскалъ за собой, въ обозѣ, меня, для сидѣнья въ передней, подаванья трубки и тому подобныхъ надобностей. Нельзя сказать, чтобъ я тяготился своимъ тогдашнимъ положеніемъ: оно только теперь приводитъ меня въ ужасъ и кажется мнѣ какимъ-то дикимъ и несвязнымъ сномъ. Вѣроятно, многіе изъ Русскаго народа посмотрятъ когда-то по моему на свое прошедшее. Странствуя съ своимъ баринкомъ съ одного постоялаго двора на другой, я пользовался всякимъ удобнымъ случаемъ украсть со стѣны лубочную картинку и составилъ себѣ такимъ образомъ драгоценную коллекцію. Особенными моими любимцами были историческіе

герои, какъ-то: Соловей Разбойникъ, Кульневъ, Кутузовъ, козакъ Платовъ и другіе. Впрочемъ, не жажда стяжанія управляла мною, но непреодолимое желаніе срисовать съ нихъ какъ только возможно вѣрныя копія.

Однажды, во время пребыванія нашего въ Вильно, въ 1829 году, декабря 6, панъ и пани уѣхали на балъ въ такъ называемые *рессурсы* (дворянское собраніе), по случаю тезоименитства въ Бозѣ почившаго императора Николая Павловича. Въ домѣ все успокоилось, уснуло. Я зажегъ свѣчку въ уединенной комнатѣ, развернулъ свои краденныя сокровища и, выбравъ изъ нихъ козака Платова, принялся съ благоговѣніемъ копировать. Время летѣло для меня незамѣтно. Уже я добрался до маленькихъ козачковъ, гарцующихъ около дюжихъ копытъ генеральскаго коня, какъ позади меня отворилась дверь, и вошелъ мой помѣщикъ, возвратившійся съ бала. Онъ съ остервенѣніемъ выдралъ меня за уши и надавалъ пощочинъ — не за мое искусство, нѣтъ! (на искусство онъ не обратилъ вниманія), а за то, что я могъ бы сжечь не только домъ, но и городъ. На другой день онъ велѣлъ кучеру Сидоркѣ выпороть меня хорошенько, что и было исполнено съ достодолжнымъ усердіемъ.

Въ 1832 году мнѣ исполнилось восемнадцать лѣтъ и, такъ какъ надежды моего помѣщика на мою лакейскую расторопность не оправдались, то онъ, внявъ неотступной моей просьбѣ, контрактровалъ меня на четыре года разнымъ живописныхъ дѣлъ цеховому мастеру, нѣкому Ширяеву, въ С. Петербургѣ. Ширяевъ соединялъ въ себѣ всѣ качества дьячка-спартанца, дьякона-маляра и другаго дьячка — хиромантика; но, не смотря на весь гнетъ тройственнаго его генія, я, въ свѣтлыя весеннія ночи, бѣгалъ въ Лѣтній Садъ

рисовать со статуй, украшающих сіе прямолинейное созданіе Петра. Въ одинъ изъ такихъ сеансовъ познакомился я съ художникомъ Иваномъ Максимовичемъ Сошенкомъ, съ которымъ и досихъ поръ нахожусь въ самыхъ искреннихъ братскихъ отношеніяхъ. По совѣту Сошенка, я началъ пробовать акварелью портреты съ натуры. Для многочисленныхъ, грязныхъ пробъ, терпѣливо служилъ мнѣ моделью другой мой землякъ и другъ, козакъ Иванъ Ничипоренко, дворовый человѣкъ нашего помѣщика. Однажды помѣщикъ увидѣлъ у Ничипоренка мою работу, и она ему до того понравилась, что онъ началъ употреблять меня для снятія портретовъ съ любимыхъ своихъ любовницъ, за которые иногда награждалъ меня цѣлымъ рублемъ серебра.

Въ 1837 году Сошенко представилъ меня конференцъ-секретарю Академіи Художествъ, В. И. Григоровичу, съ просьбой — освободить меня отъ моей жалкой участи. Григоровичъ передалъ его просьбу В. А. Жуковскому. Тотъ сторговался предварительно съ моимъ помѣщикомъ и просилъ К. П. Брюлова написать съ него, Жуковскаго, портретъ, съ цѣлью разыграть его въ частной лотереѣ. Великій Брюловъ тотчасъ согласился, и вскорѣ портретъ Жуковскаго былъ у него готовъ. Жуковскій, съ помощію графа М. Ю. Вьельгорскаго, устроилъ лотерею въ 2,500 рублей ассигнаціями, и этою цѣною куплена была моя свобода, въ 1838 году апрѣля 22.

Съ того же дня началъ я посѣщать классы Академіи Художествъ и вскорѣ сдѣлался однимъ изъ любимыхъ учениковъ-товарищей Брюлова. Въ 1844 году удостоился я званія свободнаго художника.

О первыхъ литературныхъ моихъ опытахъ скажу только,

что они начались въ томъ же Лѣтнемъ Саду, въ свѣтлыя, безлунныя ночи. Украинская строгая муза долго чуждалась моего вкуса, извращеннаго жизнью въ школѣ, въ помѣщичьей передней, на постоянныхъ дворахъ и въ городскихъ квартирахъ; но, когда дыханіе свободы возвратило моимъ чувствамъ чистоту первыхъ лѣтъ дѣтства, проведенныхъ подъ убогою батьковскою стрѣхою, она, спасибо ей, обняла и приласкала меня на чужой сторонѣ. Изъ первыхъ, слабыхъ моихъ опытовъ, написанныхъ въ Лѣтнемъ Саду, напечатана только одна баллада *Причина*. Какъ и когда писались послѣдовавшія за нею стихотворенія, объ этомъ теперь я не чувствую охоты распространяться. Краткая исторія моей жизни, набросанная мною въ этомъ нестройномъ рассказѣ въ угожденіе вамъ, сказать правду, обошлась мнѣ дороже, чѣмъ я думалъ. Сколько лѣтъ потерянныхъ! сколько цвѣтовъ увядшихъ! И что же я купилъ у судьбы своими усиліями — не погибнуть? Едва ли не одно страшное уразумѣніе своего прошедшаго. Оно ужасно, оно тѣмъ болѣе для меня ужасно, что мои родные братья и сестра, о которыхъ мнѣ тяжело было вспоминать въ своемъ рассказѣ, до сихъ поръ — крѣпостные. Да, Милостивый Государь, они крѣпостные до сихъ поръ!

Примите увѣреніе, и проч.

Т. Шевченко.

1860, февраля 18.

Мáрку Вовчкóві,

на пáм'ять 24-го стúчня 1859 рóку.

ОГЛАВЪ.

<i>Думи мої, думи мої . . . . .</i>	стр. 1
<i>Перебѣндя . . . . .</i>	4
<i>Топóля . . . . .</i>	8
<i>Утóплена . . . . .</i>	17
<i>Причýнна . . . . .</i>	25
<i>Думка: Течé вода въ сiне мóре . . . . .</i>	34
— <i>Вiтре бýйний, вiтре бýйний . . . . .</i>	36
— <i>Тяжко вáжко въ свiтi жiтти . . . . .</i>	38
— <i>На що минi чóрнi брóви . . . . .</i>	40
<i>До Основъяненка . . . . .</i>	42
<i>Ивáнъ Пiдкóва . . . . .</i>	46
<i>Тарáсова Нiчъ . . . . .</i>	49
<i>Гамалiя . . . . .</i>	55
<i>Катерiна . . . . .</i>	63
<i>Наймичка . . . . .</i>	95
<i>Гайдамáки . . . . .</i>	125
<i>Псалмi Давiдови . . . . .</i>	223

Думи мої, думи мої,
Ліхо мині зь ва́ми!
На́ що ста́ли на папе́рі
Су́мними ряда́ми?
Чомъ васъ вітеръ не розвіявъ
Въ степу́, якъ пи́ліну?
Чомъ васъ ліхо не преспа́ло,
Якъ свою́ дити́ну?

Бо васъ ліхо на світь на сміхъ породіло,
Полива́ли слёзи.... чомъ не затопіли,
Не вінесли въ мо́ре, не розміли въ по́лі?
Не пита́ли бь лю́де, що́ въ ме́не бо́літь,
Не пита́ли бь, за́ що проклина́ю до́лю,
Чого́ ну́жу світомъ?... »Нічого робіть«,
Не сказа́ли бь на́ сміхъ....

Квіти мої, діти!

На́ що жъ васъ коха́въ я, на́ що догляда́въ?

Чи заплаче серце одно на всімъ світі,
Якъ я зъ вами плакавъ?... Може, и вгадавъ....

Може, найдетця дівоче

Серце, карі очи,

Що заплачуть на сі думи —

Я більше не хочу.

Одну слезу зъ очей карихъ —

И панъ надъ панами!

Думи мої, думи мої,

Ліхо міні зъ вами!

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

Думи мої, думи мої,

Квіти мої, діти!

Вироставъ васъ, доглядавъ васъ, —

Де жъ мні васъ діти?

Въ Україну идіть, діти,

Въ нашу Україну,

По-підъ тінню, сиротами,

А я — тутъ загину.

Тамъ найдете щіре серце

И слово ласкаве,

Тамъ найдете щіру правду,

А ще, може, й славу....

Привітаїй же, мої ненько,
 Мої Україно,
 Моїх дітокъ нерозумнихъ,
 Якъ своєю дитину.

— Що заважає тобі
 Родити дітей?
 — Оди єсть діти твої
 Прямі діти твої
 Діти твої діти твої
 Діти твої діти твої

ПЕРЕБЕНДЯ.

Перебѣндя старій, сліпій, —
Хто ёго не знаѣ?
Вінъ усюди вѣштаецця
Та на кóбзі граѣ.
А хто граѣ, тогó знають
И дякують люде:
Вінъ імъ тугу розганяѣ,
Хоть самъ світомъ нудить.
По-підъ тінню сіромáха
И дніоѣ й почуѣ;
Немá ёму въ світі хáти;
Недóля жартуѣ
Надъ старóю головою,
А ёму байдуже;
Сяде собі, заспівáѣ:
»Ой не шумі, луже!«
Заспівáѣ, та й згадаѣ,
Що вінъ сиротина,

Пожуритця, посумує,
Сідаючи підъ тіномъ.

Оттакій-то Перебѣндя,
Старій та химерний!
Заспіваетъ про Чалого —
На Гóрлицю зверне;
Зъ дівчатами на вигоні —
Гриця та веснянку,
А у шинку съ паробками —
Сербина, Шинкарку;
Зъ жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая) —
Про товолю, ляху долю,
А потімъ — Угаю;
На базарі — про Лазаря,
Або, щобъ те знали,
Тяжко-важко заспіваетъ,
Якъ Січъ руйновали.
Оттакій-то Перебѣндя,
Старій та химерний!
Заспіваетъ, засміється,
А на слези зверне.

Вітеръ віе-повиваетъ,
По полю гуляє.
На могилі кобзарь сидить
Та на кобзі грає.
Кругомъ ёго степъ, якъ море

Ширóке, сініе;
 За могíлою могíла,
 А тамъ — тілько мріе.
 Сівий усъ, старú чупрiну
 Вітеръ розвiвáе;
 То приляже та послúха,
 Якъ кобзáрь спiвáе,
 Якъ сёрце смiётця, слiпi очи плачуть....
 Послúха, повiе....

Старiй заховáвсь

Въ степú на могiлi, щобъ нiхтó не бáчивъ,
 Щобъ вiтеръ по пóлю слова розмахáвъ,
 Щобъ люде не чúли, бо то Бóже слóво,
 То сёрце по вóли зъ Бóгомъ розмовля,
 То сёрце щebéче Госпóднюю славу,
 А думка край свiта на хмáри гуля.
 Орломъ сизокрiлимъ лiтáе, ширяе,
 Ажъ нéбо блакiтне ширóкими бъе;
 Спочiне на сóнцi, ёго запитáе,
 Дé вонó ночúе, якъ вонó встае;
 Послúхае мóря, щó вонó говóрить,
 Спитá чóрну гóру: чогó ти нiмá?
 И знóву на нéбо, бо на землi гóре,
 Бо на iй, ширóкiй, кутóчка немá
 Томú, хто все знае, томú хто все чúе:
 Щó мóре говóрить, дé сóнце ночúе.
 Ёго на сiмъ свiтi нiхтó не прийма.
 Одiнъ вiнъ мiжъ нiми, якъ сóнце вiсóке.
 Ёго знають люде, бо носiть земля;

А якъ-бі́ почу́ли, що́ вінъ оди́но́кий
 Співá на моги́лі, зъ мо́ремъ розмовля́, —
 На Бо́жее сло́во вони́ бѣ насмія́лись,
 Дурни́мъ би назва́ли, одъ се́бе бѣ прогна́ли.
 »Неха́й по-надъ мо́ремъ«, сказа́ли бѣ, »гуля́!«

До́бре еси́, мій кобза́рю,
 До́бре, ба́тьку, ро́бишъ,
 Що́ співа́ти, розмовля́ти
 На моги́лу хо́дишъ!
 Ходи́ собі, мій го́лубе,
 По́ки не засну́ло
 Тво́е се́рце, та виспівуй,
 Щобъ лю́де не чу́ли.
 А щобъ теб́е не цура́лись,
 Потура́й імъ, бра́те!
 Скачи́, вра́же, якъ панъ ка́же:
 На те вінъ бага́тий.

Оттакий-то Перебѣндя,
 Старий та химерний!
 Заспівáє весільно́ї,
 А на журбу́ зве́рне.

ТОПОЛЯ.

По діброві вітеръ в'іє,
Гуляє по полію,
Край дорóги гне топóлю
До сáмого дóлу.
Станъ висóкий, листъ ширóкий—
На що зеленіє?
Кругóмъ пóле, якъ те мóре
Ширóке, синіє.
Чумáкъ идé, подивітця,
Та й гóлову схілить;
Чабáнъ въ-рáнці зъ сопілкою
Сяде на могíлі,
Подівитця—сéрце нїє:
Кругóмъ ні бяліни!
Одна́, одна́, якъ сиротá
На чужіні, гіне!

Хто жъ вікохавъ тонкú, гнучкú

Въ степу погпбати?
 Постривайте, все роскажу.
 Слухайте жъ, дивчата.

Полюбила чорнобрива
 Козака дивчина,
 Полюбила — не спинила,
 Пішовъ, та й загинувъ.
 Якъ-би знала, що покине, —
 Була бъ не любила;
 Якъ-би знала, що загине, —
 Була бъ не пустила;
 Якъ-би знала, не ходила бъ
 Пізно за водою,
 Не стояла бъ до півночи
 Зъ мільмъ підъ вербою;
 Якъ-би знала!...

И то лихо —

Попереду знати,
 Що намъ въ світі зострінетця....
 Не знайте, дивчата!
 Не питайте свою долю....
 Самó сэрце знае,
 Кого любить.... Нехай в'яне,
 Поки закопають!
 Бо не довго, чорнобриві,
 Карі оченята;
 Біле личко червоніе

Не довго, дівчата!
 До полудня, та й завяне,
 Брови полиняють....
 Кохайтеся жъ, любітеся,
 Якъ сѣрденько знає.

Защобѣче соловейко
 Въ лѹзі на калині, —
 Заспиває козаченько,
 Ходя по долині.
 Виспівує, поки вийде
 Чернобрива съ хати;
 А вінъ її запитає:
 »Чи не била мати?«
 Стануть собі, обіймутця, —
 Співá соловейко;
 Послухають, розійдутця, —
 Обоє раденькі.
 Ніхто того не побачить,
 Ніхто не спитає:
 »Де ти була, що робила?«
 Самá собі знає.
 Любилася, кохалася,
 А сѣрденько мліло:
 Вонó чуло недóленьку,
 А сказать не вміло.
 Не сказало — осталася,
 День и нічъ воркує,

Якъ голубка безъ голуба,
А ніхто не чує.

Не щибече соловейко
Въ лүзі надъ водою,
Не співає чорнобрива,
Стоя підъ вербою;
Не співає, — якъ сирота,
Білимъ світомъ нудить.
Безъ мілого батько, мати —
Якъ чужіі люде;
Безъ мілого сонце світить —
Якъ ворогъ смієтця;
Безъ мілого скрізь могіла....
А сёрденько бьєтця!

Минувъ и рікъ, минувъ другий —
Козакá немає;
Сохне вона, якъ квіточка, —
Ніхто не питає.
»Чого вьнешь, моя доню?«
Мати не спитала,
За старого, багатого
Ніщечкомъ еднала.
»Иди, доню«, каже мати:
»Не вікъ дівовати.
Вінъ багатий, одинюкый —
Будешъ пановати.«

— »Не хóчу я пановáти,
 Не підú я, мáмо!
 Рушникáми, що придбáла,
 Спусти менé вь яму.
 Нехáй попí заспíвáють,
 А дрúжки поплáчуть:
 Лéгше минí вь трунi лежáть,
 Нíжъ ёгó побáчпть.»

Не слúхала старá мáти,
 Робíла, щó знáла;
 Все бáчила чорнобрíва,
 Сóхла и мовчáла.
 Пішла вь-ночі до ворóжки,
 Щобъ поворожіти:
 Чи дóвго íй на сiмъ свiтi
 Безъ мiлого жіти?
 »Бабúсенько, голúбонько,
 Сёрце моé, ненько!
 Скажі минí щiру прáвду,
 Дé мiлий сердёнько?
 Чи живъ, здоровъ, чи вiнъ лúбить,
 Чи забúвъ-покінувъ?
 Скажі жъ минí, дé мiй мiлий?
 Край свiта полiну!
 Бабúсенько, голúбонько,
 Скажі, колi знáешъ!
 Бо видаé менé мáти
 За старóго зáміжъ.

Любіть ёго, моя сіза,
 Сёрце не навчіти.
 Пішла бь же я утопілась —
 Жаль дўшу згубіти.
 Коли не живь чорнобрівий,
 Зробі, моя пташко,
 Щобь додому не вернўлась....
 Тяжко мнї, тяжко!
 Тамь старій жде зь старостами....
 Скажі жь мою долю.«
 — »Добре, доню; спочїнь трóшки....
 Чинї жь мою волю.
 Самá колїсь дівовáла,
 Тее ліхо знаю;
 Минўлося — навчілася,
 Людямь помагáю.
 Твою долю, моя доню,
 Позáторїкь знала,
 Позáторїкь и зілячка
 Для тóго придбáла.«

Пішла старá, мовь каламарь
 Достáла сь поліці.
 »Ось на тобі сёго дїва!
 Підї до кринїці;
 Пóки півні не співáли,
 Умійся водою,
 Віпнїй трóшки сёго зіля —
 Все ліхо загóїть.

Віп'єшть — біжи, яко мога;
 Що бь тамъ ні кричало,
 Не оглянься, поки станешъ
 Ажъ тамъ, де прощ'алась.
 Одпочинешъ; а якъ стане
 Місяць середъ нѣба,
 Віпий ще разъ; не приде —
 Въ-трѣте віп'ить трѣба.
 За пѣрший разъ, якъ за той рікъ,
 Б'удешъ ти такою;
 А за д'ругий — середъ стѣпу
 Т'упне кінъ ногою.
 Коли живий козаченько,
 То з'аразъ приб'уде.
 А за трѣтій.... моя доню,
 Не питай, що б'уде.
 Та ще, ч'уешъ, не христ'іся,
 Бо все піде въ в'оду.
 Тепѣрь же йди, подивіся
 На торішню в'роду.«

Взяла зілле, поклонілась:
 »Спасібі, баб'усю!«
 Війшла съ хати: »Чи йти, чи ні?
 Ні, вже не верн'уся!«
 Пішла, вм'ілась, напил'ася,
 Мовъ не своя стала,
 Въ-д'руге, въ-трѣте, та, мовъ сонна,
 Въ степу заспів'ала:

»Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому морю,
Рости, рости, тополенько,
Все вгору, та вгору!
Рости тонка та висока
До самої хмари,
Спитаї Бóга, чи дїжду я,
Чи не дїжду парп?
Рости, рости, подивїся
За синєє море:
По тїмъ бóці — моя дóля,
По сїмъ бóці — гóре.
Тамъ десь мїлий-чорнобрївий
По полю гуляє,
А я плачу, лїта трачу,
Їго виглядаю.
Скажї їму, моє сэрце,
Що смїютця люде;
Скажї їму, що загїну,
Коли не прибúде.
Самá хоче мене мáти
Въ зéмлю заховáти....
А хто жъ її голóвоньку
Бúде доглядáти?
Хто догляне, распитае,
На старїсть помóже?
Мáмо моя, дóле моя!
Бóже мїлий, Бóже!
Подивїся, тополенько,

Якъ нема́ — заплачешъ
 До східъ сѡнца ранісінько,
 Щобъ ніхтѡ не бачивъ.
 Рості́ жъ, сѣрце топо́ленько,
 Все вгору́ та вгору́;
 Плавай, плавай, лебѣдонько,
 По сінѣму мѡрю!«

Таку́ пісню чорнобріва
 Въ степу́ заспіва́ла.
 Зілле дѣва нароби́ло —
 Топо́лею ста́ла.
 Не верну́лася додому́,
 Не діжда́ла па́ри;
 Тонка́-тонка́ та висѡ́ка —
 До са́мої хма́ри.

По дібро́ві вітеръ вѣе,
 Гуля́є по по́лю,
 Край до́роги гне топо́лю
 До са́мого до́лу.

УТОПЛЕНА.

Вітеръ въ гаї не гуляє —
Въ ночі спочиває;
Прокінетця, — тихесенько
Въ осокі питає:
»Хто се, хто се по сімъ боці
Чеше ко́су? хто се?...
Хто се, хто се по тімъ боці
Рве на собі ко́си?...
Хто се, хто се?« тихесенько
Спитає-повіе,
Та й задріма́, по́ки не́ба
Край зачервоніє.

»Хто се, хто се?« питаєте
Цікаві дівчата.
Отó дочка́ по сімъ боці,
По тімъ боці — ма́ти.

Давно́ ко́лись те дія́лось
 У насъ на Вкраїні.
 Середъ селá вдова́ жи́ла
 У но́вій хати́ні,
 Білоли́ця, каро́бка
 И ста́номъ висо́ка,
 У жуна́ні; круго́мъ па́ні,
 И спéреду й збо́ку.
 И молодá — ні вро́ку їй, —
 А за молодóю,
 А на́дто ще за вдово́ю,
 Козакі́ ордо́ю
 Такъ и хо́дять. И за не́ю
 Козакі́ ході́ли,
 По́ки вдова́ безъ сорома́
 Дочку́ породі́ла;
 Породі́ла, та й байду́же;
 Лю́дямъ годувáти
 Въ чужі́мъ селі́ поки́нула:
 Оттака́-то ма́ти!...
 Постривáйте, що́ ще б́уде!
 Годувáли лю́де
 Малú дочку́, а вдови́ця,
 Въ неділю́ п въ б́удень,
 Зъ жонáтими, съ паробка́ми,
 Пи́ла та гуля́ла,
 По́ки ли́хо не спіткáло,
 По́ки не та ста́ла:
 Не счу́лася, якъ мину́ли

Літа молодіт...
 Ліхо, ліхо! мати в'яне,

Дочка червоніє,

Виростає.... Та й віросла

Ганна каро́рка,

Якъ топо́ля середъ по́ля,

Гнучка́ та висо́ка.

»Я Ганну́сі не бою́ся!«

Співáє мату́ся;

А козакі смію́тця їй,

Ганну́сі морга́ють.

А на́дто той рибáлонька,

Жва́вий, кучеря́вий,

Мліє, в'я́не, якъ зо́стріне

Ганну́сю чорня́ву.

Побáчпла старá мати,

Сказі́лася лю́та:

»Чи бачъ, по́гань розтрі́пана,

Байстра́ необу́те!

Ти вже віросла, діву́ешъ,

Съ хлони́цями гуля́ешъ....

Постривáй же, осьъ я́ тобі!...

Мене́ занеха́ешъ?

Ні, голу́бка!«

И одъ злóсти

Зубáми скрегóче.

Оттакá-то бу́ла мати!...

Де жъ сéрце жи́воче?

Сéрце ма́тери?... Охъ, ліхо,

«Лішенько, дівчата!
 Мати — стань гнучкій, високій,
 А серце — не мати.
 Изогнётця стань високій,
 Брови полняють,
 И не счуетесь; а люде
 Сміючись згадають
 Ваши літа молодії,
 Та й скажуть — ледящо!
 Тяжко плакала Ганнуса,
 И не знала, за що,
 За що мати згвущаетця,
 Лает, проклинает,
 Своє дитя безь соромá
 Байстрямъ нарікает.

Катувала, мордувала,
 Та не помогало:
 Якъ маківка на городі,
 Ганна росцвітала;
 Якъ калина при долині
 Въ-ранці підъ росою,
 Такъ Ганнуса червоніла,
 Мілася слезою.

»Заворожена!... стривай же!«
 Шепче люта мати.
 »Треба тріти роздобути,
 Треба йти шукати
 Стару відьму!«

Найшла відьму

И трўти достала,
 И трўтою до східъ сѡнца
 Дочкў наповала.
 Не помогло.... Клянє мати
 Той часъ и годїну,
 Коли на свїть породїла
 Нелюбу дитїну.
 »Дўшно минї; ходїмъ, дѡчко,
 До ставка купатись.«
 — »Ходїмъ, мамо.«

На березї

Ганна роздяглася,
 Роздяглася, роскїнулась
 На бїлій сорѡчцї;
 Рибалонька кучерявий
 Мле на тїмъ бѡцї....
 И я колїсь.... Та цуръ ѡмў!
 Сѡромъ — не згадаю,
 Якъ дитїна, калїною
 Себє забавляє,
 Гне станъ гнучкїй, розгиває,
 На сѡнечку грїє.
 Мати дївитця на неї,
 Одъ злѡсти нїмїє;
 То жовтїє, то синїє;
 Росхрїстана, бѡса,
 Зъ рѡту пїна; мовъ скажена,
 Рве на собї кѡсп

Кінулася до Ганнусі
 И въ коси впилася.
 »Мамо! мамо! що ти робишъ?«
 Хвіля роздалася,
 Закипіла, застогнала,
 И обохъ покрила.
 Рибалонька кучерявий
 Зъ усієї сили
 Кинувсь въ воду; пливé, сіню
 Хвілю роздирає,
 Пливé, пливé.... отъ-отъ допливъ!
 Пірнувъ, вириває —
 И утоплену Ганнусю
 На берегъ виносить,
 Изъ рукъ матері заклятихъ
 Вириває коси.
 »Серце моє! доле моя!
 Роскрій карі очи!
 Подивіся, усміхніся!
 Не хочешъ? не хочешъ!«
 Плаче, пада коло неї,
 Роскрива, цілує
 Мертві очи. »Подивіся!...
 Не чує, не чує!«
 Лежить собі на пісочку,
 Білі рученята
 Роскидала; а за нею
 Старá люта мати:
 Очи вівело изъ лоба

Одъ страшної мѹки;
 Втерєбіла въ пісокъ жовтий
 Старі сині рѹки.
 Довго плакавъ рибалонька:
 »Нема́ въ мене рóду,
 Нема́ до́лі на сімъ світі, —
 Ходімъ жити въ во́ду!« —
 Підня́въ її, поціловáвъ....
 Хвіля застогна́ла,
 Роскри́лася, закри́лася,
 И сліду не ста́ло....

Съ того́ часу ставóкъ чистий
 Зарісь осокóю;
 Не купа́ютьця дівчáта,
 Обхóдять горóю;
 Якъ углédять, то христятця,
 И зову́ть заклáтимъ....
 Сумно-сумно кругомъ ёго....
 А въ-но́чі, дівчáта,
 Виплива́є зъ воді́ ма́ти,
 Ся́де по тімъ бо́ці;
 Страшна́, синя, росхри́стана,
 И въ мо́крій сорóчці,
 Мóвчки дівитця на сей бікъ,
 Рве на собі ко́си....
 А тимъ часомъ синя хвіля
 Ганну́сю вино́сить.
 Голісінька, стрепенéтця,

Ся́де на пісо́чку....
И риба́лка ви́плива́е,
Несе́ на соро́чку:
Багові́ння зе́леного;
Поцілу́е вь о́чи, —
Та и вь во́ду: соро́митця
На гнучкі́й дівочі́й,
На стань го́лий поді́вительця....
И ніхто́ не зна́е
Того́ ді́ва, що́ твóriтця
Середь но́чи вь га́і:
Ті́лько віте́рь зь осоко́ю
Ше́пче: »Хто́ се, хто́ се
Сиді́ть су́мно надь водо́ю,
Че́ше до́вгі ко́си?«

ПРИЧИННА.

Ревé та стóгне Дніпръ ширóкий,
Сердiтний вiтеръ завивá,
Додóлу вéрби гне висóкi,
Горáми хвiлю пiдiйма.
И блiдний мiсяць на ту пóру
Изъ хмáри дé-де виглядáвъ,
Ненáче чóвень въ синiмъ мóри,
То виринáвъ, то потопáвъ.
Ще трéтi пiвнi не спiвáli,
Нiхтó нiгдé не гомонiвъ,
Сичi вi гаю перекликáлись,
Та ясень разъ у разъ скрипiвъ.

Въ такú добу пiдъ горóю,
Бiля тóго гаю,
Що чорнiе надъ водóю,
Щось бiле блукáе.
Мóже вийшла русáлонька

Матери шукати,
 А може жде козаченька,
 Щобъ залоскотати.
 Не русалонька блукає:
 То дівчина ходить,
 Ї сама не зна (бо причинна),
 Що такеє робить.
 Такъ ворожка поробила,
 Щобъ мѣнше скучала,
 Щобъ, бачъ, хѳдя о півночі,
 Спала й виглядала
 Козаченька молодого
 Що торікъ покинувъ.
 Обищався вернутися,
 Та, мабуть, и згинувъ!
 Не китайкою покрились
 Козацькїі очи,
 Не вимили біле личко
 Слізонькїі дівочі:
 Орель винявъ карі очи
 На чужому полі,
 Біле тіло вовкїі ззіли, —
 Така ёго доля.
 Дарма, що нічъ, дівчинонька
 Ёго виглядає.
 Не вернетця чорнобривий
 Та й не привитає,
 Не расплетє довгу косу,
 Хустку не завяже,

Не на ліжку, въ домовину
Сиротою ляже!

Така її доля.... О Бóже мій мїлий!
За щó жъ ти караєшь її молодú?
За те, що такъ щїро вона полюбїла
Козацькїі óчи?... Простї сиротú!
Когó жъ їй любїти? нї бáтька, нї нéньки;
Одна, якъ та пташка въ далéкїмъ краю.
Пошли жъ ти їй долю, — вона молодéнька;
Бо люде чужїї її засмїють.
Чи вїнна жъ голúбка, що голуба любить?
Чи вїненъ той голубъ, що сокілъ убївъ?
Сумúе, воркúе, бїлимъ свїтомъ нúдить,
Лїтае, шукае, дúма — заблудївъ.
Щаслїва голúбка: вїсоко лїтае,
Полине до Бóга — мїлого питáть.
Когó жъ сиротїна, когó запитае,
И хто їй розкаже, и хто тée знае,
Де мїлий ночúс: чи въ тéмному гаю,
Чи въ бїстрімъ Дунаю коня наповá,
Чи, мóже, зъ другóю, другúю кохае,
Її чорнобрїву ужé забува?
Якъ-бї то далїся орлїннї крїла,
За сїнімъ би мóремъ мїлого знайшла;
Живóго бъ любїла, другú бъ задушїла,
А до неживóго у яму бъ лягла.
Не такъ сéрце любить, щóбъ съ кимъ подїлїтьця,
Не такъ оно хóче, якъ Богъ намъ дае:

Вонó жítъ не хóче, не хóче журітьця.
 »Журісь«, каже думка, жáлю завдає.
 О Боже мій мїлий! така Твоя воля,
 Такé її щáсте, така її дóля!

Вона́ все хóдить, зъ устъ нї пáри
 Ширóкий Днїпръ не гомонїть:
 Розбївши вітеръ чóрні хмáри,
 Лїгъ біля мóря одпочїть,
 А зъ нéба місяць такъ и сяє;
 И надъ водою, и надъ гаємъ,
 Кругómъ, якъ въ ўсі, все мовчїть.
 Ажъ гулькъ — зъ Днїпра́ повиринáли
 Малїі діти сміючісь.

»Ходїмо грїтьця!« закричáли.

»Зїйшло вже сóнце!« (Гóлі скрізь;
 Зъ осоки́ кóси, бо дівчáта)

. . . . .

»Чи всі ви тўта? кліче мáти.

Ходїмъ шукáти вечéрять.

Погрáемось, погуля́ймо,

Та пісеньку заспіва́ймо:

Ухъ! ухъ!

Солóмянний духъ, духъ!

Менé мáти породїла,

Нехрещéну положи́ла.

Місяченьку!

Нашъ голубоньку!

Ходї до насъ вечéряти:

У насъ козакъ въ очереті,
 Въ очереті, въ осоці,
 Срібний пёрстень на руці;
 Молодёнський, чорнобрóвий;
 Знайшли́ вчóра у дїбрóві.

Світї́ довше въ чїстїмъ полі,
 Щобъ нагуля́тись дово́лі.
 По́ки відьмі́ ще літа́ють,
 По́ки півні не співа́ють,
 Посвітї́ намъ ... Онъ щось хóдить!
 Онъ підъ дубомъ щось тамъ рóбить.

Ухъ! ухъ!

Соло́мянний духъ, духъ!

Мене́ ма́ти породїла,
 Нехрещёну́ положи́ла.»

Зареготáлись нехрещёні....
 Гай обїзвáвся; гáласъ, зикъ,
 Ордá мовъ рїже. Мовъ скажéні,
 Летя́ть до дуба.... ніччїркъ....

Схаменúлись нехрещёні,
 Дївля́тця — мелька́е,
 Щось лі́зе ввєрхъ по стóвбуру
 До са́мого кра́ю.
 Отó жъ та́я дївчїнонька,
 Що со́нна блудїла:
 Отакý-то їй причїну
 Ворóжка зробїла!
 На са́мий вєрхъ на гїля́чці

Стáла... вь сёрце кóле!
 Подивíлась на всі бóки,
 Та й лiзе додóлу.
 Кругомъ дúба русáлоньки
 Мóвчки дожидáли;
 Взяли її сердéшную,
 Та й залоскотáли.
 Дóвго, дóвго дивовáлись
 На її урóду....
 Трети пiвни кукурiку —
 Шелéснули вь вóду.
 Защебетáвъ жáйворонокъ,
 Угóру летiючи;
 Закувáла зозúленька,
 На дубú сидячи;
 Защебетáвъ соловéйко —
 Пiшла луна гáемъ;
 Червонiе за горóю;
 Плугатiрь спiвáе.
 Чорнiе гáй надъ водóю,
 Де Ляхi ходiли;
 Засiнiли по-надъ Днiпрóмъ
 Висóкi могiли;
 Пiшовъ шéлестъ по дiбрóви;
 Шéпчуть густi лóзи.
 А дiвчiна спить пiдъ дúбомъ
 При бiтiй дорóзи.
 Знать, дóбре спить, що не чýе,
 Якъ куé зозúля,

Що не лічить чи довго жить....
Знать, добре заснула.

А тимъ часомъ изъ діброви
Козакъ виїжджає;
Підъ нимъ коникъ вороненький
Насилу ступає.

»Изнемігся, товаришу!
Сьогодні спочинемъ:
Блізько хата, де дівчина
Ворота одчинить.

А може вже одчиніла
Не мині, другому....

Швідче, коню, швідче, коню,
Поспішай додому!»

Утомівся вороненький,
Иде, спотикнётця, —
Коло серця козацького
Якъ гадина вьётця.

»Ось и дубъ той кучерявий...
Вона! Бóже мїлий!

Бачъ, заснула виглядавши
Моя сизокрила!»

Кїнувъ коня та до неї:
»Бóже ти мїй, Бóже!»

Кліче її та цілує....
Нї, вже не помóже!

»Зá що жъ вони розлучили
Мене нсъ тобою?»

Зарегота́всь, розігна́всь —
Та вѣ дубѣ голозо́ю!

Иду́ть дівча́та вѣ по́ле жа́ти
Та зна́й співа́ють вду́чі:
Якѣ провожа́ла си́на ма́ти,
Якѣ бивсь Тата́ринь у-ночі.
Иду́ть — підѣ дубомѣ зеленѣнькимѣ
Кінь замордо́ваний стоїть,
А біля ёго молодѣнький
Коза́кѣ та дівчина лежіть.
Ціка́ві (нігде пра́вди діти)
Підкра́лися, щобѣ изляка́ть;
Коли́ подівля́тця, що вбі́тий, —
Сѣ переполо́ху ну втіка́ть!

Збіра́лися подру́женьки,
Слізонькі́ втира́ють;
Збіра́лися това́риші,
Та я́ми копа́ють;
При́шли попí сѣ коро́гва́ми,
Задзвони́ли дзвóни.
Похова́ли грома́дою,
Якѣ слідѣ, по зако́ну.
Насіпали́ край доро́ги
Дві моги́ли вѣ жи́ті.
Нема́ кому́ запитати́,
За що́ їх убі́то?
Посади́ли надѣ козако́мѣ

Явірѣ та яліну,
А въ головахъ у дівчини
Червону калину.
Прилітає зозуленька
Надъ німи кувати;
Прилітає соловейко
Що-нічъ щебетати;
Виспівує та щебече,
Поки місяць зійде,
Поки тіі русалоньки
Зъ Дніпра грітись вийдуть.

ДУМКА.

Течé водá вѣ сiне мóре,
 Та не витiкае,
 Шукá козáкѣ свою дóлю,
 А дóлi не máе.
 Пішóвѣ козáкѣ свiтѣ за óчи;
 Грае сiне мóре,
 Грае сёрце козáцькее,
 А думка говорiть:
 »Куди ти йдешь не спитáвшись?
 На кóго покiнувѣ
 Бáтька, вéньку старéнькую,
 Молодú дiвчiну?
 На чужiнi не тi лóде, —
 Тiяжко зѣ нiми жiти!
 Нi сѣ кiмѣ бúде поплáкати,
 Нi поговорiти.«

Сидiть козáкѣ на тiмѣ бóцi, —

Грає сіне море.
Думає, доля зустрінеця, —
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
Додому ключами.
Плаче козакъ, — шляхі біті
Зарослі терна́ми.

ДУМКА.

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти зь моремъ говоришъ, —
Збуді ёго, заграй ти зь нимъ,
Спитай сіне море.
Вонó знае, де мій мійлий,
Бо ёго носило;
Вонó скаже, сіне море,
Де ёго поділо.
Колі милого втопіло,
Розбий сіне море;
Підú шукать миленького
Втоплю своє горе,
Втоплю свою недóленьку....
. . . . .
Найдú ёго, пригорнúся,
На сёрці зомлію.
Тогді, хвіле, несі зь мійлимъ,
Куді вітеръ віе!

Коли жъ мѣлий на тѣмъ бѣці,
 Буїнѣсенъкий, знаѣшъ,
 Дѣ вінъ хѣдить, щѣ вінъ рѣбшть:
 Ти зъ нимъ розмовляѣшъ.
 Коли плаче, то й я плачу;
 Коли нѣ, — спѣваю;
 Коли жъ згѣнувъ чорнобрѣвий,
 То й я погѣбаю.
 Тогдѣ несѣ мою дѣшу
 Тудѣ, де мѣй мѣлий,
 Червѣною калѣною
 Поставъ на могѣлі.
 Бѣде лѣгше вѣ чужѣмъ полѣ
 Сирѣтѣ лежати:
 Бѣде надъ нимъ ѣго мѣла
 Квѣткою стояти.
 И квѣткою й калѣною
 Цвѣстѣ надъ нимъ бѣду,
 Щѣбъ не пекло чужѣ сонце,
 Не топтали люде.
 Я вѣ-вѣчерѣ посумѣю,
 А вѣ-ранцѣ поплачу.
 Зѣйде сонце — утрѣ слѣзи,
 Нѣхтѣ й не побачить!
 Вѣтре бѣйний, вѣтре бѣйний!
 Ти зъ мѣремъ говорѣшъ, —
 Збудѣ ѣго, загрѣй ти зъ нимъ,
 Спитѣй сѣне мѣре....

ДУМКА.

Тяжко-ва́жко въ світі жи́ти
Сироті безъ ро́ду:
Нема́ куди прихилітьця, —
Хочъ зъ горі та въ во́ду!
Утопи́вся бѣ молодѣ́нький,
Щобъ не нуди́ть світомъ;
Утопи́вся бѣ, — тяжко жи́ти,
И нема́, де дітись.
Въ то́го до́ля ходи́ть по́лемъ —
Колоскі́ збира́е;
А моя́ десь, ледащи́ця,
За мо́ремъ блука́е.
До́бре томú багáтому:
Їго́ лю́де зна́ють;
А зо мно́ю зострі́нутця —
Мовъ не добача́ють.
Багáтого губáтого
Дівчи́на шану́е;

Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує.
»Чи я жъ тобі не вродливий,
Чи не въ тебе вдався,
Чи не люблю тебе щиро,
Чи съ тебе сміявся?
Люби жъ собі, моє серце,
Люби, когó знаєшъ,
Та не смійся надо мною,
Якъ коли згадаєшъ.
А я підú на край світа....
На чужій сторóнці
Найдú кращу, або згíну,
Якъ той листъ на сóнці.«

Пішовъ козакъ сумуючи —
Нікого не кінувъ;
Шукавъ долі въ чужімъ полі,
Та тамъ и загíнувъ.
Уміраючи дивівся,
Де сóнечко сáє....
Тяжко-важко умірати
У чужóму краю!

ДУМКА.

На що мині чорні брови,
На що карі очи,
На що літа молодії,
Веселі дівочі?
Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очи плачуть, чорні брови
Одъ вітру ливняють.
Серце вяне, нудить світомъ,
Якъ пташка безъ воли.
На що жъ мині красá моя,
Коли нема́ до́лі?
Тяжко мині сирото́ю
На сімъ світі жити;
Свої люде — якъ чужіі,
Ні съ кимъ говоріти;
Нема́ кому́ роспитати,
Чогó плачуть очи;

Нема́ кому́ розказа́ти,
Чого́ се́рце хо́че,
Чого́ се́рце, якъ голу́бка,
День и нічъ ворку́є;
Ніхто́ ёго́ не пита́є,
Не зна́є, не чу́є.
Чужі лю́де не спита́ють —
Та й на́ що пита́ти?
Неха́й пла́че сироти́на,
Неха́й літа́ тратить!
Плачъ же, се́рце, пла́чте, о́чи,
По́ки не засну́ли,
Голосні́йше, жалі́бні́йше,
Щобъ ві́три почу́ли,
Щобъ понеслі́ буйне́сенькі
За сі́нєє мо́ре,
Чорня́вому зрадли́вому
На лю́тєє го́ре!

ДО ОСНОВЪЯНЕНКА.

Бьють пороги; місяць сходить,
Якъ и перше сходивъ....
Нема Січи, пропавъ и той,
Хто всімъ верховодивъ!
Нема Січи; очереті
У Дніпра питають:
»Де-то наши діти ділись,
Де вони гуляють?«
Чайка скігнить літаючи,
Мовъ за дітьми плаче;
Сонце гріє, вітеръ віє
На степу козачімъ.
На тімъ степу скрізь могили
Стоять та сумують;
Питаютця у буйного:
»Де наши панують?
Де панують, бенкетують?
Де ви забарілись?»

Вернітєся! дивітєся —
 Житá похилілись,
 Де пáслися вáши кóні,
 Де тírса шуміла,
 Де кровъ Ляхá, Татáрина
 Мóремъ червоніла....
 Вернітєся!«. . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 Слáва не поляже;
 Не поляже, а роскáже,
 Щó діялось вь світі,
 Чийá прáвда, чийá кривда
 И чні ми діти.
 Нáша дúма, нáша пісня
 Не вмере, не загíне....
 Отъ де, люде, нáша слáва,
 Слáва України!
 Безъ зóлота, безъ кáменю,
 Безъ хітрої мóви,
 А голоснá та правдíва,
 Якъ Гóспода слóво.
 Чи такъ, бáтьку отáмане?
 Чи прáвду співаю?
 Эхъ якъ-бí то!... Та щó їй казáть?
 Кебéти не маю.
 . . . . .
 . . . . .
 Не потурáй, мóже, свáжешъ,

Та що съ то́го б́уде?
 Насмію́тця на псаломъ той,
 Що ві́ллю слеза́ми;
 Насмію́тця тяжко, ба́тьку!
 . . . . .
 Поборо́вся бѣ . . . . .
 Якъ-би́ ма́лось си́ли;
 Заспівавъ би, — бувъ го́лосокъ,
 Та по́зички ззіли.
 Оттакé-то ли́хо тяжке,
 Ба́тьку ти мій, дру́же!
 Блужу́ въ сніга́хъ та самъ собі:
 »Ой не шумі, лу́же!«
 Не втну́ бі́льше. А ти, ба́тьку,
 Якъ самъ здоро́въ зна́єшъ;
 Тебе́ лю́де поважа́ють,
 До́брый го́лосъ ма́єшъ;
 Співай же імъ, мій го́лубе,
 Про Січъ, про моги́ли,
 Коли́ яку́ насіпали,
 Кого́ положи́ли.
 Про старину́, про те диво́,
 Що бу́ло, мину́ло....
 Утні́, ба́тьку, щобъ не́хотя
 На ввесь сві́ть почу́ли,
 Що дія́лось въ Украі́ні,
 За́ що погива́ла,
 За́ що сла́ва коза́цькая
 На всі́мъ сві́ті ста́ла!

Утні, б'атьку, о́рле сізній!
Неха́й я заплачу,
Неха́й своєю́ Україну
Я ще́ разъ побáчу,
Неха́й ще́ разъ послúхаю
Якъ те мо́ре грае,
Якъ дівчи́на підъ вербо́ю
Гри́ця заспівáе,
Неха́й ще́ разъ усміхне́тця
Сéрце на чужі́ні,
По́ки ляже вь чужу́ зéмлю,
Вь чужі́й домові́ні.

ИВАНЪ ПІДКОВА.

I.

Булó колісь — въ Україні
Ревіли гарма́ти;
Булó колісь — Запорóзці
Вміли панова́ти.
Панова́ли, добува́ли
И сла́ву, и во́лю;
Мину́лося — оста́лися
Могі́ли на по́лі.
Висо́киі ті могі́ли,
Де лягло́ спочі́ти
Коза́цькеє біле тіло,
Въ кита́йку пові́те.
Висо́киі ті могі́ли
Чорніють, якъ го́ри,
Та про во́лю нішкомъ въ по́лі
Зъ вітра́ми гово́рять.
Свідо́къ сла́ви діди́вщини

Зъ вітромъ розмовляє,
 А внукъ ко́су несé въ рóсу,
 За німи співае.

Було ко́лись — въ Україні
 Ліхо танцёвало,
 Журба́ въ шинку́ медь-горілку
 Поставце́мъ кружала.
 Було ко́лись добре жити
 На́шій Україні....
 А згада́ймо! мо́же, се́рце
 Хочъ трóхи спочіне.

II.

Чорна хма́ра зъ-за Лима́ну
 Не́бо, со́нце крие.
 Синє мо́ре звірюкою
 То сто́гне, то віе.
 Дніпра́ гірло затопіло.
 »А ну́те, хлопята,
 На байдакі! Мо́ре грае —
 Ходімъ погуля́ти!«

Вісипали Запорóзці —
 Лима́нъ човні вкрили.
 »Грай же, мо́ре!« заспівали, —
 Запінились хвілі.
 Круго́мъ хвілі, якъ ті го́ри:

Ні землі, ні не́ба.
 Сёрце мліе, а козака́мъ
 Того́ тільки й тре́ба.
 Пливу́ть собі та співа́ють;
 Рибáлка літае....
 А попе́реду отáманъ
 Ведé, куді знаé.
 Похожа́е вздовжъ байда́ка,
 Гасне лю́лька въ ро́ті;
 Погляда́е сюди-туди —
 Де-то бу́ть робо́ті?
 Закрути́вши чо́рні у́си,
 За у́хо чупри́ну,
 Підня́въ ша́пку — човни́ ста́ли.
 »Неха́й во́рогъ гíне!
 Не въ Сино́пу, отáмани,
 Панóве-моло́дці,
 А у Царьгра́дъ, до султа́на,
 Поідемо въ го́сті!«
 — »До́бре, ба́тьку отáмане!«
 Круго́мъ заре́вило.
 »Спаси́бі вамъ!«

Надівъ ша́пку.

Зно́ву закипіло
 Сíне мо́ре; вздо́вжъ байдака́
 Зно́ву похожа́е
 Панъ отáманъ та на хви́лю
 Мо́вчки погляда́е.

ТАРАСОВА НІЧЬ.

На росп'утті кобзарь сидить
Та на кобзі грає;
Кругомъ хлопці та дівчата —
Якъ макъ процвітає.

Грає кобзарь, виспівує,
Вимовля́ словами,
Якъ Москалі, Орда́, Ляхи́
Білись съ козака́ми;
Якъ збіра́лась грома́донька
Въ неділеньку въ-ра́нці;
Якъ хова́ли коза́ченька
Въ зе́ленімъ байра́ці.

Грає кобзарь виспівує —
Ажъ ліхо смієтця....

. . . . .
. . . . .

»Встає хма́ра зъ-за Лима́ну,

А друга́я съ по́ля;
Зажури́лась Україна —
Така́ її до́ля!
Зажури́лась, запла́кала,
Якъ ма́ла дити́на.
Ніхто́ її не ряту́є....
Коза́чество ги́не;
Ги́не сла́ва, ба́тьківщина;
Нема́є де дітись;
Вироста́ють нехре́щені
Коза́цькі діти;
Кохáютьця неві́нчані;
Безъ попá хова́ють;
Запрóдана Жида́мъ віра,
Въ це́ркву не пуска́ють!
Якъ та га́личъ по́ле кри́е,
Ляхи́, уні́яти
Наліта́ють, — нема́ кому́
Пора́доньки да́ти.
Обізва́вся Налива́йко —
Не ста́ло Кривчи́ни!
Обізва́всь коза́къ Павлю́га —
За не́ю поли́нувъ!
Обізва́всь Тарасъ Трясі́ло
Гіркíми слёза́ми:
»Бі́дна моя́ Україно,
»Сто́штана Ляха́ми!«

. . . . .
 . . . . .
 . . . . .

Обізвавсь Тарасъ Трясіло

Віру рятовати,

Обізвався, орелъ сізній,

Та й давъ Ляхамъ знати!

Обізвався панъ Трясіло:

»А годі журитьця!

»А ходімъ лишъ, панибрати,

»Съ Поляками бітьця!«

»Вже не три дні, не три нощі

Бьётця панъ Трясіло.

Одъ Лимана до Трубайла

Трупомъ поле крілось.

Изнемігся козаченько,

Тяжко зажурився,

А поганий Конецьпольський

Дуже звеселився;

Зібравъ шляхту всю до кúпи,

Та й ну частовати.

Зібравъ Тарасъ козаченьківъ —

Поради прохати:

»Отамани товариши,

»Браті мої, діти!

»Дайте міні порадоньку,

»Що будемъ робити?

»Бенкетують вражі Ляхи
 »Наше безголовье.«
 — »Нехай собі бенкетують,
 »Нехай на здоровье!
 »Нехай кляті бенкетують,
 »Поки сонце зайде,
 »А нічъ-мати дасть порáду, —
 »Козакъ Ляха знайде.«

»Лягло сонце за горóю,
 Зіркі засіяли,
 А козакі, якъ та хма́ра,
 Ляхівъ обступáли.
 Якъ ставъ місяць середъ не́ба,
 Ревну́ла гарма́та;
 Прокінулись Ляшкі-панкі —
 Нікуди втікати!
 Прокінулись Ляшкі-панкі
 Та й не повста́вали:
 Зійшло сонце — Ляшкі-панкі
 Пóкотомъ лежа́ли.

»Черво́ною гадіюкою
 Несé Альта вісти,
 Щобъ летіли крjúкі съ по́ля
 Ляшківъ-панківъ істи.
 Налетіли чо́рні крjúкі
 Вельмо́жнихъ будіти;
 Зібра́лося коза́чество

Бóгу помолітись.
 Закрякали чóрні крjúкí,
 Вийма́ючи óчи;
 Заспíвали козáченьки
 Пісню тíї нóчи, —
 Тíї нóчи крíвавої,
 Що славною ста́ла,
 Тарáсові, козáчеству,
 Ляхíвъ що приспа́ла.

»Надъ річкою, въ чíстíмъ полі,
 Моги́ла чорніе;
 Де кровъ текла козáцькая,
 Трава́ зеленіе.
 Сидíть вóронъ на моги́лі
 Та зъ го́лоду кря́че....
 . . . . .
 . . . . . «

Умо́вкѣ кобза́рь суму́ючи:
 Щось ру́ки не гра́ють.
 Круго́мъ хло́пці та дівча́та
 Слізонькі втира́ють.

Пішо́въ кобза́рь по у́лиці —
 Зъ журби́ якъ загра́е!
 Круго́мъ хло́пці навпрі́сядки,
 А вінъ вимовля́є:
 »Неха́й бу́де отта́кечки!

Сидіть діти у за́печку,
А я зъ журбі́ та до ші́нку,
А тамъ найдú свою́ жі́нку,
Найдú жі́нку, поча́стúю,
Зъ воро́женьківъ покепкúю.»

ГАМАЛІЯ.

»Ой нема́, нема́ ні вітру, ні хвілі
Изъ нашої України!
Чи тамъ раду радять, якъ на Тúrка ста́ти,
Не чу́ємо на чужіні.
Ой повій, повій, вітре, черезъ мо́ре
Та зъ Великого Лу́гу,
Суші́ наші слёзи, заглуші́ кайдáни,
Розвій на́шу тугу.
Ой загра́й, загра́й, свне́сеньке мо́ре,
Та підъ тими байдака́ми,
Що пливу́ть козакі́, тільки мріють шапки́,
Та на сей бікъ за на́ми.
Ой Бо́же нашъ, Бо́же, хочъ и не за на́ми,
Несі́ Ти їхъ зъ України:
Почу́ємо сла́ву, козацькую сла́ву,
Почу́ємо, та й загіне́мъ.«

Отта́къ у Скута́рі козакі́ співа́ли;

Співали сердеги, а слези лились;
 Лилися козацькі, тугу домовляли.
 Босфоръ ажъ затрясся, бо зъ-рѳду не чувъ
 Козацького плачу; застогнавъ ширѳкий
 И шкурою, сирый бугай, стрепенувъ,
 И хвилю, ревучи, далеко-далеко
 У синее море на ребрахъ пославъ.
 И море ревнуло Босфорову мову,
 У Лиманъ погнало, а Лиманъ Днiпрѳви
 Тую журбѳ-мову на хвилi подавъ.

Зареготався дiдъ нашъ дѳжий,
 Ажъ пiна зъ ѳса потекла.

»Чи спишъ, чи чѳешъ, брѳте Лѳже?
 Хортице сестро?«

Загула

Хортиця зъ Лѳгомъ: »Чѳю, чѳю!«
 И Днiпръ укрили байдаки,
 И заспiвали козакi:

»У Туркѳни, по тiмъ бѳци,
 Хѳта на помѳсти.

Гай, гай! море, грай,
 Ревi, скѳли ламай!

Поiдемо вѳ гѳсти.

»У Туркѳни у кишѳни
 Тѳляри-дукѳти.

Не кишѳни трусишь,

Ідемъ різати, паліть,
Братівъ визволяти.

»У Туркѣні яничари
И баша на лаві.
Гой ги, ворогі!
Ми не маемъ вагі!
Наша воля и слава!«

Пливуть собі співаючи;
Море вітеръ чує.
Попереду Гамалія
Байдакомъ керує.
Гамалію, серце мліє:
Сказілося море.
Не злякає! и сховались
За хвилі — за гори.

Дрімáє въ харемі — въ раю Византія,
И Скутáрь дрімáє; Босфóръ кликотіть,
Ненáче скажéний; то стóгне, то вíє:
Їмú Византію хóчетця збудіть.
»Не буді, Босфóре: бúде тобі гóре;
Твої білі рéбра пескóмъ занесú,
У муль поховáю! (ревé сíне море).
Хибá ти не знáешъ, якіхъ я несú
Гостéй до султáна?«

Такъ море спивяло

(Любіло завзятихъ чубатихъ Славянъ).
Босфóръ схаменúвся. Туркѣня дрімáла.
Дрімáвъ у харемі ледáчий султáнъ.
Тільки у Скутáрі, въ склепú, не дрімáють
Козакí сердеги. Чогó вони ждуть?
По-сво́єму Бóга въ кайдáнахъ благáють,
А хв́ілі на то́й бікъ идúть та ревúть.

»О м́лий Бóже України!
Не дай пропа́сти на чужíні,
Въ неволі во́льнимъ козака́мъ!
И со́ромъ тутъ, и со́ромъ тамъ —
Вставáть съ чужо́ї домовíни,
На судъ Тв́ій пра́ведний прийті́,
Въ залізахъ рúки принести́,
И передъ всіми у кайдáнахъ
Стать козако́ві....«

— »Ріжъ и бий!

Мордúй невіру бусурма́на!
Кричáть за мúромъ. Хто такий?
Гамалію, се́рце мліе:
Скута́рь, скаженіе!
»Ріжте, бійте!« на форте́ці
Кричíть Гамалія.

Ревé гарматами Скута́ра,
Ревúть, лютúють ворогі;
Коза́цтво прётця безъ вагі —
И покотíлись яничáри.

Гамалія по Скутарі —
 По пеклу гуляє,
 Самъ хурдигу розбиває,
 Кайдани ламає.
 »Вилітайте, сірі птахи,
 На базаръ до паю!«
 Стрепенулись соколята,
 Бо давнó не чули
 Хрещеної тії мови.
 И нічъ стрепенулась:
 Не бачила, старá мати,
 Козáцької плати.
 Не лякайся, подивися
 На бенкетъ козачий.
 Тёмно всюди, якъ у бóдень,
 А свято чимале.
 Не злодіи зъ Гамаліємъ
 Ідять мовчки сáло
 Безъ шашликá. »Засвітимо!«
 До самої хмáри
 Съ щоглістими кораблями
 Палає Скутáра.
 Византія пробуркалась,
 Витріщає óчи,
 Переплива на помóгу,
 Зубáми скрегóче.

Ревé-лютує Византія,
 Рукáми бéрегъ достає;

Достала, зікнула, встає —
 И на ножахъ въ крові німіє.
 Скутарь, мовъ пекло те, палає;
 Черезъ базари кровъ течє,
 Босфоръ широкій доливає.
 Неначе птахи чорні въ гаї,
 Козацтво сміливо літає.
 Ніхто на світі не втечє!
 Огонь запеклихъ на печє.
 Руйнують мурі, срібло-злото
 Несуть шапками козакі
 И насипають байдакі.
 Горить Скутарь, стиха робота,
 И хлопці сходятця; зійшлись
 Люльки съ пожару закурили,
 На байдакі, та й потягли,
 Рвучі червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби зъ дому,
 Такъ бұцимъ гуляють,
 Та, звичайне Запорозці,
 Пливучі співають:

»Нашъ отаманъ Гамалія,
 Отаманъ завзятий,
 Забравъ хлопцівъ та й поїхавъ
 По морю гуляти, —
 По морю гуляти,
 Слави добувати,
 Изъ Турецької неволі

Братівъ визволяти.

Ой приїхавъ Гамалія

Ажъ у ту Скутáру, —

Сидя́ть браті́ Запорóзці,

Дожида́ють ка́ри.

Ой якъ крикнувъ Гамалія:

»Браті́, бу́демъ жи́ти, —

Бу́демъ жи́ти, вино́ пи́ти,

Яничáра би́ти,

А курені килима́ми,

Оксами́томъ кри́ти!«

Виліта́ли Запорóзці

На лань жи́то жа́ти;

Жи́то жа́ли, въ ко́пи кла́ли,

Гурто́мъ заспіва́ли:

»Сла́ва тобі, Гамаліе,

На весь сві́ть вели́кий, —

На весь сві́ть вели́кий,

На всю Україну,

Що не давъ ти товари́ству

Згінуть на чужі́ні!«

Пливу́ть співа́ючи; пливé

Поза́дъ завзя́тий Гамалія:

Оре́ль орля́ть мовъ стереже́;

Изъ Дардане́лівъ вітеръ віе,

А не женéтця Византія:

Вона́ боі́тця, щобъ Черне́ць

Не засві́тивъ Галáту зно́ву,

Або гетьманъ Іванъ Підкова
Не клікнувъ въ море на ралець.
Пливуть собі, а изъ-за хвилі
Сонце хвилю червонить;
Передъ ними море міле
Гомонить и кликотить.

Гамаліе, вітеръ віе....
Ось-ось наше море!...
И сховалися за хвилі —
За рожеві гори.

вадзілі аказа і адвагою
 ардыя іх сэрца іх агульна
 Іхныя сэрца, іхныя думкі
 Іхныя думкі, іхныя сэрца
 Іхныя сэрца, іхныя думкі
 Іхныя думкі, іхныя сэрца
 Іхныя сэрца, іхныя думкі
 Іхныя думкі, іхныя сэрца

КАТЕРИНА.

ВАСИЛІЮ АНДРЕЕВИЧУ ЖУКОВСКОМУ

НА ПАМЯТЬ 22 АПРѢЛЯ 1838 ГОДА.

КАТЕРИНА.

I.

Кохайтеса, чорнобріві,
Та не зъ Москалями,
Бо Москалі — чужі люде,
Роблять ліхо зъ вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде въ свою Москóвщину,
А дівчіна гине....
Якъ-бі сама, ще бъ нічого,
Атó й старá мати,
Що роділа на світь Бóжий,
Мусить погибати.
Сэрце вяне співаючи,
Коли знае, за що;
Люде сэрця не спитають,
А скажуть — ледáщо!
Кохайтеса жъ, чорнобріві,

Та не зъ Москалями,
 Бо Москалі — чужі люде,
 Сміютьца надъ вами.

Не слухала Катеріна
 Ні батька, ні неньки,
 Полюбіла Москалика,
 Якъ знало серденько.
 Полюбіла молодого,
 Въ садочокъ ходіла,
 Піки себе, свою долю
 Такъ занапастіла.
 Кліче ма́ти вечеряти,
 А донька не чує;
 Де жартує зъ Москаликомъ,
 Тамъ и заночує.
 Не дві но́чи ка́рі о́чи
 Любо цілува́ла,
 Піки сла́ва на все село
 Недобрая ста́ла.
 Нехай собі зліі люде
 Що хотять гово́рять:
 Вона́ любить и не чує,
 Що вкра́лося го́ре.
 Пришли́ вісти недобри́ —
 Въ похóдъ затрубіли.
 Пішовъ Москаль въ Туреччину;
 Катру́сю накри́ли.
 Не счу́лася, та й байду́же,

Що коса́ покрі́та:
 За мило́го, якъ співа́ти,
 Лю́бо поту́жити.
 Обіща́вся чорнобрі́вий,
 Коли́ не загі́не,
 Обіща́вся верну́тися.
 Тоді́ Катери́на
 Бúде со́бі Моско́вкою,
 Забу́детця го́ре;
 А по́ки що́, неха́й лю́де
 Що́ хотя́ть гово́рять.
 Не жу́ритця Катери́на —
 Слізонькі́ втира́е,
 Що́ дівча́та на у́лиці
 Безъ не́ї співа́ють.
 Не жу́ритця Катери́на —
 Вмі́етця слёзо́ю,
 Візьме ві́дра, о-півъ-ночи,
 Піде за водо́ю,
 Щобъ ворогі́ не ба́чили;
 При́йде до крини́ці,
 Ста́не со́бі підъ кали́ну,
 Заспіва́е *Гри́ця*.
 Виспі́вує, вимовля́є,
 Ажъ кали́на пла́че.
 Верну́лася — и раде́нька,
 Що́ ніхто́ не ба́чивъ.
 Не жу́ритця Катери́на
 И га́дки не ма́е —

У новенькій хустиночці
 Въ вікно виглядає.
 Виглядає Катеріна....
 Минуло півь-року;
 Занудило коло серця,
 Заколало въ боку.
 Не здужає Катеріна,
 Ледве-ледве діше....
 Вічуняла та въ запечку
 Дитину колише.
 А жіночки ліхо дзвонять,
 Матері глузують,
 Що Москалі вертаютця,
 Та въ неї ночують:
 »Въ тебе дочка чорнобріва,
 Та ще й не єдина,
 А муштрує у запечку
 Москóвського сина.
 Чорнобрівого придбала....
 Мабуть, сама вчила....«
 Бодай же васъ, цокотухи,
 Та злідні побіли!

Катеріно, серце моє!
 Лішенько съ тобою!
 Дє ти въ світі подінесся

За малімъ сиротою?
 Хто спитає, привітає,
 Безъ мілого въ світі?
 Батько, мати — чужі люде,
 Тяжко зъ німи жити!

Вічуняла Катеріна,
 Одсуне кватірку,
 Поглядáє на ўлицю,
 Колише дитінку;
 Поглядáє — нема, нема....
 Чи то жъ и не б́уде?
 Пішла б́ь въ садóкъ попла́кати,
 Такъ дівлятця люде.
 Зайде сóнце — Катеріна
 По садóчку хóдить,
 На рúченькахъ нóсить с́ина,
 Очи́ці повóдить:
 »Отúть зъ мúштри виглядáла,
 Отúть розмовля́ла,
 А тамъ.... а тамъ.... с́ину, с́ину!
 Та й не доказáла.

Зеленіють по садóчку
 Черéшні та ви́шні;
 Якъ и пéрше вихóдила,
 Катеріна вийшла.
 Вийшла, та вже не співа́є,
 Якъ пéрше співа́ла,

Якъ Москаля́ молодого
Въ вишні́къ дожидала.
Не співа́є чорнобріва,
Кляне́ свою́ долю.
А тимъ ча́сомъ воро́женьки
Чи́нять сею́ волю́ —
Ку́ють речі́ недобри́.
Що́ ма́є робі́ти?
Якь-би́ мільи́ чорнобрівий,
Умі́в би́ спиві́ти....
Такъ далéко чорнобрівий,
Не чу́є, не ба́чить,
Якъ ворогі́ смію́тця і́й,
Якъ Катру́ся пла́че.
Мо́же, вбі́тий чорнобрівий
За ті́химъ Дуна́ємъ;
А мо́же — вже́ въ Моско́вщині
Другу́ю коха́є!
Ні́, чорня́вий не убі́тий,
Вінъ живи́й, здоро́вий....
А де́ жъ на́йде такі́ о́чи,
Такі́ чо́рні брóви?
На край сві́та, въ Моско́вщині,
По ті́мъ бо́ці мо́ря,
Нема́ нігдé Катері́ни;
Та зда́лась на го́ре!...
Вміла́ ма́ти брóви да́ти,
Ка́рі оченя́та,
Та не вміла́ на сі́мъ сві́ті

Щастя-дóлі дати.
А безъ дóлі біле лічко —
Якъ квітка на полі:
Печé сóнце, гоїда вітеръ,
Рве всякий по вóлі.
Умива́й же біле лічко
Дрібними слéзами,
Бо вернóлись Моска́лки
Іншими шляха́ми.

II.

Сидить батько кінець стола,
На руки схилився;
Не дивитця на світ Божий:
Тяжко зажурився.
Коло його стара мати
Сидить на ослоні,
За слезами ледве-ледве
Вимовляє доні:
»Що весілле, доню моя?
А де жь твоя пара?
Де світилки зь друженьками,
Старості, бояре?
Вь Москóвщині, доню моя!
Иди жь ихь шукати,
Та не кажи добримь людемь,
Що є вь тебе мати.
Проклятий чась-годинонька,
Що ти народилась!

Якъ-би знала, до східъ сонця
 Була бь утопила....
 Здалась тоді бь ти гадині,
 Теперъ — Москалєві....
 Доню моя, доню моя,
 Цвіте мій рожевий!
 Якъ ягодку, якъ пташечку,
 Кохала, росила
 На лішенько.... Доню моя,
 Що ти наробила?...
 Оддячила!... Иди жь, шукай
 У Москві свекрухи.
 Не слухала моїхъ річей,
 То її послухай.
 Иди, доню, найди її,
 Найди, привітайся,
 Будь шаслива въ чужіхъ людяхъ,
 До насъ не вертайся!
 Не вертайся, дитя моє,
 Зъ далєкого краю....
 А хто жь мою голівоньку
 Безъ тебе сховає?
 Хто заплаче надо мною,
 Якъ рідна дитина?
 Хто посадить на могилі
 Червону калину?
 Хто безъ тебе грішну душу
 Поминати буде?
 Доню моя, доню моя,

Дитя моє любе!
Иди одъ насъ....»

Ледве-ледве

Поблагословила:
»Богъ съ тобою!« та якъ мертва,
На ділъ повалилась....

Обизвався старій батько:
»Чого ждешъ, небого?«
Заридала Катеріна,
Та бухъ ёму въ ноги:
»Прости мині, мій батечку,
Що я наробила!
Прости мині, мій голубе,
Мій соколе мійлий!«
— »Нехай тебе Богъ прощає
Та добриі люде;
Молись Богу та йди собі —
Мині легше буде.«

Ледве встала, поклонилась,
Вішла мовчки съ хати;
Осталися сиротами
Старій батько й мати.
Пішла въ садокъ у вишневий,
Богу помолилась,
Взяла землі підъ вишнею,
На хрестъ почепила;
Промовила: »Не вернуса!

Въ далéкому краю,
 Въ чужу́ зéмлю, чужі люде
 Менé заховáють;
 А своéі ся крїхотка
 Надо мно́ю ляже,
 Та про до́лю, моé гóре,
 Чужімъ лю́дямъ ска́же....
 Не роска́зуй, голубо́нько!
 Де́ бь ні заховáли,
 Щобъ грішно́і на сімъ світі
 Люде не займа́ли.
 Ти не ска́жешъ.... óсь хто ска́же,
 Що я ёго́ ма́ти!
 Бо́же ти мій!... ліхо моé!
 Де́ мпні схова́тись?
 Захова́юсь, дитя́ моé,
 Сама́ підъ водо́ю,
 А ти́ грїхъ мій спокúтуешъ
 Въ лю́дяхъ сирото́ю,
 Безба́тченкомъ!...«

Пішла́ селомъ,
 Пла́че Катері́на;
 На голо́ві хустіно́чка,
 На рука́хъ диті́на.
 Війшла́ зъ села́ — се́рце нїе;
 Наза́дъ подиві́лась,
 Покива́ла голово́ю,
 Та й заголосі́ла.

Якъ тополя, стала въ полі
 При бітій дорозі;
 Якъ роса та до східъ сонця,
 Покапали слези.

За слезами за гіркими
 И світа не бачить,
 Тільки сіна пригортає,
 Цілує та плаче.

А воно, якъ янґелятко,
 Нічого не знає,
 Маленькими ручицями
 Пазухи шукає.

Сіло сонце, зъ-за діброви
 Небо червоніє;

Утёрлася, повернулася,
 Пішла.... тільки мріє.

Въ селі довго говорили
 Де-чого багато,
 Та не чули вже тихъ річей
 Ні батько, ні мати....

Оттакé-то на сімъ світі
 Роблять лю́дямъ лю́де!
 Того в́яжуть, того р́ижуть,
 Той самъ себе ѓубить....

А за віщо? Святий знає.
 Світъ, б́ачця, ширóкий,
 Та нема́ де прихилітись
 Въ світі оди́нокимъ.

Тому́ до́ля запро́дала
 Одъ кра́ю до кра́ю,
 А друго́му оста́вила
 Те́, де́ захова́ють.
 Де́ жъ ті лю́де, де́ жъ ті до́брі,
 Що се́рце збіра́лось
 Зъ німи жити, їхъ любі́ти?
 Пропáли, пропáли!

Есть на світі до́ля,
 А хто її зна́е?
 Есть на світі во́ля,
 А хто її ма́е?
 Есть лю́де на світі —
 Срібломъ-злото́мъ сся́ють,
 Зда́етця, пану́ють,
 А до́лі не зна́ють, —
 Ні до́лі, ні во́лі!
 Зъ нудьго́ю та зъ го́ремъ
 Жупа́нъ нади́вають,
 А пла́кати — со́ромъ.
 Возьміть срібло-злото
 Та бу́дьте бага́ті,
 А я візьму́ слёзи —
 Лі́хо вилива́ти;
 Затоплю́ недо́лю
 Дрібні́ми слёза́ми,
 Затопчу́ невóлю
 Бо́сами нога́ми!

Тоді я весéлий,
Тоді я багáтний,
Якъ б́уде сердéнько
По вóлі гуляти!

III.

Кричя́ть со́ви, спить дібро́ва,
Зіро́нькі сия́ють,
По-надъ шля́хомъ, щиріцею,
Ховрашкі гуля́ють.
Спочива́ють до́бри лю́де,
Що ко́го втомі́ло:
Кого́ — ща́сте, кого́ — слёзи,
Все нічка покрі́ла.
Всіхъ покрі́ла темнісінька,
Якъ діточо́къ ма́ти;
Де́ жъ Катру́сю пригорну́ла:
Чи вь лісі, чи вь ха́ті?
Чи на полі́ підъ копо́ю
Сі́на забавля́е,
Чи вь дібро́ві съ-підъ коло́ди
Во́вка вигляда́е?
Бода́й же васъ, чо́рні брóви,
Ніко́му не ма́ти,

Коли за васъ такé ли́хо
 Тре́ба одбува́ти!
 А що́ да́льше спітка́етця?
 Бúде ли́хо, бúде!
 Зо́стрінутця жо́вті піскі
 И чу́жії лю́де;
 Зо́стрінетця зіма́ лю́та....
 А той чи зо́стріне,
 Що пізна́е Катері́ну,
 Привіта́е сі́на?
 Зъ нимъ забúла бъ чо́рнобріва
 Шляхі́, піскі́, го́ре:
 Вінъ, якъ ма́ти, привіта́е, —
 Якъ бра́ть, заговори́ть....

Побáчимо, почу́ємо....
 А по́ки — спочи́ну,
 Та тимъ ча́сомъ роспита́ю
 Шляхъ на Моско́вщину.
 Далéкий шляхъ, панибра́ти,
 Зна́ю ёго́, зна́ю!
 Ажъ на се́рці похолóне,
 Якъ ёго́ згада́ю.
 Попомі́рявъ и я коли́сь —
 Щобъ ёго́ не мі́рять!...
 Росказа́въ би про те ли́хо,
 Та чи то́ жъ пові́рять!
 »Бре́ше«, ска́жуть, »сякі́й-такі́й!
 (Звичáйно, не вь о́чи),

А такъ тільки псує мову
 Та людей морочить.«
 Правда ваша, правда, люде!
 Та й на що те знати,
 Що слезами передь вами
 Бúду виливати?
 На що вонó? У всякого
 И свого чимáло....
 Цуръ же ёму!... А тимъ часомъ
 Кéте лишъ кресáло
 Та тютюнú, щобъ, знаєте,
 Дóма не журíлись.
 А то ли́хо роскáзувать,
 Щобъ бридкé присни́лось!
 Нехáй ёго лихий візьме!
 Лúчче жъ помíркúю,
 Дé-то, моя Катерíна
 Зъ Ивáсемъ мандрúе.

За Кíевомъ, та за Днiпрóмъ,
 По-пíдъ тёмнимъ гаємъ,
 Идúть шляхомъ чумáченьки,
Пúгача співають.
 Идé шляхомъ молодiця,
 Мúсить бúти съ прóщи.
 Чогó жъ смутнá, невесéла,
 Заплáканi óчи?
 У лáтанiй свитiночцi,
 На плéчахъ торбiна,

Въ руці ціпóкь, а на дрúгій
 Засну́ла диті́на.
 Зо́стрілася съ чумака́ми,
 Закри́ла диті́ну,
 Пита́етця: »Люде до́брі,
 Де шляхъ въ Московщи́ну?«
 — »Въ Московщи́ну? отце́й са́мий.
 Далéко, небо́го?«
 — »Въ саму́ Москвú. Хри́ста ра́ди,
 Да́йте на до́рогу!«
 Бере́ шага́, ажъ трúситця:
 Тя́жко ёго́ бра́ти!...
 Та й на ви́що?... А диті́на?
 Вона́ жъ ёго́ ма́ти!
 Запла́кала, пішла́ шля́хомъ,
 Въ Броваря́хъ спочи́ла,
 Та си́нові за гирко́го
 Медяни́кь купи́ла.
 Дóвго, дóвго серде́шная
 Все йшла́ та пита́ла;
 Було́ й такé, що підъ ти́номъ
 Зъ си́номъ ночува́ла....

Бачъ, на́ що здали́ся ка́рі оченя́та:
 Щобъ підъ чужимъ ти́номъ слéзи вплива́ть!
 Отóжъ-то диві́тця та ка́йтесь, дівча́та,
 Щобъ не довелóся Москаля́ шукáть,
 Щобъ не довелóся, якъ Ка́тря шукáе....

Тоді не питайте, за що люде лають,
За що не пускають въ хату ночувать.

Не питайте, чорнобріві,
Бо люде не знають;
Кого Богъ кара на світі,
То й вони карають....

Люде гнѹтця, якъ ті лози,
Куді вітеръ віє.

Сиротині сонце світить
(Світить, та не гріє) —
Люде бь сонце заступили,
Якь-би мали сілу,
Щобъ сироті не світіло,
Слєзі не сушіло.

А за віщо, Бóже мїлий!
За що світомъ нѹдить?
Що зробїла вона людянь,
Чого хотять люде?
Щобъ плакала!... Сѣрце моє!
Не плачь, Катерїно,
Не показуй людянь слєзи,
Терпї до загїну!

А щобъ личко не марніло
Сь чорними бровами, —
До східъ сонця, въ тѣмнімъ лісі
Умїйся слєзами.
Умїєся — не побачять,
То й не засміютця;

А сёрденько одпочіне,
 Пі́оки слёзи ллю́тця.

. . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

Де жъ Катру́ся блу́дить?
 По-підъ тінню ночувала,
 Ране́нько вставала,
 Поспіша́ла въ Москóвщину;
 Ажъ гулькь — зіма́ впала.
 Сви́ще по́лемъ заверю́ха,
 Иде́ Катери́на
 У личака́хъ — лі́хо тяжке! —
 И въ одній свиті́ні.
 Иде́ Ка́тря, шкандиба́е;
 Ді́витця — щось мріе....
 Либóнь идуть Моска́лики....
 Лі́хо!... сёрце мліе....
 Полеті́ла, зострі́лася,
 Пита́: »Чи нема́е
 Мого́ Йва́на чорня́вого?«
 А ті: »Ми не зна́емъ.«

И, звичайно, якъ Москалі,
 Сміютьця, жартують:
 »Ай да баба! ай да наши!
 Каво не надують!«
 Подивілась Катеріна,
 »И ви, бачу, люде!
 Не плачъ, сінну, моє ліхо!
 Що буде, то й буде.
 Піду дальше — більшъ ходіла....
 А може й зостріну;
 Оддамъ тебѣ, мій голубе,
 А самá загінну.«

Ревѣ, стогне хуртовина,
 Котить, верне полемъ;
 Стоить Катря середъ поля,
 Дала слезамъ волю.
 Утомилась заверюха,
 Де-де позіхає;
 Ще бѣ плакала Катеріна,
 Та слізъ більшъ немає.
 Подивілась на дитину:
 Уміте слезою,
 Червоніє, якъ квіточка
 Въ-ранці підъ росою.
 Усміхнулась Катеріна,
 Тяжко усміхнулась:
 Колó сѣрця — якъ гадина
 Чорна повернулась.

IV.

. . . . .
 . . . . .
 Реве, свіще заверюха.
 По лісу завіло;
 Якъ те море, біле поле
 Снігомъ покотилось.
 Вийшовъ съ хати карбівничий,
 Щобъ лісь оглядіти,
 Та де тобі! такé ліхо,
 Що не видно й світа.
 »Эгé, бачу, яка фуга!
 Цуръ же ёму зъ лісомъ!
 Піти въ хату.... Що тамъ такé?
 Отъ їхъ до-сто-біса!
 Недобра їхъ розносила,
 Мовъ справді за діломъ.
 Ничіпоре! дивись лишень,

Які побілілі!«

— »Що, Москалі?... Ді Москалі?«

— »Що ти? схаменіся!«

— »Ді Москалі, лебідки?«

— »Та онъ, подивіся.«

Полила Катеріна

И не одяглася.

»Мабуть, добре Московщина

Въ тямкú їй далася!

Бо у ночі тільки ї знає,

Що Москаля кліче.«

Черезъ пенькі, замéтами,

Летіть, лédве діше.

Бóса стала середъ шляху,

Втéрлась рукавами.

А Москалі їй назúстрічъ,

Якъ одінъ, верхáми.

»Ліхо моé! дóле моя!«

До їхъ.... коли гляне —

Попéреду старший іде.

»Любий мій Іване!

Сéрце моé кохáнее!

Ді ти такъ барівся?«

Та до ёго.... за стремéна....

А вінъ подивівся,

Та шпóрами коня въ бóки.

»Чогó жъ утікаешъ?

Хибá забúвъ Катерівну?

Хибá не пізнаешъ?

Подивіся, мій голубе,
 Подивісь на мене:
 Я Катруся твоя люба.
 На що рвешь стремена?
 А вінъ коня поганяе,
 Ніби-то й не бачить.
 »Пострівай же, мій голубе!
 Дивісь — я не плачу.
 Ти не пізнавъ мене, Іване?
 Сэрце, подивіся,
 Ей же Бóгу, я Катруся!
 — *»Дура, атвяжися!*
Вазьмите прочъ безумную!»
 — *»Бóже мій! Іване!*
 И ти мене покидаешъ?
 А ти жъ присягався!
 — *»Вазьмите прочъ! Чтó жъ вы стали?*
 — *»Когó? мене взяти?*
 За що жъ, скажі, мій голубе?
 Кому хочъ одати
 Свою Катрю, що до тебе
 Въ садóчокъ ходила, —
 Свою Катрю, що для тебе
 Сіна породила?
 Мій батечку, мій братіку!
 Хочъ ті не цурайся!
 Наймичкою тобі стану....
 Зъ другою кохайся....
 Съ цілимъ світомъ.... Я забуду,

Що колись кохалась,
 Що одъ тебе сїна мала,
 Покрїткою стала....
 Покрїткою.... який соромъ!
 И за що я гїну!
 Покинь мене, забудь мене,
 Та не кїдай сїна.
 Не покинешъ?... Сєрце моє,
 Не втїкай одъ мене....
 Я вїнесу тобі сїна.«
 Кїнула стремєна
 Та въ хатїну. Вертаєтця,
 Несє єму сїна.
 Несповїта, заплакана
 Сердєшна дитїна.
 »Ось-де вонó, подивїся!
 Дє жъ ти? заховався?
 Утїкь!... нема!... Сїна, сїна
 Батько одцурався!
 Бóже ти мїй!... Дитя моє!
 Дє дїнусь съ тобою?
 Москалики! голубчики!
 Возьмїть за собою;
 Не цурайтесь, лебєдики:
 Вонó сиротїна;
 Возьмїть єго та оддайте
 Старшóму за сїна.
 Возьмїть єго.... бо покину,
 Якъ батько покинувъ, —

Бодай ёго не кідала
 Лихая година!
 Гріхóмъ тебé на світь Бóжий
 Мати породила;
 Вироста́й же на сміхъ лю́дямъ!«
 На шляхъ положи́ла.
 »Остава́йся шука́ть ба́тька,
 А я вже шука́ла.«
 Та въ лісь зъ шля́ху, якъ навісна́!
 А дитя́ остало́сь,
 Пла́че бідне.... А Москаля́мъ
 Байду́же; мину́ли.
 Вонó й до́бре; та на ліхо
 Лісні́чи почу́ли.

Біга Ка́тря бо́са лісомъ,
 Біга та голóсить;
 То прокли́на́ свого́ Йва́на,
 То пла́че, то про́сить.
 Вибіга́е на возліссе;
 Кругóмъ подиві́лась,
 Та въ яръ.... біжіть.... середъ ста́ву
 Мо́вчки опині́лась.
 »Приймі́, Бо́же, мою́ ду́шу,
 А ти — моé тіло!«
 Шубóвсть въ во́ду!... По-підъ ле́домъ
 Геть загуркотіло.

Чорнобріва Катеріна

Найшла, що шукала.
 Дунувъ вітеръ по-надъ ставомъ —
 И сліду не стало.

То не вітеръ, то не буйний,
 Що дуба ламає:

То не лихо, то не тяжке,
 Що мати вмирає;

Не сироти малі діти,

Що неньку сховали:

Імъ зосталась добра слава,

Могіла зосталась.

Засміютьця зліі люде

Малій сиротині;

Вилле слези на могилу —

Серденько спочине.

А тому, тому на світі,

Що їмъ зосталось,

Кого батько и не бачивъ,

Мати одцуралась?

Що зосталось байстрюкові?

Хто зъ нимъ заговорить?

Ні родини, ні хатини;

Шляхи, піски, горе....

Панське личко, чорні брови....

На що? Щобъ пізнали!

Змалєвала, не сховала....

Бодай полиняли!

V.

Ишо́въ кобза́рь до Ки́ева
 Та сівъ спочива́ти.
 Торби́нками обвішаний
 Ёго́ повожа́тий.
 Малé дитя́ коло ёго
 На со́нці куня́е,
 А тимъ ча́сомъ старі́й кобза́рь
Ису́са співа́е.
 Хто йде, іде — не мина́е:
 Хто бубли́къ, хто гро́ши;
 Хто старо́му, а дівча́та
 Шажо́къ міхоно́ші.
 Заді́влятця чо́рнобро́ві —
 И бо́се, и го́ле.
 »Дала́«, ка́жуть, »бровеня́та,
 Та не дала́ доли!«

Иде шля́хомъ до Ки́ева

Берлінъ шестернею,
А въ берліні господія
Съ паномъ и семьею.
Опинівся противъ старцівъ —
Курява лягае.
Побігъ Івась, бо зъ віконця
Рукію махае.
Дае гріши Івасеві,
Дивуетця пані.
А панъ глянувъ.... одвернувся ...
Пізнавъ препоганий,
Пізнавъ тіі карі очі,
Чорві бровенята....
Пізнавъ батько свого сина,
Та не хоче взяти.
Пита пані, якъ зоветця?
»Івась.« — *«Какой милай!»*
Берлінъ рúшивъ, а Івася
Курява покріла....
Полічили, щó достали,
Встали сіромахи,
Помолились на східъ сонця,
Пішли по-надъ шляхомъ.

НАЙМИЧКА.

ПРОЛОГЪ.

У неділю въ-ранці рано
Поле крілося туманомъ;
У тумані, на могілі,
Якъ тополя, похилилась
Молодиця молодая.
Щось до лоня пригортає
Та съ туманомъ розмовляє:

»Ой тумане, тумане —
Мій латаний талане!
Чому менé не сховаешъ
Отгуть середъ лану?
Чому менé не задавишъ?
У зéмлю не вдавишъ?
Чому мнi злói до́ли,

Чомъ віку не збавишъ?
 Ні, не даві, туманочку!
 Сховай тільки въ полі,
 Щобъ ніхто не знавъ, не бачивъ
 Моєї недолі!...
 Я не одна, — есть у мене
 И батько, и мати....
 Есть у мене.... туманочку,
 Туманочку, брате!...
 Дитя моє, мій сіночку,
 Нехрищений сінчу!
 Не я тебе христитиму
 На лихѣ годіну;
 Чужі люде христитимуть,
 Я не буду знати,
 Якъ и зовуть.... Дитя моє!
 Я була багата....
 Не лай мене; молітимусь,
 Изъ самого неба
 Дόлю виплачу слезами
 И пошлю до тебе.«

Пішла полемъ ридаючи,
 Въ тумані ховалась,
 Та крізь слези тихесенько
 Про вдову співала,
 Якъ удова въ Дунаєві
 Спнівъ поховала:

»Ой у полі моги́ла;
Тамъ удова́ ході́ла,
Тамъ ході́ла-гуля́ла,
Тру́ти-зі́лля шука́ла.
Тру́ти-зі́лля не найшла́,
Та сині́въ дво́хъ привела́,
Въ кита́ечку повилá
И на Дуна́й однесла́:
»Ті́хий, ті́хий Дуна́й!
»Моі́хъ діто́къ забавля́й.
»Ти, жо́вте́нький пісо́къ!
»Нагодуй моі́хъ діто́къ;
»Искупа́й, испові́й,
»И собо́ю укрий!«

I.

Бувъ собі дідъ та баба.
 Зъ давнёго давна, у гаі надъ ставомъ,
 У-дво́хъ собі на ху́торі жили́,
     Якъ діточо́къ дво́е, —
     Усю́ди обо́е.
 Ще зъ-ма́лечку у-дво́хъ ягня́та пасли,
     А по́тімъ побра́лися,
     Худо́би діжда́лися, —
 Придба́ли ху́тиръ, ста́въ и млі́нъ,
     Садо́къ у гаі розвेलі́
     И па́сіку чима́лу, —
     Все́го надба́ли.
 Та діточо́къ у їхъ Бігъ-ма,
 А смерть съ ко́сою за плечи́ма
 Хто́ жъ їхъ ста́рість привіта́е,
 За дити́ну ста́не?
 Хто́ запла́че, похова́е?

Хто дýшу спомяне?
 Хто поживé добро́ чéстно,
 Въ дóбрую годíну,
 И згадае дякуючи,
 Якъ своя дитíна?...
 Тяжко дитéй годувáти
 У безвѣрхíй хáтi,
 А щé гiрше старiтися
 У бiлихъ палáтахъ, —
 Старiтися, умирáти,
 Добро́ покидáти
 Чужíмъ лю́дямъ, чужíмъ дiтямъ
 На смiхъ, на рострáту!

II.

И дідъ, и баба у неділю
На пріспі вѣ-двохъ собі сиділи
Гарненько, вѣ білхъ сорочка́хъ.
Сіяло сонце вѣ небеса́хъ;
А ні хмаріночки, та тіхо,
Та любо, якъ у раі.
Сховалося у серці ліхо,
Якъ звірь у темнімъ гаі.

Вѣ такимъ раі, чо́го бѣ, ба́чця,
Старімъ сумувати?
Чи то давне яке ліхо
Прокінулось вѣ хаті?
Чи вчорашне, за́давлене
Зно́въ заворушилось,
Чи ще тільки за́кльо́нулось —
И ра́й за́паліло?

Не зна́ю, що́ и після чо́го
 Старі суму́ють. Мо́же, вже
 Отсе́ збира́ютця до Бо́га,
 Та хто вь далéкую дорóгу
 Имь до́бре ко́ней запряже́?

»А хто насъ, На́сте, поховáе,
 Якъ помремó?«

— »Богъ зна́е!

Я все отсе́ міркува́ла,
 Та ажъ сүмно ста́ло:
 Одино́кі зостáрились....
 Кому́ понадба́ли
 Добра́ сего́?....«

— »Стривáй лишень!

Чи чу́єшъ? щось пла́че
 За ворітьми.... мовъ диті́на!
 Побіжі́мъ лишъ!.... Ба́чишъ?
 Я вга́дувавъ, що щось бу́де!«

И разомъ схопи́лись
 Та до воріть.... Прибіга́ють —
 Мовчки зупини́лись.
 Передъ са́мимъ перелáзомъ
 Диті́на спові́та —
 Та й не ту́го, й новенькою
 Свити́ною вкритá;
 Бо то ма́ти сповивáла —
 И літомъ укритá

Оста́ннєю сви́тиною!...
 Диві́лись, моли́лись
 Старі́ мої. А серде́шне
 Нена́че блага́е:
 Віпру́чало руче́нята
 Ї́ до їхъ прости́гає
 Маві́осінькі... и замо́вкло,
 Нена́че не пла́че,
 Ті́лько пхи́ка.

»А що́, На́сте?

Я ї́ каза́в! Отъ, ба́чишъ?
 Отъ и тала́нъ, отъ и до́ля,
 И не оди́нокі!
 Бері́ жъ лише́нь та сповива́й...
 'Ачъ яké, не вро́ку!
 Несі́ жъ вь ха́ту, а я ве́рхи
 Ки́нусь за кума́ми
 Вь Горо́дище.»

Чу́дно я́кось

Діетця́ міжъ на́ми!
 Оди́нъ си́на прокли́нає,
 Съ ха́ти вигана́є,
 Дру́гий свічечку, серде́шний,
 По́томъ заробля́є
 Та рида́ючи стано́вить
 Передъ обра́зами —
 Нема́ діте́й!... Чу́дно я́кось
 Діетця́ міжъ на́ми!

III.

Ажъ три пáри на рáдощахъ
Кумівъ назбіра́ли,
Та въ-вéчері й охристі́ли
И Ма́ркомъ назва́ли.
Ростé Ма́рко. Старі моі
Не зна́ють, де діти,
Де посади́ть, де положи́ть
И щó зъ нимъ робі́ти.
Мина́е рікъ. Ростé Ма́рко —
И дійна коро́ва
У ро́скоші купа́етця.
Ажъ ось чорнобро́ва
Та молодá, білолі́ця
Прийшла́ молоді́ця
На той ху́тірь благода́тний
У на́йми проси́тьця.
»А щó жъ?« ка́же, »возьми́мъ, На́сте.«

— »Возьмімо, Трохіме,
 Бо ми старі, нездужаемъ,
 Та такі й дитіна,
 Хоча вонó вже й підросло,
 Та все жъ такі треба
 Коло ёго піклуватись.»

— »Та вонó-то треба,
 Бо й я свою вже часточку
 Проживъ, слава Бóгу, —
 Підтоптався. Такъ щó жъ, теперъ,
 Щó візьмешъ, небóго?
 За рікъ, чи якъ?»

— »А щó дастé.»

— »Э, ні! треба знати,
 Треба, дочко, лічить плату,
 Зарóблену плату,
 Бо скáзано: хто не лічить,
 То той п не має.
 Такъ оттакъ хибá, небóго?
 Ні ти насъ не знаешъ,
 Ні ми тебе. А поживешъ,
 Роздівисся вь хаті,
 Та й ми тебе побáчимо, —
 Оттоді й за плату.
 Чи такъ, дочко?»

— »Дóбре, дядьку.»

— »Прóсимо жъ у хату.»

Поеднались. Молодіця

Ра́да та весéла,
 Ніби сь па́номъ повінча́лась,
 Закупи́ла сéла.
 И у ха́ті, и на двóрі,
 И коло скоти́ни,
 У-вéчері и вь-до́світа;
 А коло дити́ни
 Такъ и па́да, ніби ма́ти;
 Вь б́удень и вь неділю
 Голово́ньку ёму́ зми́е,
 Ї сорóчечку білу
 Що-де́нь Бо́жий надіва́е.
 Гра́етця, співа́е,
 Ро́бить во́зики, а вь свя́то,
 То й зь ру́къ не спуска́е.
 Диву́ютця старі мої
 Та мо́лятця Бо́гу.
 А на́ймичка невсипу́ща
 Що-вéчіръ, небо́га,
 Свою́ до́лю прокли́на́е,
 Тя́жко-ва́жко пла́че;
 И ніхто́ того́ не чу́е,
 Не зна́е й не ба́чить,
 Опрічъ Ма́рка малéнького.
 Такъ воно́ не зна́е,
 Чого́ на́ймичка слёза́ми
 Ёго́ умива́е.
 Не зна́ Ма́рко, чо́го вона́
 Такъ ёго́ цілу́е, —

Самá не ззість и не допъе,
Їго нагодѹе.
Не зна́ Мáрко, якъ въ колісці
Ча́сомъ середъ но́чи
Прокі́нетця, вору́хнѣтця, —
То вона́ вже скóчить
И укріе й перехрїстить,
Тїхо заколіше:
Вона́ чуе съ тїі хáти,
Якъ дитїна дїше.
Въ-ра́нці Мáрко до наймички
Рўчки простягае
И ма́мою невспўщу
Га́нну величае....
Не зна́ Мáрко, росте́ собі,
Росте́, виростае.

IV.

Чимáло лiть переверну́лось,
Водi чимáло утекло́;
И вь хути́рь ли́хо заверну́ло,
И слiзь чимáло принесло́.
Бабу́сю На́стю поховáли
И лédве-лédве одво́лали
Трохи́ма дiда. Прогуло́
Прокля́те ли́хо, та й засну́ло.
На хути́рь зно́ву благода́ть
Зь-за га́ю те́много верну́лась
До дiда вь ха́ту спочивáть.

Уже́ Ма́рко чумаку́е
И вь-осени́ не ночу́е
Ни підь ха́тою, ни вь ха́ти....
Кого́-не́будь тре́ба свáтать.
»Кого́ жь би туть?« старий дума

И прóсить порáди
 У нáймички. А нáймичка
 До царівни бѣ рáда
 Слатъ старості: »Трѣба Мáрка
 Самóго спитáти.«
 — »Дóбре, дóчко, спитáємо,
 Та й бóдемо свáтать.«

Роспитáли, порáдились,
 Та й за старостáми
 Пішóвъ Мáрко. Вернóлися
 Люде зъ рушникáми,
 Зъ святíмъ хлѣбомъ обмíненимъ.
 Пáнну у жупáні,
 Такú крáлю вѣсватали,
 Що хочъ за гетьмáна,
 То не сóромъ. Оттакé-то
 Дíво запопáли!

»Спасíбі вамъ!« старій кáже.
 »Тепéрь, щобъ ви знáли,
 Трѣба крáю доводити,
 Коlí й дé вiнчáти,
 Та й весілле. Та ще óсь що:
 Хтó вѣ насъ бóде мáти?
 Не дожилá моя Нáстя!...«
 Та й залівсь слѣзáми.
 А нáймичка, у порóгу,

Вхопілась рука́ми
За одвірокъ, та й зомліла.
Ті́хо ста́ло въ ха́ті;
Ті́лько найми́чка шепта́ла:
»Ма́ти... ма́ти... ма́ти!«

V.

Черезъ тїждень молодїці
Коровай мїсїли
На хўторї. Старїй батько
Зь усієї сїли
Зь молодїцями танцюе
Та двірь вимїтае;
Та прохóжихъ, проїжжáчихъ
У двірь закликáе,
Та варéною частуе,
На весїлле прóсить.
Знай бїгае, а самóго
Лéдвe нóги нóсять.
Скрїзь гармїдерь та реготнѧ,
Въ хáтї и на двóрї.
И жолобї вїкотили
Зь нóвої комóри.
Скрїзь пóраннє: печуть, вáрять,
Вимїтають, мїють....

Та все чужі. Дѣ жъ найми́чка?
 На про́щу у́ Києвѣ
 Пішла́ Гáнна. Благáвъ старій,
 А Мáрко ажъ пла́кавъ,
 Щобъ бу́ла вона́ за ма́тірѣ.
 »Ні, Мáрку, ні́ яко
 Мѣні́ ма́тірѣю сидіти:
 То багáті лю́де,
 А я найми́чка.... ще й съ те́бе
 Смі́ятися б́удуть.
 Нехáй Бóгъ вамъ помагáе!
 Пі́йдú помолóся
 Усі́мъ святі́мъ у́ Києві,
 Та й зно́ву верну́ся
 Вѣ ва́шу хáту, якъ прій́мете.
 По́ки ма́ю сї́ли,
 Труді́тимусь....«

Чі́стимъ се́рцемъ

Поблагослови́ла
 Свогó Мáрка.... запла́кала
 Й пішла́ за ворóта.

Розверну́лося весі́лє.
 Музі́камъ робóта
 И підкóвамъ. Варéною
 Столі́ й лáви мїють.
 А найми́чка шкандибáе,
 Поспі́шае вѣ Києвѣ.
 Прийшла́ вѣ Києвѣ — не спочї́ла,

У міщанки ста́ла,
 Наняла́ся носіть во́ду,
 Бо гро́шей не ста́ло
 На ака́фистъ у Варва́ри.
 Носі́ла-носі́ла,
 Кіпъ изъ вісімъ заробі́ла
 Ї́ Маркові купи́ла
 Святу́ ша́почку въ пещера́хъ
 У Ї́вана свято́го,
 Щобъ голова́ не боли́ла
 Въ Ма́рка молодо́го;
 И пе́рстеникъ у Варва́ри
 Неві́стці доста́ла,
 И, всі́мъ святи́мъ поклони́вшись,
 Додо́му верта́лась.

Верну́лася. Катери́на
 И Ма́рко зострі́ли
 За ворітьми́, ввели́ въ ха́ту
 Ї́ за сті́ль посади́ли;
 Напова́ли й годували́,
 Про Ки́евъ пита́ли,
 И въ ко́мнаті́ Катери́на
 Одпочі́ть посла́ла.

»За́ що вони́ мене́ люблять?
 За́ що поважа́ють?
 О Бо́же мій милосе́рдний!
 Мо́же, вони́ зна́ють....

Мóже, вони догадались....»

Ні, не догадались;

Вони добрі....»

И наймичка
Тяжко заридала.

VI.

Трічи кріга замерзала,
Трічи роставала,
Трічи наймичку у Києвъ
Катря провожала,
Такъ якъ матірѣ; и въ четвѣртий
Провелá небóгу
Ажъ у поле, до могíли,
И молила Бóга,
Щобъ швиденько верталася,
Бо безъ неї въ хаті
Якось сýмно, ніби мати
Покíнула хату.

Після Пречистої въ неділю,
Та після Пѣршої, Трохíмъ
Старій сидівъ въ сорóчці білій,
Въ брилі, на пріспі. Передъ імъ
Зъ собакою унóчокъ грався,

А внучка въ юпку одяглась
 У Катрину и ніби йшла
 До діда въ гості. Засміявсь
 Старій и внучку привітавъ,
 Неначе справді молодіцю.
 »А де жъ ти діла паляніцю?
 Чи, може, въ лісі хто однявъ?
 Чи по-просту — забула взяти?...
 Чи, може, ще й не напекла?
 Э, соромъ, соромъ, лепська мати!
 Ажъ зиркъ, — и наймичка ввійшла
 На двіръ. Побігъ стрічати
     Зъ онуками своіо Ганну.
     »А Марко въ дорозі?«
     Ганна діда питалася.
     — »Въ дорозі ще й досі.«
     — »А я ледве доплелася
     До вашої хати.
     Не хотілось на чужині
     Одній умірати!
     Колибъ Марка діждатися....
     Такъ щось тяжко стало!«
 И внучатамъ изъ клучочка
 Гостинці виймала:
 И хрестики, й дукачики,
 Й наміста разочокъ
 Ориночці, и червоний
 Зъ фольги образочокъ,
 А Карпові соловейка

Та ко́никівъ па́ру,
И четве́ртий уже́ пе́рстень
Свято́ї Варва́ри
Кате́рині, а дідо́ві
Изь во́ску свято́го
Три свічечки; а Ма́ркові
И собі нічо́го
Не принесла́: не купи́ла,
Бо гро́шей не ста́ло,
А заробіть незду́жала.
»А ось ще оста́лось
Шівъ-бу́бличка!«

И по шма́точку
Дітямъ розді́лила.

VII.

Ввійшла въ хату. Катеріна
Ій но́ги уміла
Ій полудновать посадила.
Не пла́ й не іла
Моя́ Га́нна.

»Катеріно!

Коли́ въ насъ неділя?»

— »Після́ за́втра.«

— »Тре́ба бу́де

Ака́фистъ наняти

Микола́еві свято́му

Ій на ча́сточку да́ти;

Бо щось Ма́рко забарі́вся....

Мо́же, де въ дорóзі

Занеду́жавъ, сохрaнь Бо́же!»

Ій пока́пали слёзи

Зъ старі́хъ очей замученихъ.

Ледве-ледве встала

Изъ-за стола.

»Катеріно!

Не та вже я ста́ла:
Зледащи́ла, незду́жаю
И на но́ги вста́ти.
Тя́жко, Ка́тре, уми́рати
Въ чу́жій те́плій ха́ті!»

Занеду́жала небо́га.
Уже́ й причаща́ли,
Й маслосвя́тие служи́ли, —
Ні, не помага́ло.
Старі́й Трохі́мъ по надві́рзю,
Мовъ уби́тий, хо́дить.
Катері́на зъ боля́щої
И очей не зво́дить;
Катері́на коло не́ї
И дню́е й ночу́е.
А тимъ ча́сомъ сичі́ въ-ночі
Не до́бре віщу́ють
На комóрі. Боля́щая
Що-день, що-годи́на,
Ледве чу́ти, пита́етця:
»До́ню Катері́но!
Чи ще Ма́рко не при́хавъ?
Охъ, якъ-би́ я зна́ла,
Що діжду́ся, що побáчу,
То ще́ бь подо́ждала!»

VIII.

Иде́ Ма́рко съ чу́мака́ми,
Иду́чі співа́е,
Не поспіша́ до госпо́ди —
Во́лі по́паса́е.
Везе́ Ма́рко Ка́теріні
Су́кна́ доро́гого,
А ба́тькові ші́тий по́ясъ
Шо́вку че́рвоно́го,
А на́ймичці на о́чіпокъ
Па́рчі зо́лотої
И че́рво́ну до́бру ху́стку
Зъ бі́лою габо́ю,
А ді́точка́мъ че́реві́чки,
Фі́гъ та ви́ногра́ду,
А всі́мъ вку́пі че́рво́ного
Вина́ съ Ца́рігра́ду
Віде́рь съ тро́е у ба́рілі,

И кавяру зъ Дону, —
 Всёго везе, та не знае,
 Що діетця дома!

Иде Марко, не журитця.
 Прийшовъ — слава Богу!
 И ворота одчиняе,
 И молитця Богу.

»Чи чуюшь ти, Катерино?
 Біжи зустрічати!
 Уже прийшовъ! біжи швидче!
 Швидче веди въ хату!...
 Слава тобі, Спасителю!
 Насілу діждала!«
 И *Отче нашъ* тихо-тихо,
 Мовъ крізь сонъ, читала.

Старій волі випрягае,
 Занози ховае
 Мерэжані, а Катруся
 Марка оглядае.

»А де жъ Ганна, Катерино?
 Я пакъ и байдуже!
 Чи не вмёрла?«

— »Ні, не вмёрла,
 А дуже нездужа.
 Ходімъ лишень въ малу хату,
 Поки випрягае

Воли́ батько: вона́ тебе,
 Ма́рку, дожида́є.»

Ввійшо́въ Ма́рко въ малу́ хату
 И ставъ у поро́гу....
 Ажъ зляка́вся. Га́нна шепче:
 »Сла́ва.... сла́ва Бо́гу!
 Ходи́ сюди́, не ляка́йся....
 Вийди, Ка́тре, съ хати:
 Я щось ма́ю роспита́ти,
 Де-що росказа́ти.»

Вийшла съ хати Катери́на,
 А Ма́рко схили́вся
 До найми́чки у го́лови.
 »Ма́рку! подиви́ся,
 Подиви́ся ти на мене:
 Ба́чъ, якъ я змарніла?
 Я не Га́нна, не найми́чка,
 Я....»

Та й за́німіла.

Ма́рко пла́кавъ, дивува́вся.
 Зновъ о́чи одкри́ла,
 Пи́льно, пи́льно подиви́лась —
 Сле́зи покоти́лись.
 »Прости́ мене́! Я кара́лась
 Весь ві́къ въ чужі́й хати....
 Прости́ мене́, мій си́ночку!

Я.... я твоя́ ма́ти.»

Та й замо́вкла....

Зомлі́въ Ма́рко,

Й зе́мля задрижа́ла.

Проки́нувся.... до ма́тери —

А ма́ти вже спа́ла!

РАЙДАМАРИ.

ГАЙДАМАКИ.

ИНТРОДУКЦІЯ.

Була колись шляхетчина,
Вельможная пані;
Мірялася зъ Москалями,
Зъ Ордою, зъ Султаномъ,
Зъ Німотою.... Було колись....
Та що не минає?
Було, шляхта, знай чванитця,
День и ніч гуляє
Та королемъ коверзуге....
Не кажі Степаномъ,
Або Яномъ Собієскимъ:
Ті два незвичайні, —
А іншими. Неборакки
Мовчки панували.
Сейми, сеймики ревіли,

Сусіде мовчали,
 Дивілися, якъ королі
 Изъ Пóльщи втікають,
 Та слухали, якъ шляхétство
 Нависне гукае.
 »Nierozwalam! nierozwalam!
 Шляхта репетуе,
 А магнати палять хати,
 Шабелькі гартують.
 Дóвго такé робилося,
 Поки не въ Варшаві
 Запанувавъ надъ Ляхами
 Понятóвський жвавий.

Запановавъ, та й думавъ шляхту
 Прибóркать трóшки.... не зумівъ!
 Хотівъ добра, якъ дітямъ мати,
 А може й щé чогó хотівъ.
 Еди́не слóво nierozwalam
 Хотівъ у шляхти одібрати,
 А потімъ.... Пóльща запалала,
 Шляхта казiлася.... Кричять:
 »Слóво гонóру, дарма праця!
 Погáнець, найми́ть Москаля!
 На гвалть Пулавського и Паца
 Встае́ шляхétская земля,
 И — разомъ сто конфедераций.
 Розбрілісь конфедерати
 По Пóльщі, Волині,
 По Литві, по Молдаванахъ

И по Україні;
Розбріліся, та й забули
Вóлю рятувати,
Полигáлися зъ Жидáми,
Та й ну руйнувати.
Руйнували, мордували,
Церквáми топíли....
А тимъ часомъ Гайдамáки
Ножі освятили.

Г А Л А Й Д А.

»Яремо! гёршь-ту, Хамівъ сїну?
Підї кобілу приведї,
Подай патїнки господїні
Та принесї минї водї,
Вїмети хату, внесї дрóва,
Посїпъ индїкамъ, гўсямъ дай,
Підї до лєху, до корóви,
Та швїдче, Хаме!... Постривай!
Підешъ упóравшись въ Вільшáну:
Імóсті трéба. Не барїсь.«
Пішóвъ Ярема, похилївсь.

Оттáкъ урáнци Жидъ погáний
Надъ козакóмъ коверзувáвъ.
Ярема гнўвся, бо не знавъ,
Не знавъ сїромáха, що вїросли крїла,
Що нéба достáне, колі полетїть,

Не знавъ, нагинався....

О Бóже мій мїлий!

Тяжко жить на світі, а хочетця жить:
 Хочетця дивїтись, якъ сонечко сяе,
 Хочетця послухать, якъ море заграє,
 Якъ пташка щебече, байракъ гомонїть,
 Абó чорнобрїва въ гаю заспїває....
 О Бóже мій мїлий, якъ весело жить!

Сиротá Ярема, сиротá убогий:
 Нї сестри, нї брата, нїкого нема!
 Попїхачъ жидівський, вїрісь у порóгу;
 А не кленé доли, людéй не займа.
 Та й за що їх лаять? хибá вони знають,
 Кого треба глáдить, кого катува́ть?
 Нехáй бенкетують.... У їх доля дбає,
 А сироті треба самóму придба́ть.
 Трапляетця, часомъ тихенько заплаче,
 Та й то не одъ то́го, що серце боли́ть:
 Що-небу́дь згадає, абó що побачить....
 Та й зно́ву до пра́ці. Отта́къ треба жить!
 На що ба́тько, ма́ти, висóкі пала́ти,
 Коли нема́ серця зъ серцемъ розмовля́ть?
 Сиротá Ярема — сиротá багáтий,
 Бо é съ кимъ запла́кати, é съ кимъ заспїва́ть:
 Есть ка́риі óчи — якъ зїронькі сяють,
 Білі рученя́та — мліють-обніма́ють,

Есть сѣрце еди́не, сѣрденько дівоче,
Що пла́че, смі́єтця, якъ вінъ тогó хоче.

Оттакий-то мій Яре́ма,

Сирота́ багáтий.

Таки́мъ и я коли́сь-то бувъ.

Мину́ло, дівча́та....

Мину́лося, розійшло́ся,

И сліду не ста́ло.

Сѣрце мліе, якъ згадаю....

Чому́ не оста́лось?

Чому́ не оста́лось, чому́ не вита́ло?

Легше́ було́ бь слѣзи, журбу́ вилива́ть.

Люде́ одібра́ли, бо їмъ було́ ма́ло.

»На́ що ёму́ до́ля? тре́ба закопа́ть:

Вінъ и такъ багáтий....«

Багáтий на ла́ти

Та на дрі́бні слѣзи — бода́й не втира́ть!

До́ле мо́я, до́ле! де тебе́ шука́ть?

Верни́ся до мене́, до моє́ї ха́ти,

Або́ хочъ присни́ся.... не хоче́тця спать.

Виба́чайте, люде́ до́брі:

Мо́же не до ла́ду,

Та прокля́те ли́хо-зли́дні

Кому́ не зава́дить?

Мо́же, ще разъ зустрине́мось,

По́ки шкандиба́ю

За Яре́мою по світу,

А мо́же.... й не зна́ю.

Ліхо, люде, всюди ліхо,
 Нігде пригорнутьця:
 Куді, каже, хилить доля,
 Туді й треба гнутьця, —
 Гнутьця мовчки, усміхаться,
 Щобь люде не знали,
 Що на серці заховано,
 Щобь не привітали.
 Бо їх ласка.... нехай снітця
 Тому, вь кого доля,
 А сироті щобь не снілась,
 Не снілась ніколи!
 Тяжко, нудно розказувать,
 А мовчять не вмю.
 Виливайся жь, слово-слёзи:
 Сонечко не гріе,
 Не вісушить. Поділюся
 Моїми слёзами....
 Та не зь братомь, не зь сестрою —
 Зь німими стінами
 На чужині.... А поки що,
 До корчмі вернўся,
 Що тамь робитця.

Жидюга

Дріжють, изігнувшись
 Надь каганцёмь: лічить гроши
 Колó ліжка, клятий.
 А на ліжку.... охь, ажь дўшно!...

Білі рученята
Роскідала, розкрілася....
Якъ квіточка въ гаю,
Червоніє; а пазуха....
Пазухи немає —
Розірвана.... Мабуть, дүшно
На перині спати
Одинокій, молоденькій;
Ні съ кимъ розмовляти, —
Одна шепче. Несказанно
Гарна нехрищена!
Отто дочка, а то батько —
Чортова кишєня.
Старá Хáйка лежить дóлі,
Въ перинахъ погáнихъ.
Дє жъ Ярема? Взявши тóрбу,
Потягъ у Вільшáну.

КОНФЕДЕРАТИ.

»Одчиняй, проклятий Жіде!

Бо будешъ бітий.... одчиняй!

Ламайте двѣри, поки вийде

Старій паскуда!»

— »Постривай!

Стривайте, заразъ!»

— »Нагаями

Свиняче ўхо! Жартувать,

Чи що, ти хочешъ?»

— »Я? съ панами?

Крий Бóже! заразъ, дайте встать,

Ясновельможні (нішкомъ — свіні).«

— »Пане полковнику, ламай!»

Упали двѣри.... а нагай

Малює вдовжъ жидівську спіну.

»Здоровъ, свіне, здоровъ, Жіде,

Здоровъ, чóртівъ сїну!»

Та нагаємъ, та нагаємъ.

А Жидъ зогнувъ спину:
 »Не жартуйте, мості-пане!«
 — »Добрі-вечіръ, въ хату!
 Ще разъ шельму! ще разъ!... гóді!
 Виbachай, проклятий!
 Добрі-вечіръ! а дé дочка?«
 — »Умерла, панóве.«
 — »Лжешъ, Іудо! нагаями!«
 Посіпались знову.
 »Ой паночки-голубчики,
 Ей-Бóгу, не мае!«
 — »Брешешъ, шельмо!«
 — »Коли брешу,
 Нехай Бóгъ карае!«
 — »Не Бóгъ, а ми. Признавайся!«
 — »На що бъ мавъ ховати,
 Якъ-би́ жíва? Нехай, Бóже,
 Щобъ я бувъ проклятий!...«
 »Ха, ха, ха, ха!... Чортъ, панóве,
 . . . . . співае.
 Перехристись!«
 — »Якъ же вонó?
 Далебі не знаю.«
 — »Оттакъ, дивись!...«
 Ляхъ христитця,
 А за нимъ Іуда.
 »Браво! браво! охристіли.
 Ну, за такé чúdo
 Могоричу, мості-пане!

Чуешъ, охрищѣний?

Могоричу!»

— »Заразъ, заразъ!»

Ревуть, мовъ скажѣні,

Ревуть Ляхи, а поставецъ

По столу гуляе.

»Еще Польша не згинѣла!»

Хто-куди гукѣе.

»Давай, Жиде!»

Охрищѣний

Изъ лѣху та въ хату

Знай шмигляе, наливае;

А конфедерати

Знай гукѣють: »Жиде! мѣду!»

Жидъ не схаменѣтця.

»Дѣ цимбали? грай, псявіро!»

Ажъ корчма трясѣтця —

Краковѣяка оддирають,

Вальса та мазура.

И Жидъ глѣне та нищечкомъ:

»Шляхѣцька натур!»

— »Добре, годі! тепѣрь сцѣвай!»

— »Не вмѣю, ей Бѣгу!»

— »Не божисъ, собѣча шкуро!»

— »Яку жъ вамъ? Небѣгу?»

»Була колісь Гандзя,

»Каліка небѣга,

»Божилася, молилася,

»Що боліли но́ги;
 »На па́нщину не ході́ла,
 »А за паробка́ми
 »Тихесе́нько, гарнесе́нько
 »Помі́жъ буртя́нами.«

— »Годи́! годи́! це пога́на:
 Схизма́ти співа́ють.«

— »Яко́і жъ вамъ? хиба́ оцію?
 Стрива́йте, згада́ю....

»Передъ па́номъ Хвѣ́доромъ
 »Ходи́ть Жи́дъ хо́доромъ,
 »И задко́мъ
 »И передко́мъ
 »Передъ па́номъ Хвѣ́дірко́мъ«.

— »До́бре, годи́! тепе́рь платі́!«

— »Жарту́єте, па́не:
 За́ що платі́ть?«

— »Що слуха́ли.

Не криві́сь, пога́ний!
 Не жарту́ємъ. Дава́й гро́ши!«

— »Де́ міні і́хъ взя́ти?
 Ні ше́ляга; я па́нською
 Ла́скою бага́тий.«

— »Лжешъ, соба́ко! признава́йся!
 А ну́те, панове́,
 Батога́ми!«

А червінцівъ! хочъ не ёго,
 Такъ що? абі гроши.«
 — »Абі гроши, однаково!
 Пра́вду Лейба ка́же;
 А щобъ певна бу́ла пра́вда,
 Нехай шляхъ пока́же.
 Одяга́йся!«

Поїхали

Ляхі у Вільшану.
 Одинъ тільки підъ лавою
 Конфедератъ п'яний
 Нездужа встать, а курніка,
 П'яний й веселий:

• • • • •
 • • • • •

Т И Т А Р Ь.

»У гаю, гаю,
Вітру немає;
Місяць високо,
Зіронькі сяють.
Вийди, серденько, —
Я виглядаю;
Хочь на годину,
Моя рибчино!
Виглянь, голубко,
Та поворкуємъ,
Та посумуємъ;
Бо я далéко
Сю нічъ мандрую.
Виглянь же, пташко,
Моé серденько,
Покі́ близенько,
Та поворкуємъ....
Охъ, тяжко, вáжко!»

Отта́къ, хóдя по-підъ га́емъ,
 Яре́ма співа́е,
 Вигляда́е; а Окса́ни
 Нема́е, нема́е.
 Зо́ри сяю́ть; середъ не́ба
 Світи́ть білолицьй;
 Вербá слуха́ соловéйка,
 Дівитця́ въ крини́цю;
 На кали́ні, надъ водо́ю,
 Такъ и вилива́е,
 Нена́че зна, що дівчи́ну
 Коза́къ вигляда́е.
 А Яре́ма по доли́ні
 Лédве-лédве хóдить,
 Не дівитця́, не слуха́е....
 »На щó мині вро́да,

Коли́ нема́ щáстя, коли́ нема́ до́лі?
 Літа́ молоді́ї ма́рно пропаду́ть.
 Оди́нь я на сві́ті — стеблó середъ по́ля;
 Ёго́ буйні́ вітри по́лемъ рознесу́ть:
 Такъ и мене́ лю́де не зна́ють, де діти.
 За́ що жъ одцура́лись? що я сирота́.
 Одно́ було́ се́рце, одно́ на всі́мъ сві́ті,
 Одна́ душа́ щі́ра, та ба́чу, що й та,
 Що й та́ одцура́лась.«
 И хлі́нули слéзи.
 Попла́кавъ се́рдéга, утeрь рукаво́мъ.
 »Остава́йся здоро́ва. Въ далéкій дорóзі
 Найду́ або́ до́лю, або́ за Дніпро́мъ

Ляжу головою.... А ти не заплачешъ,
 А ти не побачишъ, якъ вóронъ клює
 Ті кáриі óчи, ті óчи козáчі,
 Що ти цілувала, сéрденько моє!
 Забúдь моі слéзи, забúдь сиротíну,
 Забúдь, що кля́лася; другóго шука́й;
 Я тобі не пáра; я вь сiрiй свитiнi,
 А ти титарiвна. Крáщого витáй, —
 Витáй, когó зна́єшъ.... такá моя дóля.
 Забúдь менé, птáшко, забúдь, не журiсь.
 А коли́ почúешъ, що на чужiмъ пóлi
 Сховáли Ярéму, — нiшкомъ помолiсь.

Однá, сéрце, на всiмъ свiтi

Хóчъ ти помолiся!»

Та й заплакавъ сiромáха,

На кий похилiвся.

Плаче собi тихесенько....

Шелéсть!... коли́ гляне:

По-пiдъ гáемъ, мовъ лáсочка,

Крáдетця Оксáна.

Забúвъ; побiгъ; обняли́ся.

»Сéрце!« та й зомли́ли.

Дóвго-дóвго тiлько — »сéрце«,

Та й знóву нiмiли.

»Гóдi, птáшко!«

— »Ще трóшечки,

Ще.... ще.... сизокрiлий!

Вийми дúшу!... ще разъ.... ще разъ....

Охъ, якъ я втомiлася!»

— »Одпочи́нь, моя ти зоре!
 Ти зъ не́ба злетіла!«
 Посла́въ світку. Якъ я́сочка,
 Усміхну́лась, сіла.
 »Сіда́й же й ти коло ме́не.«
 Сівъ, та й обняліся.
 »Се́рце мо́е, зоре моя,
 Де це ти зоріла?«
 — »Я се́годні забари́лась:
 Ба́тько занеду́жавъ;
 Коло ёго все по́ралась....«
 — »А мене́ й байду́же?«
 — »Який бо ти, ей же Бо́гу!«
 И слёзи блисну́ли.
 — »Не плачъ, се́рце, я жарту́ю.«
 — »Жа́рти!«

Усміхну́лась.

Прихили́лась голо́вкою,
 Та й ніби засну́ла.
 »Бачъ, Окса́но, я жарту́ю,
 А ти й спра́вді пла́чешъ.
 Ну, не плачъ же, глянь на ме́не:
 За́втра не побачишъ.
 За́втра бу́ду я да́леко,
 Да́леко, Окса́но....
 За́втра въ-ночі у Чигри́ні
 Свяче́ний доста́ну.
 Дасть вінъ міні сріблó-злóто,
 Дасть вінъ міні сла́ву;

Одягну тебе, обую,
 Посажу, якъ паву, —
 На дзиглику, якъ гетьманшу,
 Та й дивитьця буду;
 Поки не вмру, дивитимусь.«
 — »А може й забудешъ?
 Розбагатіешъ, у Києвъ
 Поїдешъ съ панами,
 Найдешъ собі шляхтяночку,
 Забудешъ Оксану!«
 — »Хибá кра́ща е́ за тебе?«
 — »Мо́же й е́, — не знаю.«
 — »Гнівiшъ Бо́га, моé сёрце:
 Кра́щоi немае
 Ni на не́би, ni за не́бомъ;
 Ni за сiнiмъ мо́ремъ
 Нема́ кра́щоi одъ тебе!«
 — »Що́ се ти говóришъ?
 Схамени́ся.«

—»Правду, рiбно!«

Та й зно́ву, та й зно́ву.
 Дóвго вони́, якъ ба́чите,
 Вели́ такú мо́ву.
 Ци́лува́лись, обни́мались
 Зъ усiеi сiли;
 То пла́кали, то бо́жились,
 То ще́ разъ бо́жились.
 Iй Яре́ма роска́зувавъ,
 Якъ житъ вони́ бóдуть,

Якъ оку́е всю вѣ зóлото,
 Якъ до́лю добúде,
 Якъ віріжуть Гайдамаки
 Ляхівъ вѣ Україні,
 Якъ вінъ бúде панувати,
 Ко́ли не загіне.
 Ажъ обрідло слúхаючи,
 Да́лебі, дівчата!
 »Отó який! мовъ и справді
 Обрідло!«

А ма́ти,
 Або́ ба́тько якъ побáчять,
 Що ви, мо́ї лю́бі,
 Таке́ діво чита́ете, —
 Гріха́ на всю гúбу!
 Тоді, тоді.... та цуръ ёму́,
 А дúже ціка́ве!
 А на́дто вамъ росказа́ть би,
 Якъ коза́къ чорня́вий
 Підъ вербо́ю, надъ водо́ю,
 Обня́вшись сумúе;
 А Окса́на, якъ голу́бка,
 Ворку́е, цілу́е;
 То запла́че, то зомліе,
 Голово́ньку схі́лить:
 »Сёрце мо́е, до́ле моя́!
 Со́коле мій мійлий!
 Мій!...« ажъ ве́рби нагина́лись
 Слу́хати таку́ мову.

Отто́ мо́ва! Не роскажу́,
 Мої чорнобро́ві,
 Не роскажу́ проті́въ ночи,
 Ато́ ще присні́тця.
 Неха́й собі розі́йдутця
 Такъ, якъ изі́йшли́ся, —
 Тихе́сенько, гарне́сенько,
 Щобъ ніхто́ не ба́чивъ
 Ні дівочі дрі́бні слёзи,
 Ни щі́рі коза́чі.
 Неха́й собі.... мо́же, ще разъ
 Вони́ на сімъ сві́ті
 Зо́стрінутця.... побачи́мо....

А тимъ ча́сомъ сві́тить
 Зъ усі́хъ віконъ у ті́таря.
 Що́-то тамъ творі́тця?
 Тре́ба гляну́ть, та роска́зать....
 Бода́й не диві́тьця!

Бода́й не диві́тись, бода́й не ка́зати!
 Бо за люде́й со́ромъ, бо се́рце бо́літь.
 Гля́ньте, подиві́тця: то конфедера́ти,
 Лю́де, що зібра́лись во́лю боро́ніть.
 Боро́нять, прокля́ті.... Будь прокля́та ма́ти,
 И день, и годі́на, коли́ понесла́,
 Коли́ породі́ла, на сві́ть привела́!
 Диві́тця, що ро́блять у ті́таря въ ха́ті
 Пеке́льні діти.

У печі́ пала́

Огóнь и світить на всю хату,
 Въ куткú собакою дрижить
 Проклятий Жидъ; конфедерати
 Кричять до титаря: »Хочъ жить?
 Скажи, де грóши?«

Той мовчить.

Налигачемъ скрутіли рúки,
 Объ зéмлю вдáрили — нема,
 Нема ні слóва.

»Мáло мúки!

Давайте пріску! де смола?
 Кропі ёго! оттакъ! холоне?
 Мерщій же пріскомъ посипа́й!
 Щó? скажешъ, шельмо?... И не стóгне!
 Завзята бéстія! стрива́й!«
 Насіпали въ халяви жа́ру....
 »У тiмъє цвяшокъ заката́й!«
 Не вітерпiвъ свято́ї кáри,
 Упáвъ серде́га. Пропада́й,
 Душа́, безъ спóвиді свято́ї!
 »Оксáно, дóчко!« та й умéръ.
 Ляхi задумалися сто́я,
 Хочъ и запéклi.

»Щó жъ тепéръ,

Панóве ра́ди? Помiркúемъ,
 Тепéръ зъ нимъ нічого робiть.
 Запáлимъ цéркву!«

— »Гвалть! рятúйте!

Хто въ Бóга віруе!« кричiть

На двóрі, го́лосъ, що́ є́ сїли.
 Ляхї́ зомліли. »Хто́ такий?«
 Окса́на въ двéри: »Вбїли! вбїли!«
 Та й па́да крї́жемъ. А ста́рший
 Махну́въ руко́ю на грома́ду.
 Пону́ра шля́хта, мовъ хортї́,
 За двéри вїйшла. Самъ поза́ду
 Бере́ зомлі́ую....

Де́ жъ ти,
 Яре́мо, де́ ти? подивї́ся!
 А вінъ ма́ндруючи співа́,
 Якъ Налива́йко зъ Ляхо́мъ бївсья.

Ляхї́ пропа́ли; нежива́
 Пропа́ла зъ нїми и Окса́на.
 Соба́ки де́-де по Вильша́ній
 Зага́вкають, та й замо́вчя́ть.
 Біліе́ місяць; лю́де сплять,
 И тїта́рь спить.... Не ра́но вста́не:
 На віки, пра́ведний, засну́въ.
 Горіло́ сві́тло, погаса́ло,
 Погасло.... Ме́ртвий мовъ здригну́въ,
 И су́мно - су́мно въ ха́ті ста́ло.

СВЯТО ВЪ ЧИГИРИНІ.

Гетьма́ни, гетьма́ни, якъ-би́ то ви вста́ли,
 Вста́ли, подиві́лись на той Чигири́нъ,
 Що ви будова́ли, де ви панова́ли!
 Запла́кали бѣ́ тяжко, бо ви бѣ́ не пізна́ли
 Коза́цької сла́ви убо́гихъ руи́нь.

Базари́, де військо́, якъ мо́ре черво́не,
 Передъ бунчука́ми, бува́ло, горі́ть,
 А ясновельмо́жний, на ворони́мъ ко́ні,
 Блисне́ булаво́ю — мо́ре закипи́ть....

Закипи́ть, и розли́лося

Степа́ми, яра́ми;

Ли́хо мліе́ передъ ни́ми....

А за козака́ми....

Та що́ ї каза́ть?... мину́лося;

А те, що́ мину́ло,

Не зга́дуйте, панибра́ти....

Та й що съ то́го, що згада́ешъ?

Згада́ешъ — запла́чешъ.

Ну, хочъ гля́немъ на Чигири́нъ,

Коли́сь-то коза́чий.

Изъ-за лісу, зъ-за тумáну,

Місяць виплива́е,

Червоніе, круглolíций,

Горіть, а не ся́е,

Нева́че зна, що не трéба

Лю́дямъ ёго́ світу,

Що пожа́ри Україну

Нагріють, осві́тять.

И смёрклося, а въ Чигри́ні,

Якъ у домові́ні,

Сумно-сумно. (Отта́къ бу́ло

По всій Україні

Противъ но́чи Маковія,

Якъ но́жі святи́ли).

Люде́й не чу́ть; черезъ базáръ

Кажáнъ костокри́лий

Перелеті́ть; на ви́гоні

Сова́ завива́е.

А де́ жъ лю́де?... Надъ Тя́сминомъ,

У те́мному га́ю,

Зібра́лися; старій, мали́й,

Убо́гий, бага́тий

Поедна́лись, — дожида́ють

Вели́кого свя́та.

У тёмному гаю, въ зелёній діброві,
 На припівні коні отаву скубуть;
 Осідлані коні, вороні готіві.
 Куді-то пойдуть? когó повезуть?
 Онъ когó, дивітця. Лягли по долині,
 Ненáче побіті, ні слова не чуть.
 Оттó Гайдамаки. На гвалтъ України,
 Орлі налетіли; вони рознесуть
     Ляхамъ, Жидамъ кáру;
     За кровъ и пожáри
 Пékломъ Гайдамаки Ляхамъ оддадутъ.

По-підъ дібровою стоять
 Возі залізної тарáні:
 То щéдрої гостінець пáні.
 Уміла щó комú давáть,
 Не врóку їй, нехáй царствúе;
 Нехáй не вáдить, якъ не чúе!
 Поміжъ возáми нігде стать,
 Ненáче въ ірій налетіло
 Зъ Смія́нщини, съ Чигиринá,
 Прóсте козацтво, старшинá,
 На пéвне діло налетіли.
 Козáцьке пáнство похожа́е,
 Въ кирéяхъ чóрнихъ, якъ одінъ,
 Тихéнько хóдя розмовля́е
 И поглядáе на Чигринъ.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Старій Головатий щось дуже коверзює.

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

Мудра голова, сидить собі въ хуторі, ніби не знає нічого, а дивися — скрізь Головатий. »Коли самъ«, каже, »не повершю, то синові передамъ.«

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

Та й синъ же штука! Я вчора зострівся зъ Залізнякамъ; такé розказує про ёго, що цуръ ёму! »Кошовімъ«, каже, »буде, та й годі; а може ще и гетьманомъ, коли тее....«

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

А Гонта на що? а Залізнякъ? до Гонти сама.... сама писала: »Коли, каже....«

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Цітьте лишень, здаётця дзвонять!

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

Та ні, то люде гомонять.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Гомоня́ть, поки́ Ляхи́ почую́ть. Охъ, старі́ го́лови та розу́мні; химеря́ть - химеря́ть, та й зроби́ють зъ лемеша́ шва́йку. Де мо́жна ла́нтухъ, тамъ то́рби не тре́ба. Купи́ли хрину́, тре́ба ззі́сти; пла́чте о́чи, хочъ повила́зьте: ба́чили, що́ купова́ли; гро́шамъ не пропада́ть! Ато́ дума́ють - дума́ють, ні вь-го́лосъ ні мовчки; а Ляхи́ догада́ютця — о́тъ то́бі й пшикъ! Що́ тамъ за ра́да? чомъ вони́ не дзвони́ють? Чимъ спи́нишь наро́дъ, щобъ не гомони́въ? Не де́сять душъ, а сла́ва Бо́гу вся Сми́лянщина, коли́ не вся Украі́на. Онъ, чу́ете? спи́вають.

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

Спра́вді спи́ва щось; піду́ спиню́.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ.

Не спи́няй, неха́й собі спи́вае, аби́ не го́лосно.

СТАРШИНА ДРУГИЙ.

Отто́, ма́буть, Во́лохъ! Не вте́рпівъ таки́ старий ду́рень; тре́ба, та й го́ді.

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

А му́дро спи́вае! коли́ ні послу́хаешъ, усé йншу́.

Підкрадьмось, братці, та послухаємъ, а тимъ часомъ задзвонять.

СТАРШИНА ПЕРВИЙ И ДРУГИЙ.

А щó жъ? то й ходімо!

СТАРШИНА ТРЕТІЙ.

Добре, ходімо.

(Старшинні нішкомъ стали за дубомъ, а підъ дубомъ сидить сліпий кобзарь; кругомъ єго Запорозці и Гайдамаки. Кобзарь співає съ повагою и негóлосно).

»Ой Волóхи, Волóхи,
Васъ осталося трóхи;
И ви, Молдавáни,
Теперъ ви не пáни:
Вáши господáри
Наймиті Татáрамъ,
Турецькимъ султáнамъ.
Въ кайдáнахъ, въ кайдáнахъ!
Гóді жъ, не журітця;
Гáрно помолітця,
Братáйтеся зъ нáми,
Зъ нáми козакáми;
Згадайте Богдána,

Старого гетьмана;
 Будете панами,
 Та, якъ ми, зъ ножами,
 Зъ ножами святими
 Та зъ батькомъ Максимомъ
 Сю нічъ погуляємъ,
 Ляхівъ погойдаємъ,
 Та такъ погуляємъ,
 Що ажъ пекло засмієтця,
 Земля затрясєтця,
 Небо запалає....
 Добра погуляємъ!«

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Добра погуляємъ! правду старий співа, якъ не
 бреше. А що бь то зъ ёго за кобзарь бувъ, якъ-би не
 Волохъ!

КОБЗАРЬ.

Та я й не Волохъ; такъ тільки — бувъ колись у
 Волощині, а люде й зовуть Волохомъ, самъ не знаю,
 за що.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Ну, та дарма; утні ще яку-небудь. А ну лишень про
 батька Максима ушкварь.

ГАЙДАКА.

Та не го́лосно, щобъ не почу́ла старшина́.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

А що́ намъ ва́ша старшина́? почу́е, такъ послуха, коли́ ма́е чимъ слухати, та й го́ді. У насъ оди́нь старший — ба́тько Макси́мъ; а вінъ якъ почу́е, то ще карбо́ванця дасть. Співай, ста́рче Бо́жий, не слухай ёго́.

ГАЙДАКА.

Та воно́ такъ, чоловіче; я це й са́мъ зна́ю, та о́сь що: не такъ пані́, якъ підпа́нки, або́ — по́ки со́нце зійде, то роса́ о́чи ви́ість.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Брехня́! співай, ста́рче Бо́жий, яку́ зна́єшь, ато́ й дзво́на не діждемо́ — поснемо́.

ГУРТОМЪ.

Спра́вді поснемо́; співай яку́-небу́дь.

КОБЗАРЬ (співає).

Літа́ орелъ, літа́ сізий

По-підъ небеса́ми:

Гуля́ Макси́мъ, гуля́ ба́тько,
 Степа́ми-ліса́ми.
 Ой літа́е орéль сі́зий,
 А за нимъ орля́та;
 Гуля́ Макси́мъ, гуля́ ба́тько,
 А за нимъ хло́пята.
 Запорóзці ті хло́пята,
 Сині ёго́, діти.
 Помірку́е, загада́е,
 Чи бі́ти, чи пі́ти,
 Чи танцюва́ть, то й ушкваря́ть,
 Ажъ земля́ трясе́тця.
 Заспівáе — заспівáють,
 Ажъ ли́хо сме́етця.
 Горілку, медъ, не ча́ркою,
 Поста́вце́мъ черка́е,
 А во́рога заплю́щивши́сь
 Ката́, не ми́нае.
 Отакий-то нашъ отáманъ,
 Орéль сизокрі́лий!
 И во́юе, и гарці́юе
 Зъ усі́єї сі́ли —
 Нема́ въ ёго́ ні осéлі,
 Ні са́ду, ні ста́ву....
 Сте́пь и мо́ре; скрі́зь бі́тий шляхъ,
 Скрі́зь зо́лото, сла́ва.
 Шану́йтеся жъ, вра́жі Ляхі́,
 Скаже́ні соба́ки:

Йде Залізнякъ Чорнимъ шляхомъ,
За нимъ Гайдамаки.

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Оце, то такъ! вчйстивъ, нічого сказати: и до-ладу,
и правда. Дóбре, дáleбі дóбре! Щó хóче, то такъ и
втне́. Спасі́бі, спасі́бі.

ГАЙДАМАКА.

Я щось не второпавъ, щó вінъ співа́въ про Гайда-
ма́ківъ?

ЗАПОРОЖЕЦЬ.

Який бо ти бевзь и справді! Ба́чишь, óсь що вінъ
співа́въ: щобъ Ляхи́ погáні, скаже́ні соба́ки, ка́ялись,
бо йде Залізнякъ Чорнимъ шляхомъ зъ Гайдама́ками,
щобъ Ляхівъ, ба́чишь, різати....

ГАЙДАМАКА.

И вішати, и мордова́ти! Дóбре, ей Бо́гу, дóбре! Ну,
це такъ! Дáleбі, давъ би карбо́ванця, якъ-би́ бувъ не
пропівъ учóра! Шко́да! Ну, неха́й старá вя́зне, біль-
ше м'яса бóде. Поборгуй, будь ла́скавъ, за́втра одда́мъ.
Утні́ ще що-не́будь про Гайдама́ківъ.

КОБЗАРЬ.

До грóшей я не дўже лáсий. Аби́ бу́ла лáска слўхати, по́ки не охри́пъ, спи́вátиму; а охри́пну — ча́рочку, дру́гу тii ледащи́ці-живи́ці, я́къ-то ка́жуть, та й зно́ву. Слу́хайте жъ, панóве грома́до!

»Ночувáли Гайдама́ки
 Въ зеле́ній дiбро́ві,
 На припо́ні па́сли ко́ни,
 Сiдлани́, гото́ви.
 Ночувáли Ляшкí-панкí
 Въ будiнкахъ зъ Жи́дами,
 Напи́лися, простягли́ся
 Та й....«

ГРОМАДА.

Цить лишéнь! здаётця, дзвóнять. Чўешъ?... ще разъ.... о!...

КОБЗАРЬ.

Задзвонíли, задзвонíли!
 Пішла́ луна́ га́емъ.
 Идiть же ви, та мо́літесь,
 А я доспи́ваю.
 Повали́ли Гайдама́ки,

Ажъ стогне діброва;
 Не повезлі, а на плéчахъ
 Чумацькі волóві
 Несуть возі. А за ними
 Сліпій Волóхъ зно́ву:
 »Ночувáли Гайдама́ки
 Въ зелéній дібро́ві.«
 Шкандибáе, курні́кае
 И гичь не до рéчи.
 »Ну лишъ іншу, стáрче Бóжий!«
 Зъ возáми на плéчахъ
 Кричáть ёму́ Гайдама́ки.
 — »Дóбре, хлопці, нáте!
 Оттáкъ! оттáкъ! дóбре, хлопці!
 А нýте, хлопя́та,
 Ушкваримо!«

Земля́ гнётця,
 А вони́ зъ возáми
 Такъ и рíжуть. Кобза́рь грае,
 Додае́ слова́ми:

»Ой гоць такі́ такъ!
 Клі́че Гáндзю коза́къ:
 »Ході́, Гáндзю, пожа́ртую,
 »Ході́, Гáндзю, поці́лую;
 »Ході́мъ, Гáндзю, до по́па
 »Бóгу помолі́тьця;
 »Нема́ жита́ ні сно́па,
 »Варі́ варені́ці.«

Оженівся, зажурився —
 Нічого немає;
 У рядніні ростуть діти,
 А козакъ співає:
 »И по хаті ти-ни-ні,
 »И по сіняхъ ти-ни-ні,
 »Варі, жінко, лині,
 »Ти-ни-ні, ти-ни-ні!«

— »Добре! добре! ще разъ! ще разъ!«
 Кричять Гайдамаки.

— »Ой гоць тогó дїва!
 Наваріли Ляхі пїва,
 А ми будемъ шинкув́ать,
 Ляшківъ-панківъ частув́ать.
 »Ляшківъ-панківъ почасту́емъ,
 Съ панянка́ми пожарту́емъ.
 Ой гоць такі такъ!
 »Кліче п́анну козакъ:
 »П́анно, пташко моя!
 »П́анно, доле моя!
 »Не соромся, дай р́ученьку,
 »Ходімъ погуляймо;
 »Нехай лю́дямъ ли́хо снітця,
 »А ми заспіва́ймо.
 »А ми заспіва́ймо,
 »А ми посіда́ймо,

»Панно, пташко моя,

»Панно, доле моя!«

— »Ще разъ, ще разъ!«

— »Якъ-бі такі, або такъ, або сякъ,

Якъ-бі такі Запорозський козакъ,

Якъ-бі такі молодій, молодій,

Хочъ по хаті бь поводи́въ, поводи́въ.

Страхъ міні не хóчетця

Зъ старімъ дідомъ морóчитьця,

Якъ-бі такі....«

— »Цу-цу, скажéні! схаменітця!

Бачъ, розходілися! А ті,

Старá собако, дé бь моли́тьця,

Верзéшь тутъ погань. Отъ чорті!«

Кричіть отáманъ. Опинілись;

Ажъ цéрковъ бачять. Дякъ співа,

Попі съ каділами, съ кропіломъ;

Громáда — ніби неживá,

А ні телéнь.... Поміжъ возáми

Попі съ кропілами пішли;

За ними корогві несли;

Якъ на великдень надъ паскáми.

»Молітесь, братія, молітесь!«

Такъ благочінний начинá:

»Кругómъ святого Чигринá

Сторо́жа ста́не съ то́го світу,
 Не дасть свято́го распина́ть.
 А ви Укра́їну хова́йте:
 Не да́йте ма́тері, не да́йте
 Въ рука́хъ у ка́та пропада́ть.
 Одъ Конаше́вича и до́сі
 Пожа́ръ не га́сне, лю́де мруть,
 Кона́ють въ тю́рмахъ, го́лі, бо́сі....
 Діти нехри́щені росту́ть,
 Коза́цькі діти; а дівча́та!...
 Кра́ю коза́цького краса́
 У Ля́ха вя́не, якъ першъ ма́ти,
 И непокрі́тая коса́
 Ствдо́мъ січе́тця; ка́рі о́чи
 Въ нево́лі га́снуть; роскова́ть
 Коза́къ сестру́ свою не хо́че,
 Самъ не соро́митця кона́ть
 Въ ярмі у Ля́ха.... го́ре, го́ре!
 Моліте́сь, діти! стра́шний судъ
 Ляхі́ въ Укра́їну несу́ть —
 И зарида́ють чо́рні го́ри.
 Згада́йте пра́веднихъ гетма́нівъ:
 Де́ їхъ моги́ли? де́ лежи́ть
 Оста́нокъ сла́вного Богда́на?
 Де́ Остряни́цина стоіть
 Хочъ-би́ убо́гая моги́ла?
 Де́ Налива́йкова? нема́!
 Живо́го й ме́ртво́го спали́ли.
 Де́ той Богу́нъ, де́ та зіма́?

Ингу́ль що-зіму замерза́е —
 Богу́нъ не вста́не загатіть
 Шляхѣтськимъ тру́помъ. Ляхъ гуля́е!
 Нема́ Богдана червоніть
 И Жо́вті Во́ди й Рось зелѣну.
 Нема́ журбу́ съ кимъ поділіть,
 Суму́е Ко́рсунъ стародѣнний:
 И Альта пла́че: »Тя́жко жи́ти!
 »Я со́хну, со́хну.... де́ Тара́сь?
 »Нема́, не чу́ть.... не въ ба́тька діти!«
 Не пла́чте, бра́тія: за насъ
 И ду́ши пра́веднихъ, и сі́ла
 Архистрати́га Михаіла.
 Не за гора́ми ка́ри ча съ.
 Моліте́сь, бра́тія!«

Мо́лились,
 Мо́лились щі́ро козаки́,
 Щі́ро, якъ діти; не жури́лись,
 Ду́мали тее.... а зроби́лось —
 Надъ козака́ми хусточки́!
 Одно́ добро́, одна́ сза́ва —
 Біліе хусти́на
 Та й ту́ знімуть....

А дия́конъ:
 »Неха́й во́рогъ гі́не!
 Беріть но́жі! освяти́ли«,
 Уда́рили въ дзвони́,
 Реве́ га́емъ: »освяти́ли«,

Ажъ сѣрце холоне!
Освятїли, освятїли!
Гїне шляхта, гїне!
Розїбрали, заблицали
По всїй Україні.

ТРЕТІ ПІВНІ.

Ще день Україну катували
Ляхі скажені; ще одінъ,
Одінъ останній сумували
И Україна, и Чигрінъ.
И той минувъ — день Маковія,
Велике свято въ Україні.
Минувъ — и Ляхъ, и Жидовінъ
Горілки, крoві упивались
Клялі схизмата, роспинали,
Клялі, що нічого вже взять.
А Гайдамаки мовчки ждали
Поки поганці ляжуть спать.
Лягли, и въ голови не клали,
Що вже імъ завтра не вставать.
Ляхі заснули, а Іуди,
Ще лічать гроши у-ночі,
Безъ світла лічать бариші,
Щобъ не побачили, бачъ, люде.

И ті на зóлого лягли,
 И сномъ нечїстимъ задрїмали.
 Дрїмають.... на віки бодай задрїмали!
 А тимъ часомъ місяць пливé оглядáть
 И нéбо, и зóрі, и зéмлю, и мóре,
 Та глянуть на люде, щó вони мотóрять,
 Щобъ Бóгові вранці про те розказáть.
 Світить білолиций на всю Україну,
 Світить.... а чи бáчить мою сиротїну,
 Оксáну зъ Вільшáни, мою сиротý?
 Дé її мордúють, дé вона воркúе?
 Чи знае Ярéма? чи знае, чи чúе?
 Побáчимо пóтимъ, а тепéрь не ту,
 Не тó заспїваю, їншої заграю;
 Лїхо — не дівчáта — бúде танцювáть.
 Недóлю спїваю козáцького краю;
 Слúхайте жъ, щобъ дїтямъ пóтимъ розказáть,
 Щобъ и дїти знáли, внúкамъ розказáли,
 Якъ козакї шлúхту тúжко покарáли,
 За тé, що не вмїла вь добрї панувáть.

Гомонїла Україна,
 Дóвго гомонїла,
 Дóвго, дóвго, кровъ степáми
 Теклá-червонїла.
 Теклá, теклá, та й вїсохла.
 Степї зеленїють;
 Дїдї лежáть, а надъ вїми
 Могїли синїють.

Та щó сь то́го, що висóкі?
 Ніхто́ їх не зна́е,
 Ніхто́ щі́ро не запла́че,
 Ніхто́ не згада́е.
 Тільки вітеръ тихéсенько
 Пові́е надъ ними,
 Тільки роса́ ранéсенько
 Слєза́ми дрібні́ми
 Ихъ умі́е. Зійде со́нце,
 Осу́шить, пригрі́е;
 А уну́ки? імъ байдуже,
 Жі́то собі сіють.
 Багáто їх, а хто ска́же,
 Де Го́нти моги́ла, —
 Му́ченика пра́ведного
 Де похоро́нили?
 Де За́лізнякъ, ду́ша щі́ра,
 Де одпочива́е?
 Тя́жко! ва́жко! . . . . .
 . . . . .

Гомо́ніла Украї́на,
 До́вго гомо́ніла,
 До́вго, до́вго кровъ степа́ми
 Текла́-червони́ла.
 И день, и нічъ гвалтъ, гарма́ти;
 Земля́ сто́гне гне́тця;
 Су́мно, стра́шно, а згада́ешь —
 Сє́рце усміхне́тця.

Місяцю мій ясний! зъ високого неба
 Сховайся за гору, бо світу не треба;
 Страшно тобі буде, хочъ ти й бачивъ Рось,
 И Альту, и Сѣну, и тамъ розлилось,
 Не знать за що, крѳви ширѳкее море.
 А тепѳрь що буде! Сховайся жъ за гору;
 Сховайся, мій друже, щобъ не довелось
 На старість заплакати....

Сумно, сумно середъ неба
 Сяє білолиций.

По-надъ Дніпрѳмъ козакъ идѳе,
 Мѳже, зъ вечорнійцї.

Идѳе смутній, невесѳлий,
 Лѳдвѳе несуть нѳги.

Мѳже, дївчїна не любить,
 За те, що убѳгий?

И дївчїна ѳго любить,
 Хочъ лата на латї.

Чорнобрївий, а не згїне,
 То буде й багатий.

Чогѳ жъ смутній чорнобрївий
 Идѳе — чутъ не плаче?

— Якѳсь тяжкѳ недѳленьку
 Віщѳе козаче.

Чѳе сѳрце, та не скаже,
 Якѳ лихо буде.

Мвне лихо.... Кругѳмъ ѳго
 Мовъ вїмерли лѳде.

А ні півня, ні собаки:
 Тільки изъ-за гаю
 Десь далéко сіромáньці
 Вовкі завивають.
 Байдужé! идé Ярэма,
 Та не до Окса́ни,
 Не вь Вільша́ну на до́світки, —
 До Ляхівъ погáнихъ
 У Черка́си. А тамъ трéтій
 Півень заспíвае....
 А тамъ.... а тамъ.... Йде Ярэма,
 На Дніпръ поглядáе.

»Ой Дніпре мій, Дніпре ширóкий та дўжий!
 Багáто ти, ба́тьку, у мо́ре носíвъ
 Козáцької крóви; ще понесéшь, дру́же!
 Червонíвъ ти сíне, та не напоíвъ;
 А сю нічъ упъéсса. Пекéльнсе свя́то
 По всій Украíні сю нічъ заревé;
 Потечé багáто, багáто, багáто
 Шляхéтської крóви. Козáкъ оживé;
 Оживу́ть гетьма́ни вь золотíмъ жуца́ні;
 Прокíнетця до́ля; коза́къ заспíва:—
 »Ні Жíда, ні Ля́ха«, а вь степáхъ Украíни —
 Дай-то Бо́же мíлий — блиснé булаба!«

Такъ дўмавъ, идучи вь лáтаній свитíні,
 Серде́га Ярэма зь свячéнимъ вь рука́хъ.
 А Дніпръ, мовъ підслўхавъ: ширóкий та сíній,

Піднявъ гóри-хвілі; а въ очеретахъ
 Ревé, стóгне, завивае,
 Лóзи нагинае;
 Грімъ гогóче, а блискавка
 Хмáру роздирае.
 Идé собі нашъ Ярема,
 Нічóго не бáчить;
 Однá дýмка усміхнétця;
 А дрúга заплаче.
 »Тамъ Оксáна, тамъ вéсело
 И въ сiрiй свитiнi;
 А тутъ..... а тутъ..... щó ще бóде?
 Мóже ще загiну.«
 А тимъ часомъ изъ байраку
 Пiвень — кукурiку!
 »А, Черкаси!... Бóже мiлий!
 Не вкороти́ вiку!«

ЧЕРВОНИЙ БЕНКЕТЪ.

Задзвоніли въ усі дзвони
 По всій Україні;
 Закричали Гайдамаки:
 »Гіне шляхта, гіне!
 Гіне шляхта! погуляємъ
 Та хмару нагріємъ!«
 Занялася Смилянщина,
 Хмара червоніє.
 А найперша Медведівка
 Хмари нагриває.
 Горить Сміла, Смилянщина
 Кривью підливає.
 Горить Кóрсунь, горить Кáнівъ,
 Чигиринъ, Черкаси;
 Чóрнимъ шляхомъ запалало,
 И кровъ полилася
 Ажъ у Волинь. По Поліссі
 Гонта бенкетує,

А Залізвякъ въ Смілянщині
 Домаску гартує
 У Черкасахъ, де й Ярема
 Пробує свячений.
 »Оттакъ, оттакъ! добре діти,
 Мордуйте скаженихъ!
 Добре хлопці!« на базарі
 Залізвякъ гукáє.
 Кругомъ пекло; Гайдамаки
 По пеклу гуляють.
 А Ярема — страшно глянуть —
 По три, по чотірі
 Такъ и кладé. »Добре, сінну,
 Матері їхъ хіря!
 Мордуй, мордуй: въ раю будешъ,
 Абó есауломъ.
 Гуляй, сінну! ну́те, діти!«
 И діти майнули
 По горищахъ, по коморахъ,
 По лєхахъ, усюди;
 Всіхъ уклáли, все забрали.
 »Теперъ, хлопці, буде!
 Утомілись, одпочіньте.
 Улиці, базари
 Крілись трупомъ, плили кровью.
 »Мáло клятимъ кáри!
 Ще разъ треба перемучить,
 Щобъ не повставали
 Нехрищені, кляті ду́ши.«

На базаръ збірались
 Гайдамаки. Йде Ярема,
 Залізнякъ гукáе:
 »Чуешъ, хлопче? ходи сюди;
 Не бійсь, не злякаю.«
 — »Не боюся!« Знявши шапку,
 Ставъ, мовъ передъ паномъ.
 »Відкіля ти? хто ти такий?«
 — »Я, пане, зъ Вільшани.«
 — »Зъ Вільшаної, де титаря
 Пси замордували?«
 — »Де? якого?«
 — »У Вильшаній;
 И кажуть, що вкрали
 Дочку ёго, коли знаешъ.«
 — »Дочку, у Вильшаній?«
 — »У титаря, коли знававъ.«
 — »Оксано, Оксано!«
 Ледве вимовивъ Ярема
 Та й упавъ додолу.
 »Эге! ось що.... Шкода хлопця,
 Провітри, Миколо!
 Провітрився. »Батьку! брате!
 Чомъ я не сторукій?
 Дайте ножа, дайте сілу,
 Мўки Ляхамъ, мўки!
 Мўки страшної, щобъ пекло
 Тряслося та мліло!
 — »Добре, сїну, ножі будуть,

На святее діло
Ходімъ зъ нами у Лисянку
Ножі гартувати!»

— »Ходімъ, ходімъ, отамане,
Батьку ти мій, брате,
Мій єдиний! На край світа
Полечу, достану,
Съ пекла вірву, отамане....

На край світа, пане....

На край світа, та не найду,
Не найду Оксави!»

— »Можє й найдешъ. А якъ тебе
Зовуть? я не знаю.»

— »Яремою.»

— »А прізвище?»

— »Прізвища немає!»

— »Хибá байстріюкъ? Безъ прізвища —

Запиші, Миколо,

У реєстеръ. Нехай буде....

Нехай буде Голій,

Такъ и пиші!»

— »Ні, погано!»

— »Ну хибá Бідую?»

— »И це не такъ.»

— »Стривай лишень,

Пиші Галайдую.»

Записали.

»Ну, Галайдо,

Поїдемъ гуляти.

Найдешъ долю.... а не найдешъ...

Рушайте, хлопята.»

И Ярѣмі дали коня

Зайвого зъ обóзу.

Усміхнўвся на воронімъ

Та й знову у слѣзи.

Виїхали за цáрину;

Палáють Черкáси.....

»Чи всі діти?»

— »Усі бáтьку!»

»Гайдá!»

Простягáся

По дiбрóві по-надъ Днiпрóмъ

Козáцька ватáга.

А за нiми кобзáрь Волóхъ

Перевáги - вáги

Шкандибáе на кóнику,

Козакáмъ спiвáе:

»Гайдáмки, Гайдáмки,

Залiзнáкъ гуляе.»

Поїхали.... а Черкáси

Палáють, палáють

Байдужé, нiхтó й не глiяне.

Смiютьця та лáють

Кляту шлiхту. Хто бaлáка,

Хто кобзаря слýха.

А Залiзнáкъ попереду

Нашорóшивъ ўха;

Іде собі, люльку кúрить,
 Нікому ні слова.
 А за нимъ німий Ярема.
 Зелена дiброва
 И тёмний гай, и Днiпръ дужий,
 И високi гóри,
 Небо, зóри, добро, люде
 И лютеє гóре —
 Все пропало, все! нічого
 Не знає, не бачить,
 Якъ убитий. Тяжко ёму,
 Тяжко, а не плаче.
 Ні, не плаче: змія люта,
 Жадна випиває
 Ёго слёзи, давить дúшу,
 Сёрце роздирає.
 »Ой ви слёзи, дрібні слёзи!
 Ви змієте гóре;
 Змійте ёго.... тяжко! нудно!
 И сiнёго мóря,
 И Днiпра, щобъ вiлить люте,
 И Днiпра не стáне.
 Занапасть хибá дúшу?
 Оксáно, Оксáно!
 Дé ти, дé ти? подивiся,
 Моя ти едина,
 Подивiся на Ярему.
 Дé ти? Мóже, гiне,
 Мóже, тяжко кленé дóлю,

Кленé, уміраé,
 Абó вѣ пана у кайданахъ
 У склепý конаé.
 Мóже, згадуе Ярému,
 Згадуе Вільшáну,
 Кліче ёго: »Сéрце моé,
 »Обнімі́ Окса́ну!
 »Обнімемось, мій со́коле!
 »Навіки зомліемъ.
 »Неха́й Ляхи́ згну́цаютьця, —
 »Не почу́емъ!...« Віе,
 Віе вітеръ зъ-за Лима́ну,
 Гне топо́лю вѣ по́лі,
 И дівчи́на похі́литця,
 Куди́ гне недо́ля.
 Посуму́е, пожúритця,
 Забу́де.... и мóже....
 У жупа́ні сама́ пани́;
 А Ляхъ.... Бо́же, Бо́же!
 Кара́й пéвломъ мою́ ду́шу,
 Вілий му́ки мо́ре,
 Розбий ка́ру надо мно́ю,
 Та не такимъ го́ремъ
 Кара́й сéрце: розірвѣтця,
 Хочъ-би́ було́ ка́мень.
 До́ле моя́! сéрце моé!
 Окса́но, Окса́но!
 Де́ ти ділася, поділа́сь?«
 И хли́нули слёзи;

Дрібні-дрібні полилися.
Де вони взялися!
А Залізнякъ Гайдамакамъ
Велить опинитись:
»У лісь, хлопці! вже світає
И кóні пристáли:
Попасемó«, — и тихéнько
У лісі сховáлись.

ГУПАЛІВЩИНА.

Зійшло сонце; Україна —
Де пала́ла, тліла,
А де шляхта, заперши́ся,
У буди́нкахъ мліла.
Скрізь по селахъ шибениці;
Навішано тру́пу —
Тільки старші́хъ, а такъ шляхта —
Купою на купі.
На у́лицяхъ, на роспу́ттяхъ
Соба́ки, воро́ни
Ідять шляхту, клюють о́чи;
Ніхто́ не боро́нить.
Та й нікому: оста́лися
Діти та соба́ки:
Жінки́ навіть зъ рогача́ми
Пішли́ вь Гайдама́ки.

Оттакé-то було́ ліхо

По всій Україні!
 Гірше пекла.... А за віщо,
 За що люде гинуть?
 Того жь батька, такі жь діти, —
 Жити бь та брататьця.
 Ні, не вміли, не хотіли,
 Треба розъеднатьця!
 Треба крówki брата, крówki,
 Бо заздро, що вь брата
 Е вь коморі и на дворі,
 И вєсело вь хаті!
 »Убьємь брата! спалимь хату!«
 Сказали, и сталося.
 Все бь, здаётця; ні, на кару
 Сироти осталися.
 Вь слєзэхь росли, та й віросли;
 Замучені рўки
 Розв'язалися — и кровь за кровь,
 И мўки за мўки!
 Болить сєрце, якь згадаешь:
 Старіхь Славянъ діти
 Впились крówью, а хто винєнъ?
 Ксєндзі, Езуїти.
 Мандрували Гайдамаки
 Лісами, ярами,
 А за ними и Галайда
 Зь дрібніми слєзами.
 Вже минўли Воронівку,

Вербівку; въ Вільшану
 Приіхали. »Хибá спитáть,
 Спитáть про Оксáну?
 Не спитáю, щобъ не знáли,
 Зá що пропáдаю.«
 А тимъ чáсомъ Гайдамáки
 Й Вільшáну минáють.
 Питáетця у хлóпчика:
 »Щó, тítаря вб́или?«
 — »Ба н́и, дядьку; бáтько казáвъ,
 Щó ёго спали́ли
 Отт́и Лях́и, що тамъ леж́ять,
 И Оксáну вкрáли.
 А тítаря на цв́интар́и
 Вчóра поховáли.«
 Не досл́ухавъ.... »Нес́и, кóню!«
 И пóводи ќинувъ.
 »Чомъ я вчóра, пóки не знавъ,
 Вчóра не заѓинувъ!
 А сёгóдн́и, коли́ й умр́у,
 Зъ домов́ини встáну
 Лях́ивъ м́учить. Сёрце моé!
 Оксáно! Оксáно!
 Дé ти?«

Замóвкъ, зажури́вся,
 Поіхавъ ходóю.
 Тяжко-ва́жко с́иромáси
 Борóтьця зъ нудьгóю.
 Догнáвъ сво́ихъ. Боровиќивъ

Вже ху́тірть мина́ють.
 Корчма́ тліє зь стодо́лою,
 А Лейби́ немає.
 Усміхну́вся мій Яре́ма,
 Тя́жко усміхну́вся.
 Отту́ть, отту́ть позавчо́ра
 Передъ Жи́домъ гну́вся,
 А се́годні.... та й жаль ста́ло,
 Що ли́хо мину́ло.
 Гайдама́ки по-надъ яромъ
 Зь шля́ху поверну́ли.
 Наганя́ють півпа́робка.
 Хло́пець у свиті́ні
 Полата́ній, у посто́ляхъ;
 На плеча́хъ торби́на.
 »Гей, старче́ня! стрива́й лише́нь!«
 — »Я не ста́рець, па́не!
 Я, якъ ба́чте, Гайдама́ка.«
 — »Який же пога́ний!
 — »Відкіля́ ти?«
 — »Съ Керелі́вки.«
 — »А Буди́ща зна́ешъ?
 И о́зеро коло́ Буди́щъ?«
 — »И о́зеро зна́ю,
 Отта́мъ воно́; оці́мъ яромъ
 Втра́пите до ёго.«
 — »Що́, се́годня Ляхі́въ ба́чивъ?«
 — »Нігде́ ні одно́го;
 А вчо́ра було́ бага́то.

Вінкї не святїли:
 Не дали Ляхї прокляті.
 За те жь їх п бїли,
 И я й батько святїмъ ножемъ;
 А мати не здўжа,
 Атó й вона бь.«
 — »Дóбре, хлóпче.
 Ось на жь тобї, дрўже,
 Цей дукáчикъ, та не згубї.«
 Узявъ золотóго,
 Подивївся: »Спасїбї вамъ!«
 — »Ну, хлóпці, въ дорóгу!
 Та чўете? безъ гóмону.
 Галаїдо, за мною!
 Въ оцїмъ ярў е óзеро
 Й лїсь по-підъ горóю,
 А въ лїсі скарбъ. Якъ приїдемъ,
 То щобъ кругómъ стáли,
 Скажї хлóпцямъ. Мóже, лєхї —
 Стерегтї остáлась
 Яка пóгань.«

Приїхали,
 Стáли кругómъ лїса;
 Дївлятця — нема нїкóго....
 »Ту їх до-сто-бїса!
 Які грўши уродїли!
 Збивáйте, хлопята!
 Швїдче! швїдче! Оттáкь! оттáкь!«
 И конфедерáти

Посіпалися додóлу,
Гру́ши гнилобо́кі.
Позбива́ли, упо́рались;
Козакáмъ ні вро́ку,
Найшли́ лёхи, скарбъ забра́ли,
У Ляхівъ кишéні
Потрусі́ли, та й потягли́
Карáти мерзéнихъ.

БЕНКЕТЪ У ЛИСЯНЦІ.

Смерка́лося. Изъ Лися́нки
Круго́мъ засвітіло:
Отто́ Го́нта съ За́лізняко́мъ
Люлькі́ заку́рили.
Стра́шно, стра́шно заку́рили!
И въ пе́клі не вміють
Отта́къ ку́рять. Гни́лій Ти́кичъ
Кро́вью черво́ніе
Шляхе́тською, жи́дівською;
А надъ нимъ пала́ють
И хати́на, и буди́нокъ;
Мовъ до́ля кара́е
Вельмо́жного й немо́жного.
А се́редъ базáру
Стоіть Го́нта съ За́лізняко́мъ,
Крича́ть: »Ляха́мъ ка́ри!
Ка́ри Ляха́мъ, щобъ ка́ялись!
И діти кара́ють.

Стóгнуть, плачуть; оди́нъ прóсить,
 Дру́гий проклина́е;
 Той мо́литця, сповіда́е
 Гріхі́ передъ бра́томъ,
 Ужé вб́йтимъ. Не ми́лують,
 Кара́ють завзя́ті.
 Якъ смерть лю́та, не вважа́ють
 На літа́, на в́роду
 Шляхтя́ночки й Жи́дівочки.
 Тече́ кровъ у во́ду.
 Ні калі́ка, ані старі́й,
 Ні малá диті́на
 Не оста́лись, — не вблагáли
 Лихо́ї годі́ни.
 Всі́ полягли́, всі́ по́котомъ;
 Ні душі́ живо́ї
 Шляхетсько́ї й Жи́дівсько́ї.
 А пожа́ръ удво́е
 Розгорі́вся, распала́вся
 До само́ї хма́ри.
 А Га́лайда зна́й гукáе:
 «Ка́ри Ляха́мъ, ка́ри!»
 Мовъ скаже́ний, ме́ртвихъ рі́же,
 Ме́ртвихъ ві́ша, па́лить.
 «Да́йте Ляха́, да́йте Жи́да!
 Ма́ло ми́ні, ма́ло!
 Да́йте Ляха́, да́йте кро́ви
 Наточи́ть съ пога́нихъ!
 Кро́ви мо́ре... ма́ло мо́ря...

Окса́но! Окса́но!
 Де́ ти?« кри́кне й схова́етця
 Вь по́ломѣ, вь пожа́рі.
 А тимъ ча́сомъ Га́йдама́ки
 Столі́ вздо́вжъ база́ру
 Поста́вили, несуть стра́ву,
 Де що́ запопа́ли,
 Щобъ за́світла пове́черять.
 »Гуля́й!« за́гукáли.
 Вече́ряють, а круго́мъ їхъ
 Пе́кло червоне.
 У по́ломѣ пові́шані
 На кро́квахъ чорніють
 Па́нські тру́пи. Горя́ть кро́кви
 И па́дають зъ німи.
 »Пійте, діти! пійте, лійте!
 Съ па́нами такі́ми,
 Мо́же, ще разъ зо́стрінемось,
 Ще разъ погуля́ємъ.«
 И поста́вець одні́мъ ду́хомъ
 За́лізня́къ черка́е.
 »За прокля́ті ва́ши тру́пи,
 За ду́ши прокля́ті
 Ще разъ ві́пью! Пійте, діти!
 Ві́пьемъ, Го́нто, бра́те!
 Ві́пьемъ, дру́же, погуля́ємъ
 Уку́почці, вь па́рі
 А де́ жъ Во́лохъ? за́співа́й лишъ...
 Грай, співа́й, кобза́рю!

Не про дідівъ, бо не згірше
 Й ми Ляхівъ караемъ;
 Не про ліхо, бо ми ёго
 Не знали й не знаемъ.
 Веселоі утні, старче,
 Щобъ земля ломілась, —
 Про вдовицю-молодицю,
 Якъ вона журилась.»

(Кобзарь грає й приспівує:)

»Одъ селá до селá
 Тáнци та музѝки:
 Кúрку, яйця продалá —
 Маю черевѝки.
 Одъ селá до селá
 Бúду танцювáти:
 Нѝ корóви, нѝ волá —
 Остáлася хáта.
 Я оддámъ, я продámъ
 Кúмовѝ хатѝну,
 Я куплю, я зроблю
 Яточку пѝдъ тѝномъ;
 Торгувáть, шинкувáть
 Бúду чарочкáми,
 Танцювáть та гулять
 Такѝ сь паробкáми.
 Охъ ви, дѝтки моѝ,
 Моѝ голубя́та,

Не журітця, подивітця,
 Якъ танцює ма́ти.
 Самá въ на́йми підú,
 Діто́къ въ шко́лу одда́мъ,
 А черво́нимъ череві́чкамъ
 Таки́ дамъ, таки́ дамъ!»

— »Дóбре! дóбре! Ну, до танцівъ,
 До та́нцівъ, кобза́рю!»

Сліпій вшкваривъ — навпрісядки
 Пішли по базáру.

Земля́ гнётця. »Ну́мо, Го́нто!»

— »Нумъ, бра́те Макси́ме!
 Ушкваримо, мій го́лубе,
 Поки́ не загі́немъ!»

»Не диву́йтеся дівча́та,
 Що я обідра́вся;
 Бо мій ба́тько робі́въ гла́дко,
 То й я въ ёго вда́вся.»

— »Дóбре, бра́те, ей же Бо́гу!»

— »А ну, ти, Макси́ме!»

— »Пострива́й лишъ!»

»Отта́къ чині́, якъ я чинію,
 Любі́ дочку́ абі́-чию
 Хочъ попо́ву, хочъ дяко́ву,
 Хочъ хоро́шу мужико́ву.»

Всі танцюють, а Галайда
Не чує, не бачить.
Сидить собі кінець стола,
Тяжко - важко плаче,
Якь дитина. Чого бь, бачця?
Вь червонімь жупані,
И зóлото, и слава е,
Та нема Оксани;
Ні сь кимь долю поділити,
Ні сь кимь заспівати;
Одінь, одінь сиротою
Мусить пропадати.
А тогó, тогó й не знає,
Що ёгó Оксана
По тімь боці за Тикичемь
Вь будінку сь панами,
Сь тимі самими Ляхами,
Що замордували
Іі батька. Недолюди,
Теперь заховались
За мурами, та дивитесь
Якь Жиди конajúть,
Браті ваши! А Оксана
Вь вікно поглядáє
На Лисянку засвічену.
»Дé-то мій Ярема?«
Самá дýмає. Не знає
Що вінь коло неі,
У Лисянці, не вь свитині,

Въ червонімъ жупані,
Сидить одинъ та думає:
»Де моя Оксана?
Де вона, моя голубка
Приборкана, плаче?«
Тяжко ёму.

А изъ яру

Въ киреі козачій
Хтось крадетця.

»Хто ти такий?«

Галайда питає.

»Я посланець пана Гонти.

Нехай погуляє,

Я подожду.«

— »Ні, не діждешъ,

Жидівська собако!«

— »Ховай Боже, який я Жидь!

Бачишъ? Гайдамака!

Ось копійка.... подивися....

Хиба ти не знаєшъ?«

— »Знаю, знаю«, и свячений

Съ халяви виймає.

»Признавайсь, проклятий Жиде,

Де моя Оксана?«

Та й замахнувсь.

»Ховай Боже!...

Въ будінку.... съ панами....

Вся въ золоті....«

— »Виручай же!

Виручай, проклятий!»

— »Добре, добре.... Які жь бо ви,
Яремо, завзяті!

Идú заразъ и вíручу:

Гроши муръ ламають, —

Скажú Ляхамъ — замість Паца....»

— »Добре, добре! знаю.

Иди швидче!»

— »Заразъ, заразъ!

Гонту забавляйте,

Съ півъ-упруга, а тамъ нехай.

Идiть же гуляйте....

Куди везти?»

— »У Лебедiнъ!

У Лебедiнъ, — чуюшь?»

— »Чую, чую.»

И Галайда

Зъ Гонтою танцюе.

А Залiзнякъ берé кобзу:

»Потанцюй, кобзарю,

Я заграю.»

Навприсядки

Слiпий по базару

Оддирае постолáми,

Додае словáми:

»На горóдi пустирнакъ, пустирнакъ;

Чи я жь тоби не козакъ, не козакъ?

Чи я жъ тебѣ не люблю, не люблю?
 Чи я жъ тобі черевічківъ не куплю?
 Куплю, куплю, чорнобріва,
 Куплю, куплю того дїва.
 Буду, сѣрце, ходїть.
 Бўду, сѣрце, любїть.»

»Ой гопъ гопакá!
 Полюбїла козакá,
 Та рудóго, та старóго —
 Лихá дóля такá.
 Идї жъ, дóле, за журбóю,
 А ти, старїй, за водóю,
 А я — такъ до шїнку.
 Вїпъю чáрку, вїпъю дрўгу,
 Вїпъю трéтю на потўху,
 Пяту, шóсту, та й кїнець.
 Пішла бáба у танець,
 А за нею горобець,
 Викрутáсомъ-вихилясомъ....
 Молодець, горобець!
 Старїй рудїй бáбу кліче,
 А та ёмў дўлі тїче:
 »Оженївся, сатанó, —
 »Заробляй же на пшонó;
 »Треба дїтóкъ годувáть,
 »Треба дїтóкъ одягáть.
 »А я бўду добувáть,

»А ти старій не гріши,
 »Та въ за́пічку колиши,
 »Та мовчі, не диши.«

»Якъ бу́ла я молодо́ю приподо́бницею,
 Повісила хвартуші́ну надъ віко́нницею;
 Хто йде — не мине́,
 То кивне́, то моргне́.
 А я шовкомъ вишива́ю,
 Въ кваті́рочку вигляда́ю:
 Семени, Ива́ни,
 Надіва́йте жупа́ни,
 Та ходімо погуля́ймо,
 Та сядемо заспіва́ймо.«

»Заганя́йте квочку въ бо́чку,
 А курча́та въ ве́ршу

• • • • •
 • • • • •

»И.... гу!

Загну́въ ба́тько дугу́,
 Тягне ма́ти супо́ню,
 А ти завяжи́, до́ню.«

»Чи ще́? чи го́ді?«

— »Ще, ще

Хочъ пога́ну! самі́ но́ги но́сять.«

»Ой сипъ сирівець

Та криші опеньки:
 Дідъ та баба, то й доладу, —
 Обоє раденькі.

*

»Ой сипъ сирівець
 Та криші петрушку:
 . . . . .
 . . . . .

*

»Ой сипъ сирівець,
 Та накриші хріну:
 . . . . .
 . . . . .

*

»Ой сипъ вóду, вóду
 Та пошукáй брóду, брóду!...«

— »Гóді! гóді!« кричіть Гóнта —
 »Гóді, погасáе.

Світла, діти!... А дé Лейба?

Ще ёгó немае?

Найті ёгó та повісить.

Петелька свиняча!

Гáйда, діти! погасáе

Каганецъ козачий.«

А Галайда: »Отáмане!

Погуляймо, бáтьку!

Дивісь — горіть; на базáрі

И вíдко, п глáдко.

Потанцюемъ. Грай, кобзарю!«
 — »Не хóчу гуляти!
 Огню, діти! дэгтю, клóччя!
 Давáйте гармáти;
 Въ потайникі пустіть огóнь!
 Дúмають, жартúю!«
 Заревіли Гайдамáки:
 »Дóбре, бáтьку! чúемъ!«
 Черезъ грéблю поваліли,
 Гукáють, співають.
 А Галайдá кричіть: »Бáтьку!
 Стійте!... пропадаю!
 Постривáйте, не вбивáйте:
 Тамъ моя Оксáна.
 Годíночку, батькí моі!
 Я її достáну!«
 — »Дóбре, дóбре!... Залізняче,
 Гукні, щóбъ паліли.
 Преподóбитця зъ Ляхáми....
 А ти, сизокрíлий,
 Нáйдешъ йншу.«
 Огля́нувся —
 Галайдí немає.
 Ревúть гóри и будíнокъ
 Зъ Ляхáми гуляє
 Коло хмáри. Щó остáлось,
 Пékломъ запалáло....
 »Дé Галайдá?« Максíмъ кліче.
 И слíду не стáло....

Пóки хлопята танцюва́ли,
 Яре́ма зъ Лейбою прокра́лись —
 Ажъ у будінокъ, въ са́мий лёхъ;
 Окса́ну ви́хопивъ чуть жи́ву,
 Яре́ма зъ лёху, та й по́лінувъ
 У Лебе́дінъ...

ЛЕБЕДИНЬ.

»Я сиротá зъ Вільшáноі,
Сиротá, бабúсю.
Бáтька Ляхі́ замúчили,
А менé.... боюся,
Боюсь згадáть, мо́я сiза....
Узялі зъ собо́ю.
Не роспiтуй, бабúсенько,
Що́ було́ зо мно́ю.
Я моли́лась, я пла́кала,
Сéрце розривáлось,
Слэ́зи со́хли, душá мéрла....
Охъ, якъ-би́ я зна́ла,
Що побáчу ёго́ ще́ разъ,
Що побáчу зно́ву, —
Вдво́е, втро́е бъ́ вiтерпи́ла
За еди́не сло́во!
Виба́чай, мо́я голúбко;
Мо́же, я грiши́ла,

Мо́же, Богъ за те й кара́е,
 Що я полюби́ла, —
 Полюби́ла станъ висо́кий
 И ка́риі о́чи, —
 Полюби́ла, якъ уміла,
 Якъ се́рденько хо́че.
 Не за се́бе, не за ба́тька
 Моли́лась въ нево́лі, —
 Ні, бабу́сю, а за ёго,
 За ми́лого до́лю.
 Кара́й, Бо́же! Твою́ пра́вду
 Я вітерпі́ть му́шу.
 Стра́шно сказа́ть: я думала
 Занапасти́ть ду́шу.
 Якъ-би́ не вінъ, мо́же бь.... мо́же,
 И занапасти́ла.
 Тя́жко було́! Я думала:
 »О Бо́же мій ми́лий!
 »Вінъ сирота́, — хто безъ ме́не
 »Ёго́ привіта́е?
 »Хто про до́лю, про недо́лю,
 »Якъ я, роспита́е?
 »Хто обійме, якъ я, ёго́?
 »Хто ду́шу пока́же?
 »Хто сироті убо́гому
 »Люблю́ тебе́«, ска́же?«
 Я такъ думала, бабу́сю,
 И се́рце сміялось:
 »Я сирота́: безъ ма́тери,

»Безъ бáтька остáлась,
 »И вінъ одiнъ на всiмъ свiтi,
 »Менé вiрно любить;
 »А почуе, що я вбiлась,
 »То й себе погубить.«

Такъ я думала, молилась,
 Ждала, виглядала:
 Немá ёго, не прибуде, —
 Одна я остáлась....«

Та й заплакала. Черниця,
 Стоя коло неi,
 Зажурiлась.

»Бабусенько!

Скажи минi, де я?«

— »Въ Лебединi, моя пташко,
 Не вставай: ти хвора.«

— »Въ Лебединi! чи давно я?«

— »Ба нi, позавчора.«

— »Позавчора?... Стривай, стривай....

Пожаръ надъ водою....

Жидъ, будiнокъ, Майданiвка....

Зовуть Галайдiю....«

— »Галайдiю Яремою

Себе називае,

Той, що привiзъ....«

— »Де вінъ, де вінъ?

Теперъ же я знаю!...«

— »Черезъ тiждень обiцявся

Прийти за тобою.«

— »Черезъ тїждень! черезъ тїждень!
 Раю мій, покою!
 Бабусенько, минулася
 Лихая година!
 Той Галайда — мій Ярема!...
 По всій Україні
 Їго знають. Я бачила,
 Якъ села горїли;
 Я бачила — катї Ляхї
 Трусїлися, мїли,
 Якъ хто скаже про Галайдю.
 Знають вони, знають,
 Хто такий и відкїля вінъ,
 И когó шукає!...
 Менé шукавъ, менé найшовъ,
 Орелъ сизокрїлий!
 Прилїтай же, мій соколе,
 Мій голубе сізий!
 Охъ, якъ вéсело на світі,
 Якъ вéсело ста́ло!
 Черезъ тїждень, бабусенько....
 Ще три дні остало́сь.
 Охъ, якъ до́вго!...
 »Загрібай, ма́мо, жаръ, жаръ,
 »Буде тобі дочкі жаль, жаль....«
 Охъ, якъ вéсело на світі!
 А тобі, бабусю,
 Чи вéсело?«
 — »Я тобо́ю,

Пташко, веселюся.»

— »А чомъ же ти не співаєшь?«

— »Я вже одспівала....«

Задзвоніли до вечерні;

Оксана осталась,

А черниця, помолившись,

Въ храмъ пошкандибала.

Черезъ тиждень въ Лебедині

У церкві співали:

Исаія лукуй! Въ-ранці

Ярему вінчали;

А въ-вечері мій Ярема

(Отъ хлопець звичайний!)

Щобъ не сёрдить отамана,

Покінувъ Оксану:

Ляхівъ кінча; зъ Залізнякамъ

Весілле справляє

Въ Уманщині, на пожахахъ.

Вона виглядає, —

Виглядає, чи не іде

Зъ боярами въ гості —

Перевезті изъ келіі

Въ хату на помості.

Не журіся, сподівайся

Та Бóгу моліся.

А мині теперъ на Умань

Треба подивітись.

ГОНТА ВЪ УМАНІ.

Минають дні, минає літо,
А Україна знай горить;
По сéламъ плачуть малі діти —
Батьківъ немає. Шелестить
Пожóвкле лісте по дiбрóві;
Гуляють хмáри; сóнце спить
Нигдé нечу́ть людськóї мóви;
Тільки звірь вiе, йде вь селó,
Де чує трúпи. Не ховáли,
Вовківъ Ляхáми годувáли,
Поки́ їхъ снiгомъ занеслó.

Не спинiла хуртóвина
Пекéльної кáри:
Ляхi мéрзли, а козакi
Грились на пожáри.
Встáла й веснá, чóрну зéмлю
Сóнну розбудiла,
Уквiчáла ii рястомъ,

Барвінкомъ покріла;
 И на полі жайворонокъ,
 Соловѣйко въ гаї
 Зѣмлю ўбрану весною—
 Въ-ранці зострічають....
 Рай та й гóді! А для кóго?
 Для людéй. А люде?
 Не хотять на ёго й глянуть,
 А глянуть — огудять.
 Трѣба крóвью домалѣвать,
 Освітить пожáромъ;
 Сóнця máло, рясту máло
 И багáто хмáри.
 Пѣкла máло!... Люде, люде!
 Коlí-то зъ васъ бóде
 Тогó добрá, що мáете?
 Чудні, чудні люде!

Не спиніла весна крóви,
 Ні злóсти людськóї.
 Тяжко глянуть; а згадаемъ —
 Такъ було и въ Трóї.
 Такъ и бóде.

Гайдамáки

Гуляють, карають;
 Де проідуть — земля горить,
 Крóвью підпливає.
 Придбáвъ Максímъ собі сiна
 На всю Україну.

Хочъ не рідний синъ Ярема,
 А щіра дитіна.
 Максїмъ ріже, а Ярема
 Не ріже — лютує:
 Зъ ножемъ въ рукахъ, на пожарахъ
 И днїює й ночує,
 Не мїлує, не минає
 Нігдє ні одного;
 За тїтаря Ляхамъ платить,
 За батька святого;
 За Оксану.... та й зомліє,
 Згадавши Оксану.
 А Залізнякъ: »Гуляй, сїну,
 Поки доля встане!
 Погуляємъ!«

Погуляли —
 Купою на купі
 Одъ Кїева до Умані
 Лягли Ляхі трупомъ.
 Якъ та хмара, Гайдамаки
 Умань обступїли,
 О-півночи; до східъ сонця
 Умань затопїли;
 Затопїли, закричали;
 »Карай Ляха знову!«
 Покотїлись по базару
 Кївнї пародовї;
 Покотїлись малі діти

И каліки хвóрі.
 Гвалть и гáласъ. На базáрі,
 Якъ посередъ мóря
 Кривáвого, стоить Гóнта
 Зъ Максíмомъ завзя́тимъ.
 Кричáють у-дво́хъ: «Дóбре, діти!
 Оттáкъ їхъ проклáтихъ!»
 Ажъ ось ведúть Гайдама́ки
 Ксёндза Езуита
 И дво́хъ хлóпцівъ. »Гóнто, Гóнто!
 Оце твої діти.
 Ти насъ рíжешъ — зарíжъ и їхъ:
 Вони́ като́ліки.
 Чогó жъ ти ставъ? чóмъ не рíжешъ?
 Поки́ невели́ки,
 Зарíжъ и їхъ, бо ві́ростуть,
 То тебе́, зарíжуть....«
 — »Убійте пса! а собачáють
 Своёю зарíжу.
 Кличъ грома́ду. Признава́йтесь,
 Що ви като́ліки?«
 — »Като́ліки.... бо насъ ма́ти....«
 — »Бóже мій вели́кий!
 Мовчіть, мовчіть! зна́ю, зна́ю!«
 Зібра́лась грома́да.
 »Мої діти като́ліки....
 Щобъ не бу́ло зра́ди,
 Щобъ не бу́ло поговóру,
 Панóве грома́до,

Я присягавъ, бравъ свячений
 Різати католика.
 Сині мої, сині мої!
 Чомъ ви невеликі?
 Чомъ ви Ляха не ріжете?..«
 — »Будемъ різати, тату!«
 — »Не будете! не будете!
 Будь проклята мати,
 Та проклята католичка,
 Що васъ породила!
 Чомъ вона васъ до східъ сонця
 Була не втопила?
 Меньше бъ гріха: ви бъ умерли
 Не католиками;
 А сегодні, сині мої,
 Горе мині зъ вами!
 Поцілуйте мене, діти,
 Бо не я вбиваю,
 А присяга.
 Махнувъ ножемъ —
 И дітей немає!
 Попадали зарізані.
 »Тату!« белькотали,
 »Тату, тату.... ми не Ляхи!
 »Ми....« та й замовчали.
 »Поховать хибá?«
 — »Не треба!
 Вони католики.
 Сині мої, сині мої!

Чомъ ви не великі?
 Чомъ вóрога не різали?
 Чомъ мáтірь не вбїли,
 Ту проклýту католичку,
 Що васъ породїла?...
 Ходїмъ, брáте!»

Взявъ Максїма
 Пішли вздовжъ базáру,
 И обїдва закричали:
 »Кáри Ляхáмъ, кáри!
 И карáли: страшно, страшно
 Умань запалáла.
 Нї въ будїнку, нї въ костєлі,
 Нїгдє не остáлось, —
 Всї полягли. Тогó лиха
 Не булó нїкóли,
 Що въ Уманї робїлося.
 Базилїянъ шкóлу,
 Де учїлись Гóнти діти,
 Самъ Гóнта руйнує:
 »Ти поїла моїхъ дітóкъ!
 Гукáе, лютúе:
 »Ти иззіла невеликихъ,
 Добрú не навчїла!...
 Валїть стїни!
 Гайдамáки
 Стїни розвалїли, —
 Розвалїли, объ камїнне
 Ксєндзївъ розбивáли,

А школярівъ у криниці
Живихъ поховали.

До самої нóчи Ляхівъ мордували;
Душі не осталося. А Гóнта кричитьъ:
»Дé ви, людоіди? дé ви поховались?
Ззіли моїхъ дітокъ, — тяжко мині жить!
Тяжко мині плакати! ні съ кимъ говоріть!
Сині мої любі, мої чорнобрóві!
Дé ви поховались? Крóви мині, крóви!
Шляхétської крóви, бо хóчетця пить,
Хóчетця дивітись, якъ вона чорніе,
Хóчетця напíтьця.... Чомъ вітеръ не віе,
Ляхівъ не навіе?... Тяжко мині жить!
Тяжко мині плакати! Прáведниі зóрі!
Сховáйтесь за хмáру: я васъ не займавъ,
Я дитéй зарізавъ!... Гóре мині, гóре!
Дé я прихилюся?»

Такъ Гóнта кричавъ;
По Умані бігавъ. А середъ базáру,
Въ крові, Гайдамаки ставили столі;
Де щó запопали, страви нанеслі
И сіли вечéрять. Остáтняя кáра,
Остáтняя вечéря!

»Гуляйте, сині!
Пійте, пóки пьéтця, бійте, пóки бьéтця!«
Залізнякъ гукáе. »А ну, нависній,
Ушквáрь намъ що-небóдь, нехай земля гнéтця,
Нехай погуляють мої козакі!«

И кобзáрь ушквáривъ:

»А мій батько орандάρь,
 Чоботарь;
 Моя мати пряха
 Та сваха;
 Браті мої, соколі,
 Привелі
 И корову изъ дібрóви,
 И наміста нанесли.
 А я собі Хрістя
 Въ намісті,
 А на ліштві лісте
 Та лісте,
 И чоботи и підкóви.
 Війду въ-рэнці до корóви,
 Я корóву напою,
 Подою,
 Съ паробка́ми постою,
 Постою.«

»Ой гопъ по вечéрі,
 Замика́йте, діти, двéри,
 А ти, старá, не журісь,
 Та до мене пригорнісь!«

Всі гуляють. А де жъ Гóнта?
 Чомъ вінъ не гуляє?
 Чому́ не пьє съ козака́ми?
 Чому́ не співає?
 Немá ёго; тепéрь ёму,

Ма́буть, не до не́ї,
Не до співи.

А хто такий

У чо́рній кире́ї
Черезъ базáръ перехо́дить?
Ставъ; розривá кúпу
Ляхівъ ме́ртвихъ: шука́ когось.
Нагну́вся, два тру́пи
Невели́кихъ взявъ на плéчи
И, поза́дъ базáру,
Черезъ ме́ртвихъ переступá,
Кри́етця въ пожа́рі
За костёломъ. Хто жъ це такий?
Го́нта, го́ремъ бі́тий,
Несе́ діте́й поховáти,
Земле́ю накрі́ти,
Щобъ коза́цьке мале́ тіло
Соба́ки не іли.
И те́мними. ўлиця́ми,
Де ме́нше горіло,
Понісъ Го́нта діте́й своїхъ,
Щобъ ніхто́ не ба́чивъ,
Де вінъ сині́въ похова́е,
И якъ Го́нта пла́че.
Винісъ въ по́ле, ге́ть одъ шля́ху;
Свяче́ний вийма́е,
И свяче́нимъ копа́ яму.
А Умань пала́е,
Світить Го́нті до робо́ти

И на дітєй світить.
 Ненáче сплять одя́гнені.
 Чогó жъ страшні діти?
 Чогó Гóнта ніби кра́де,
 Абó скарбъ хова́е?
 Ажъ трúситця. Изъ Умані
 Дé-де чуть — гукáють
 Товáриши Гайдамáки;
 Гóнта мовъ не чу́е,
 Синáмъ хáту середъ стéпу
 Глибóку буду́е.
 Та й збудува́въ. Берé синівъ,
 Кладé въ тёмну хáту,
 Й не дівитця, ніби чу́е:
 »Ми не Ляхі, тáту!«
 Покла́въ обóхъ; изъ кишéні
 Китáйку вийма́е;
 Поцілува́въ мёртвихъ въ óчи,
 Хрїстить, накривáе
 Червóною китáйкою
 Гóлови козáчі.
 Роскрівъ, ще разъ подивівся...
 Тяжко-ва́жко пла́че:
 »Сині моі, сині моі!
 На ту Україну
 Подивітця: ви за неї
 Й я за неї гіню.
 А хто менé поховáе?
 На чужóму полі

Хто заплаче надо мною?
 Дóле моя, дóле!
 Дóле моя нещаслива!
 Щó ти наробила?
 На що мині дітей дала?
 Чóмъ менé не вбила?
 Нехай вони бь поховали,
 Атó я ховаю.«
 Поцілувавъ, перехрестивъ,
 Покривъ, засипае:
 »Спочивайте, сини мої,
 Въ глибокій оселі!
 Сýка мáти не придбала
 Новóї постелі.
 Безъ васильківъ и безъ рúти
 Спочивайте, діти,
 Та благайте, просить Бóга,
 Нехай на сiмъ свiтi
 Менé за васъ покарае,
 За грiхъ сей великий.
 Просить, сини! я прощаю,
 Що ви католики.«
 Зрівнявъ зéмлю, покривъ дёрномъ,
 Щобъ нiхтó не бачивъ,
 Де полягли Гóнти діти,
 Гóлови козачi.
 »Спочивайте, виглядайте,
 Я швидко прибúду.
 Укоротивъ я вамъ вiку,

И мині те б́уде.
 И менé вб́ють.... ко́либъ шв́ідче!
 Та хто поховáе?
 Гайдамáки!... Пíдú ще разъ,
 Ще разъ погуля́ю!...»

Пíшóвъ Гóнта похилíвшисъ;
 Идé, спотикнётця.
 Пожáръ свítить; Гóнта глáне,
 Глáне — усмíхнётця.
 Стрáшно, стрáшно усмíхáвся,
 На степъ оглядáвся.
 Утёръ óчи.... тíлько мрíе
 Въ димú, та й сховáвся.

—

Е П И Л О Г Ъ .

Давно́ те мину́ло, якъ, ма́ла дити́на,
Сирота́ въ рядни́ні, я ко́лись блука́въ,
Безъ світи, безъ хлі́ба, по тій Украі́ні,
Де За́лізнякъ, Го́нта зъ свя́ченимъ гуля́въ.
Давно́ те мину́ло, якъ ті́ми шляха́ми,
Де йшли́ Гайдама́ки, — ма́лими нога́ми
Ході́въ я та пла́кавъ, та люде́й шука́въ,
Щобъ до́бру навчи́ли. Я тепе́рь згада́въ,
Згада́въ, та й жаль ста́ло, що ли́хо мину́ло.
Молодее́ ли́хо! якъ-би́ ти верну́лось,
Промі́нявъ би до́лю, що ма́ю тепе́рь.
Згада́ю те ли́хо, степі́ ті безкра́і,
И ба́тька, и ді́да старо́го згада́ю....
Дідусь ще гу́ляє, а ба́тько вже вмеръ.
Бува́ло, въ неді́лю, закрі́вши Мине́ю,
По ча́рці зъ сусі́домъ ви́пивши ти́єі,
Ба́тько ді́да про́сить, щобъ той розказа́въ
Про Ко́лівщину, якъ ко́лись бува́ло,

Якъ Залізнякъ, Гонта Ляхівъ покарáвъ.
 Столітніі очі, якъ зóрі, сіяли,
 А слóво за слóвомъ сміялось, лплóсь:
 Якъ Ляхі конáли, якъ Сміла горіла,
 Сусіди одъ стра́ху, одъ жа́лю німіли.
 И міні, малóму, не разъ довелóсь
 За тítаря пла́кати. И ніхтó не бáчивъ,
 Що малá дитíна у кутóчку пла́че.
 Спасі́бі, дідúсю, що ти заховáвъ
 Въ голові столітній ту сла́ву козáчу:
 Я її онúкамъ тепéрь розказáвъ.

Вибача́йте, люде дóбрі,
 Що козáцьку сла́ву
 Такъ навманя́ розка́зую,
 Безъ кни́жнєї спра́ви.
 Такъ дідъ колісь розка́зувавъ,
 Нехáй здоро́въ бúде!
 А я за нимъ. Не знавъ старій,
 Що пісьмéнні люде
 Тíі рéчи прочита́ють.
 Вибача́й, дідúсю, —
 Нехáй ла́ють; а я по́ки
 До своїхъ верну́ся,
 Та доведú вже до кра́ю,
 Доведú — спочíну,
 Та хочъ крiзъ сонъ подивлю́ся
 На ту Україну,
 Дé ходіли Гайдама́ки

Зъ святими ножа́ми, —
 На ті шляхі, що я мірявъ
 Малими нога́ми.
 Погуля́ли Гайдама́ки,
 Добра́ погуля́ли:
 Тро́хи не рікъ шляхётською
 Крówью наповáли
 Україну, та й замóвкли —
 Ножі пощербі́ли.
 Нема́ Го́нти; не́ма ёму́
 Хреста́, ні могі́ли.
 Буйні вітри розмахáли
 Пі́піль Гайдама́ки,
 И нікому помолі́тись,
 Нікому запла́кать.
 Оди́нь тільки брата́ назва́ний
 Оста́всь на всімъ сві́ті,
 Та й то́й — почу́въ, що такъ стра́шно
 Пекельні діти
 Ёго́ брата́ заму́чили,
 Залізня́къ запла́кавъ
 Въ-пе́рше зрóду; слезі́ не втеръ,
 Уме́рсь небора́ка.
 Нудьга́ ёго́ задаві́ла
 На чужо́му полі,
 Въ чужу́ зéмлю положи́ла:
 Така́ ёго́ до́ля!
 Сумно-сумно́ Гайдама́ки

Залізную сілу
 Поховали; насипали
 Високу могилу;
 Заплакали, розійшлися,
 Відкіля взялися.

Одінъ тільки мій Ярема
 На кий похилився,
 Стоявъ довго. »Спочинь, батьку,
 На чужому полі,
 Бо на своїмъ нема міста,
 . . . . .
 Спи, козаче, душа щіра!
 Хто-небудь згадає.«

Пішовъ степомъ сіромáха,
 Слєзи утирає.
 Довго, довго оглядався,
 Та й невідко стало.
 Одна чорна середъ степу
 Могіла осталась.

Посіями Гайдамаки
 Въ Україні жито,
 Та не вони ёго жали.
 Що мусимъ робити?
 Нема правди, не віросла;
 Кривда повиває....
 Розійшлися Гайдамаки,

Куді́ який зна́є:
 Хто до́дому, хто вь дібро́ву,
 Зь но́жёмь у халя́ві,
 Жи́дівь кінча́ть. Така́ й до́сі
 Оста́лася сла́ва.

А тимь ча́сомь старо́давню
 Січть розруйно́вали:

Хто на Куба́нь, хто за Дуна́й;
 Ті́лько и оста́лись,
 Що поро́ги середь сте́пу.

Реву́ть-завива́ють:

»Поховáли діте́й на́шихь,
 И насъ розрива́ють.«

Реву́ть собі и ревтíмуть —

Іхъ лю́де мину́ли;
 А Укра́їна на-віки,
 На-віки засну́ла.

Сь то́го ча́су вь Укра́їні
 Жи́то зеле́нє;

Не чу́ть плачу́, ні гарма́ти,

Ті́лько вітеръ віе,

Нагина́є ве́рби вь га́ї,

А ті́рсу на по́лі.

Все замóвкло. Нехáй мовчи́ть:

Така́ Бо́жа во́ля.

Ті́лько ча́сомь у-вече́рі,
 По-надь Дніпро́мь, га́ємь

Идуть старі Гайдамаки,
Идучі співають:

»А вь нашого Галайді хата на помості
Граї, море! добре, море!
Добре буде, Галайда!«

иже въспомоществова
иже въспомоществова

иже въспомоществова
иже въспомоществова

ПСАЛМИ ДАВИДОВИ.

I.

Блажѣнный мужъ на лукаву
Не вступае раду,
И не стане на путь злого,
И зъ лютымъ не сяде;
А въ законі Господнѣму
Сѣрце ёго ѣ воля
Навчаётця; и стане вінъ —
Якъ на добрімъ полі
Надъ водою посажене
Древо зелене,
Плодомъ вкрѣте: такъ и мужъ той
Въ добрі своїмъ спіе.
А лукавихъ, нечестѣвихъ
И слѣдъ пропадае;
Якъ той попілъ, надъ землею,
Вітеръ розмахае.

ВСТАНУТЬ СЯ ПРАВИЛИВІ

ВЪ ДОНОВІИ.

ДОБРИХЪ ОДНОВАТІИ

ВЪЗЪЕЗДІВАНІИ

XII.

Чи Ти менé, Бóже мѣлий,
На-вѣкъ забуваéшь,
Одвертаéшь лѣце Своé,
Менé покидаéшь?
Доки бѣду мѣчить дѣшу
И сѣрцемъ болѣти?
Доки бѣде вóрогъ лѣтий
На мѣне дивѣтись
И смѣятись!... Спасѣ менé,
Спасѣ мою дѣшу,
Да не скаже хѣтрый вóрогъ:
»Я ёгó подѣжавъ.«
И всѣ злѣи посмѣютця,
Якъ упадѣ въ рѣки,
Въ рѣки вражѣ. Спасѣ менé,
Одъ лѣтої мѣки.

Спасі мене, помолюся
И воспою знову
Твої блага чистимъ сѣрцемъ,
Псалмомъ тихимъ, новимъ.

XLIII.

Бóже! на́шими уші́ма
Чу́ли Твою́ сла́ву,
И ді́ді намъ роска́зують
Про да́вні крова́ві
Ті́і літа́, якъ руко́ю
Тве́рдою Сво́єю
Розв'язавъ Ти на́ши ру́ки
И покрі́въ земле́ю
Тру́пи ворогі́в, и сі́лу
Твою́ восхва́лили
Твої лю́де, и вь поко́ї,
Вь добрі́ одпочі́ли,
Сла́вя Го́спода. А нині́
Покрі́въ есі́ зно́ву
Срамото́ю свої́ лю́де,
И ворогі́ но́ві

Роскрадають, якъ овéць, насъ
 И жеруть.... Безъ пла́ти
 И безъ ціні одда́въ есі
 Ворога́мъ прокля́тимъ;
 Поки́нувъ насъ на сміхъ лю́дямъ
 Въ на́ругу сусі́дамъ.
 Поки́нувъ насъ, я́ко въ прі́тчу
 Нерозу́мнимъ лю́дямъ.
 И кива́ють, смію́чіся,
 На насъ голо́вами;
 И вся́кій день передъ на́ми....
 Стыдъ нашъ передъ на́ми.
 Окра́дені, заму́чені,
 Въ пу́тахъ умпра́емъ,
 Чужі́мъ бога́мъ не мо́лимось,
 А Тебе́ блага́емъ:
 Помо́жй намъ, изба́ви насъ
 Вра́жої на́руги.
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . . Вста́нь же, Бо́же!
 Вскю́ю бу́дешъ спа́ти,
 Одъ слі́зь на́шихъ одверта́тись,
 Ско́рби забува́ти?
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

III.

Пребезу́мний въ се́рці ска́же,
Що Бо́га нема́е,
Въ беззако́нні мерзіе,
Не твóriть блага́я.
А Богъ дiвiтця, чи є ще
Взиска́ющий Бо́га?
Нема́ добро́ творя́щого,
Нема́ ні одно́го!
Коли́ вони́, несiтні
Грiха́ми, дозна́ють?
Iдять лю́де замість хлiба,
Бо́га не згада́ють.
Тамъ бо́йтця, ляка́ютця,
Де стра́ху й не бу́де:
Такъ самi себе бо́йтця
Лука́ви лю́де.

Хто жъ пошлѣ намъ спасѣніе,
Вѣрне дѣбру дѣлю?
Колісь Богъ намъ вѣрне вѣлю,

. . . . .
Восхвалімо Тебѣ, Бѣже,
Хвалѣніемъ всѣкимъ,
Возрадуеця Израіль
И святій Іаковъ.

LIII.

Бóже, спасі́, суді́ мене́
 Ти по свої́й во́лі.
 Молю́сь, Го́споди, внуші́ імъ
 Усть моі́хъ глаго́ли,
 Бо на ду́шу мою́ вста́ли
 Сі́льніи чужи́и,
 Не зря́ть Бо́га надъ собо́ю,
 Не зна́ють що́ діють.
 А Богъ ми́ні помага́е,
 Мене́ заступа́е
 И імъ пра́вдою Сво́єю
 Верта́е і́хъ зла́я.
 Помолю́ся Го́сподеві́
 Сѣ́рцемъ оди́но́кимъ,
 И на злихъ моі́хъ погля́ну
 Незлі́мъ моі́мъ о́комъ.

LXXXI.

Міжъ царя́ми й суді́ями,
На ра́ді вели́кій,
Ставъ земні́хъ владі́къ суді́ти
Небе́сний Владі́ка.
Доко́лі бу́дете стяжа́ти
И кровъ неві́нну розлива́ть
Люде́й убо́гихъ, а бага́тимъ
Судо́мъ лука́вимъ помага́ть?
Вдови́ убо́гій поможі́те,
Не осуди́те сироті́
И ви́ведіть изъ ті́сноті́
На во́лю ті́хихъ, заступі́те
Одъ рукъ несі́тихъ. Не хотя́ть
Позна́ть, розбі́ти тьму. . . .
И всу́е Го́спода глаго́ли,
И всу́е трепе́тна земля́.

• • • • •
 • • • • •

И ви вмеретѣ якъ и князь вашъ

И вашъ рабъ убóгий.

Встань же, Бóже, суди зéмлю

И судей лукавихъ.

На всѣмъ свѣтѣ Твоя правда

И воля и слава.

ХСІІІ.

Госпóдь Богъ лихíхъ карае,
Душá моя знае;
Встань же, Бóже! Твою славу
Гóрдий зневажае.
Вознесíся надъ землєю
Висóко, висóко,
Закрíй славою Своєю
Слiпе, гóрде óко.
Дóки, Гóсподи, лукаві
Хвáлятця, докóли
Непράвдою? Твої люде
Во тьму и въ невóлю
Закувáli.... добрó Твоé
Крóвтю потопíли,
Зарíзали прохóжого,
Вдову задавіли,

И сказали: »Не зрить Господь,
 Ніже тее знае.«
 Умудрітєся, немудрі:
 Хто світь оглядає,
 Той и сєрце ваше знає,
 И рózумъ лукавий.
 Дивітєся діламъ Ёго,
 Ёго вічній славі.
 Благо томú, когó Господь
 Карає міжъ нами:
 Не допуска, поки злóму
 Изрїетця яма.
 Господь любить свої люде,
 Любить не оставить,
 Дожидає, поки правда
 Передъ ними стане.
 Хто бъ спасъ менє одъ лукавихъ
 И діющихъ злая?
 Якъ-бї не Богъ помїгъ минї,
 То душа бъ живая
 Во тьмі ада потонула,
 Проклялась на свїті.
 Ти, Господи, помагаєшь
 По землі ходїти,
 Ти радуєшь мою дúшу
 И сєрце врачúєшь,
 И пребúде Твоя воля
 И Твій трудъ не все.
 Влóвлять дúшу праведничу,

Кровъ́ добру́ осудятъ.
Мини́ Господь пристанище,
Заступникомъ́ буде́,
И воздасть́ имъ́ за дѣла́ ихъ
Крова́ви, лука́ви,
Погубитъ́ ихъ, и ихъ́ слава
Стане́ имъ́ въ несла́ву.

СХХІІ.

Чи є що краще, лўчче вь свїті,
Якь у-кўпі жїти,
Вь бр´агомь д´обримь добр´о п´евне
Позн´ать, не дїлїти?
Яко муро добров´онне
Зь голови честн´ої
На б´ороду Аар´оню
Спадає рос´ою
И на шїтї ом´ети,
Рїзи дорогїї,
Аб´о р´оси Ерм´онськїї
На святїї г´ори
Вис´окїї Си´онськїї
Спадають и тв´орять
Добр´о тв´арямь земнор´однимь
И землї, и лўдямь:

Оттáкъ братівъ благіхъ своїхъ
Госпóдь не забúде:
Воцарітця въ домú тихихъ,
Въ семѣ тій великій,
И пошлѣ імъ дóбру дóлю
Одъ віка до віка.

СХХХVI.

На ріка́хъ, кругъ Вавило́на,
Підъ ве́рбами, въ по́лі,
Сиділи ми и пла́кали
Въ далéкій нево́лі,
И на ве́рбахъ повішали
Орга́ни глухіі,
И намъ ста́ли смія́тися
Едо́мляне зліі:
»Роскажіть намъ пісню ва́шу,
Мо́же й ми запла́чемъ,
. . . . .
. . . . . «
Яко́і жъ ми заспіва́емъ
На чужо́му по́лі?
Не співа́ють весéлоі
Въ далéкій нево́лі.

И коли тебе забуду,
Іерусаліме,
Забвѣнь буду, покинутий
Рабо́мъ на чужині,
И язикъ мій оніміе,
Вісохне лукавий,
Якъ забуде помянути
Тебе, наша славо!
И Господь нашъ васъ помяне,
Едóмські діти,
Якъ кричали ви: »Руйну́йте,
Руйну́йте, паліте
Ерусалі́мъ!«... Вавило́ня
Дщѣре окайна!
Блажѣнный той, хто запла́тить
За твої кайдани!
Блажѣнь, блажѣнь! тебе, злая,
Въ радості застане
И розіб'ѣ дітей твоїхъ
О холóдний ка́мінь!

СХLXI.

Псаломъ новий Гóсподеви
И нóвую славу
Воспоёмъ честнѣмъ собóромъ,
Сѣрцемъ нелукавимъ;
Во псалтѣри и тимпанѣ
Воспоёмъ благая,
Яко Богъ кара неправихъ,
Правимъ помагае.
Преподобни во славі
И на тихихъ ложахъ
Радуютця, славословлять,
Хвалятъ имя Бóже;
И мечі въ рукахъ ихъ добрі,
Гóстрі обоюду,
На отмщѣніе язикамъ
И въ науку людемъ.

Окують царей несітихъ
Въ залізніі пұта
И їхъ слáвнихъ окóвами
Ручніици окрúтять,
И осúдять губітелей,
Судóмъ своїмъ правимъ,
И во-віки стáне слáва,
Преподобнихъ слáва!

КОВЗАРСЬКИЙ ГОСТІНЕЦЬ.

I.

КАЛІНА.

»Чого ти ходишь на могилу?»

На-силу ма́ти говори́ла.

»Чого ти плачешъ идучи́,

Чого ворку́ешъ у-ночі,

Моя голу́бка сизокри́ла?»

— »Такъ, ма́мо, такъ!»

И зновъ ходи́ла,
А ма́ти плакала ждучи́.

Не сонъ-трава́ на могилі

Въ-ночі вироста́е:

То дівчи́на заручена

Кали́ну сажáе,

И слезáми полива́е,

И Го́спода про́сить:

»Пошли́, Бо́же, дощі въ-ночі

И дрібни́і рóси,

II.

П У С Т К А .

Ра́но въ-ра́нці новобра́нці
 Вихо́дили изъ селá,
 А за́ ними молоді́ми
 О́дна дівчина пішла.
 Поді́бала старá ма́ти
 Дочку́ зъ мѣлимъ розлучáти.
 Розлучі́ла та вмовля́ла,
 По́ки въ зѣмлю закопа́ла,
 А са́ма въ старці́ пішла.

 Стоїть село́ — не ві́росло,
     Не пере́мінілось,
 Ті́лько пуста́ на край селá
     На бі́къ похили́лась.
 Коло́ пуста́ на мѣлиці́
     Моска́ль шкандибáе,
 На са́дочокъ позира́е,
     Въ ві́кно загляда́е.
 Загляда́е — не ві́гляне
     Чорнобрі́ва съ ха́ти,
 Не поклі́че старá ма́ти
     Въ ха́ту вечѣрати.
 А ві́нъ ко́лись бувъ клі́каний,
     Рушникі́ вже тка́лись

И хустіна мерéжилась,
Шóвкомъ вишивáлась.

Дúмавъ жити, любітисѧ,
Весь вікъ веселітисѧ,
А довелось, мій голубе,
Слєзáми умітисѧ!

Сидіть Москáль підъ хáтою,
На-двóрі смеркае,
А въ вікно, ненáче бáба,
Совá виглядае.

1847.

Петербургъ.

III.

НА РІЗДВÓ.

Не до-дóму въ-ночі йдúчи
Съ куминóї хáти
И не спáти лягáючи,
Згадай мене, брáте:
А якъ прійде нудьгá въ гóсті
Та й нá нічъ засяде,
Оттогді мене, мій брáте,
Зові на порáду;
Оттогді згадай въ невóлі,
Далéко надъ мóремъ
Свогó дрúга весéлого,

Якъ вінъ гóре бóре,
 Якъ вінъ свої дúми тяжкі
 И сёрце убоге
 Заховáвши, хóдить собі
 Та мóлитця Бóгу,
 Та згадує Україну
 И тебе, мій дру́же,
 Та іноді й зажу́ритця....
 Звичáйно, не дúже,
 А такъ тільки.... бо на-дво́р
 Наступáє свято....
 Тяжко тée, дру́же, свято
 Самóму стріча́ти
 У пусті́ні!... Зáвтра ра́но
 Зареву́ть дзвіни́ці
 Вь Україні; за́втра ра́но
 Зберу́тця моли́тись
 Люде до́бри; за́втра ра́но
 Завіе голóдний
 Звірь вь пусті́ні, та повіе
 Урага́нь холóдний
 И занесе́ снігомъ білимъ
 Курінь, мою хату....
 Отта́къ мені доведéтця
 Свято зострі́чати!

1848, декабрь 24.

Кось-Араль,
 на Аральському морі.

IV.

КОЗАЦЬКА ДОЛЯ.

На що мені женітись?

На що мені братись?

Будуть зь мене молодого

Козакі сміятись.

»Оженівся«, вони скажуть,

»Голодний и голий,

Занапастівъ, нерозумний,

Молодую волю!«

Вонó й правда. Щó жъ діяти?

Навчіть мене, люде.

Иті хибá до васъ вь найми?

Чи до ладú буде?

Ні, не б́уду чужі воли

Пасти-заганяти;

Не б́уду я вь чужій хаті

Т́ещу поважати;

А б́уду я красуватись

Вь голубімъ жупані

На кóвнику вороному

Передъ козаками.

Найдú собі чорнобрівку

Вь степу при долині —

Висóкую могíлоньку

На тій Україні.
 На весілле товариство
 Вийде погуляти,
 Та вінесе самопали,
 Вікотить гармату.
 Якъ понесуть товариша
 Въ нову́ю світлицю,
 Загомонять самопали,
 Гукнуть гаківниці.
 Якъ положять отамана
 Въ новій хаті спати,
 Заголосить, якъ та мати,
 Голосна́ гармата.
 Гукатиме-кричатиме
 Не одну́ годіну,
 И рознесе ту́ю славу
 По всій Україні.

1849.

Надъ Араломъ.

V.

НА ВКРАЇНУ.

Немає гірше якъ въ нево́лі
 Про во́лю зга́дувать. А я
 Про тебе, воленько моя,
 Оце нага́дую. Ніко́ли

Ти не здавалася мені
Такою свіже-молодою
И прехорошою такою,
Якъ на далекій чужині,
Та ще й въ неволі. Дóле! дóле!
Моя проспіванная воле!
Хочъ глянь на мене зъ-за Дніпра,
Хочъ усміхнися . . . . .

И ти, моя единая,
Встаєшь изъ-за моря,
Зъ-за туману, слухняная
Рожєвая зóре!
И ти, моя единая,
Ведєшь за собою
Літа мої молодії,
И передо мною,
Ніби море, виступають
Ширóккі сєла,
Зъ вишневыми садóчками,
И люде весєлі,
И ті люде, и сєло те,
Де колісь, мовъ брата,
Привітали мене. Мати,
Старєнькая мати!
Чи збираютьца ще й дóсі
Весєліі гóсті
Погуляти у старóі,
Погуляти прóсто

По-давньому по-старому —

Одъ світу до світу?

А ви, мої молодії,

Чорняві діти,

Веселі дівчаточка!

И досі въ старіи

Танцюєте? А ти, доле,

А ти, мій покою,

Моє свято чорнобріве!

И досі міжъ ними

Тіхо-пішно похожаєшъ?

И тіми очіма

Ажъ чорними-голубіми

И досі чаруєшъ

Людські душі? Чи ще й досі

Дивуюця всуе

На станъ гнучій? Свято моє,

Единеє свято!

Якъ оступлять тебе, доле,

Діточкі-дівчата

Й защебечуть по своєму

Любому звичаю,

Може, й мене не-нарокомъ

Діточкі згадають.

Може, яка и про мене

Скаже яке ліхо.

Усміхніся, моє серце,

Тихесенько-тіхо,

Щобъ ніхто и не побачивъ,

Та й більше нічого.

А я, доленько, въ невóлі
Помолюся Бóгу.

1849.

Надь Арáломъ.

VI.

ХАТІНА.

Не молилася за мене,

Покло́ни не кла́ла

Моя́ ма́ти; а такъ собі

Мене́ повива́ла

Співáючи: »Неха́й росте́

Та здоро́ве бу́де!«

И ві́рісь я, хвалі́ть Бóга,

Та не ві́лізъ въ лю́де.

Лу́чше бъ бу́ло не роді́ти,

Або́ утопі́ти,

Якъ мавъ би я у ведóлі

Го́спода гнів́ити.

А я такъ ма́ло-небага́то

Благáвъ у Бóга, — тілько хáту,

Одну́ хати́ночку въ гаю́,

Та дві топо́лі коло не́ї,

Та безта́ланну́ю мою....

Мою Оксáночку, щобъ зъ нею
У-дво́хъ диві́тися зъ горі́
На Дніпръ ширóкий, на ярі́
Та на лані́ золотопóлі,
Та на висóккі могі́ли, —
Диві́тись, думати, гадáть:
Ко́ли-то їхъ понаси́пали?
Когó тамъ лю́де поховáли?
И вь-двохъ тихéнько заспівáть
Ту думу сýмную, днедáвну,
Про ли́царя тогó гетьмáна,
Що на огні́ Ляхі́ спеклі́.
А пóтімъ би зъ горі́ зійшли́,
По-надъ Дніпрóмъ у тёмні́мъ га́ї
Гуля́ли бь, пóки не смерка́е,
Пóки миръ Бóжий не засне́;
Пóки зъ вечірнёю зорёю
Не зійде місяць надъ горóю,
Тумáнъ на лань не проженé, —
Ми бь подиві́лись, помолі́лись,
И розмовля́ючи пішли́ бь
Вечéряти вь сво́ю хаті́ну.

1850.

Надъ Кáспиемъ.

VII.

ДО ЗОРІ.

(Изъ поеми.)

Зоре моя вечірняя,
Зійди надъ горою,
Поговоримъ тихесенько
Въ невóлі съ тобою.
Роскажі, якъ за горою
Сóнечко сідáе,
Якъ у Дніпрá веселочка
Вóду позичáе;
Якъ ширóка сокоріна
Віти роспустіла,
А надъ самою водою
Вербá похилилась —
Ажъ по воді розісла́ла
Зелéнні віти,
А на вітахъ гойдаютьця
Нехри́щені діти;
Якъ у полі на могíлі
Вовкула́къ но́чує,
А сичъ въ лісі та на стрісі
Недо́лю віщує;
Якъ сонъ-трава́ при доли́ні
Въ-ночі росцвіта́е....
А про люде́й.... та нехай імъ!

Я їхъ, добрихъ, знаю,
 Дóбре знаю!... Зóре моя,
 Мій дру́же едiнний!
 Ти не зна́єшь, щó дiетця
 Вь насъ на Украiнi,
 А я знаю, и роскажý
 Тобi—й спать не ляжу,
 А ти зáвтра тихéсенько
 Бóговi роскажешъ.

1858.

Нiжнiй Нóвгородъ.

VIII.

ХУСТIНА.

Чи то на те Бóжа вóля,
 Чи така́я ii дóля?...
 Росла вь наймахъ, вироста́ла,
 Зь сирото́ю покоха́лась.
 Небора́къ, якъ гóлубъ, зь не́ю,
 Зь безталанною сво́єю.
 Одъ зiроньки до зiроньки
 Сидя́ть собі у вдiвоньки,
 Сидя́ть собі, розмовля́ють,
 Пречiстоi дожида́ють.
 Дожда́лися!...

Сь Чигирiну

По всiй сла́внiй Украiнi

Заревлі великі дзвони,
Щобъ сідлали хлопці коні,
Щобъ мечі-шаблі гострили
Да збирались на весілле,
На веселе погуляння,
На криваве залицяння....

Въ неділеньку да ранесенько
Сурми-труби вийгравали,
Въ похóдъ у дорóгу славні компанійці
До східъ сонечка рушáli.
Випровожála вдова свого сина,
Ту єдиную дитину,
Випровожála сестра свого брата,
А сирому сиротина
Випровожála, коня наповála,
До зорниці изъ криниці,
Винóсила збрúю — шаблю золотúю
И рушницю гаківницю.
Випровожála три поля, три милі,
Прощáлася при долині,
Дарувála шиту шовками хустину,
Щобъ згадувавъ на чужині.

Ой хустино-хустиночко

Мерéжана шита!

Тільки й слави козацької —

Сиделечко вкрити.

Вернулася, журілася,
На шляхъ битий дивілася,

Квітчалася, прибіралася,
Що-дénь Бóжий сподівалася,
А вѣ неділеньку ходіла
Виглядати на могілу.

Мина літо, мина й друге,

А на трейте лінуть
Пресла́вниі компанійці

Вѣ свою Україну.

Иде́ військо, иде́ й друге,

А за трейтімъ сти́ха....

Не дивіся, безталанна!

Везу́ть тобі ліхо:

Везу́ть труну́ малёвану,

Кита́йкою вкріту,

А за нею зѣ старшиною

Иде́, вѣ чорній світі,

Самъ полкóвникъ компанійський,

Характёрникъ зѣ Січч.

За нимъ идуть есаули

Да плачуть идучи.

Несу́ть паві есаули

Козацькую збрúю:

Літий пánцирѣ порубаний,

Шáблю золотúю,

Три рушніці-гаківніці

И три самопáли;

А на збрúі козацькая

Кровъ позасихáла.

Веду́ть коня́ воронóго —

Розбіті копита,
А на ёму сиделечко,
Хустиною вкрите.

1858

Нижній Новгородъ.

IX.

ДОЛЯ.

Ти не лукавила зо мною,
Ти другомъ, братомъ и сестрою
Сиромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку,
И въ школу, хлопця, одвела
До п'яного дяка въ науку:
»Учися, серденько! колісь
Зъ насъ будуть люде«, ти сказала.
А я й послухавъ, и учивсь,
И вивчився. А ти збрехала:
Які зъ насъ люде?... Та дарма!
Ми не лукавили съ тобою,
Ми просто йшли; у насъ нема
Зерна неправди за собою....

1858.

Петербургъ.

X.

П І С Н Я.

Ой по горі ромѣнь цвіте,
Долиною козакъ идѣ
Та у журбѣ питаетця:
Де та доля пишаетця?

Чи то въ шинкахъ зъ богачами,
Чи то въ степахъ съ чумаками,
Чи то въ полі на роздолі
Зъ вітромъ віетця по-волі?

Не тамъ, не тамъ, друже брате!
У дівчини въ чужій хаті,
У рушничку та въ хустині
Захована въ новій скрині.

1859.

Ліхвинь.

Т. Шевченко.

64